

Maa- ja metsätalous-
ministeriö

MARI KATTILAKOSKI
KAISA KERVINEN
VIRPI HARILAHTI-JUOLA
TARJA LUKKARI

Polkuja tulevaisuuden kansalaistoimintaan

NÄKÖKULMIA OSALLISUUDEN JA
KANSALAISTOIMINNAN VAHVISTAMISEEN
MAASEUDUILLA

Polkuja tulevaisuuden kansalaistoimintaan

Näkökulmia osallisuuden ja
kansalaistoiminnan vahvistamiseen
maaseuduilla

Mari Kattilakoski, Kaisa Kervinen, Virpi Harilahti-Juola, Tarja Lukkari

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Maa- ja metsätalousministeriö

CC BY-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-366-741-9

ISSN pdf: 1797-397X

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Polkuja tulevaisuuden kansalaistoimintaan
Näkökulmia osallisuuden ja kansalaistoiminnan vahvistamiseen maaseuduilla

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2024:25

Julkaisija	Maa- ja metsätalousministeriö		
Toimittaja/t	Mari Kattilakoski, Kaisa Kervinen, Virpi Harilahti-Juola, Tarja Lukkari		
Kieli	suomi	Sivumäärä	92

Tiivistelmä

Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa Ajassa uudistuva maaseutu 2021–2027 korostetaan tarvetta vahvistaa yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa maaseutualueilla. Kansalaisyhteiskunnan rooli yhteiskunnallisena toimijana ja hyvinvoinnin edistäjänä on keskeinen maaseutualueilla. Toimintaedellytyksiä haastavat maaseudulla useat samanaikaiset muutossuunnat.

Perinteistä yhdistystoimintaa haastaa aktiivisten toimijoiden ikääntyminen ja väheneminen sekä osallistumistapojen muutokset. Uusien aktiivisten ja nuorten kiinnostus perinteistä yhdistystoimintaa kohtaan on vähentynyt. Neljännen sektorin toiminta vahvistuu myös maaseudulla omilla erityispiirteillään. Esimerkkejä järjestäytyneen yhdistystoiminnan ulkopuolella tapahtuvasta ja usein lyhytkestoisesta verkostomaisesta toiminnasta on talkootraditio, naapuriapu ja kyläturvallisuustoiminta. Neljäs sektori toimii usein kolmannen sektorin ”kyljessä” toimintamuotojen tukien toisiaan. Sosiaalisen median alustojen hyödyntäminen mahdollistaa myös vapaa-ajan asukkaiden ja kotiseudun vaalijoiden aktiivisemmän kiinnittymisen ja osallistumisen mökki- ja kotiseutunsa toimintaan. Myös alueiden hallinnolliset muutokset haastavat kansalaistoimintaa. Uudet hyvinvointialueet ja kuntien muuttuva rooli edellyttävät julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisten vuorovaikutus- ja yhteistyörakenteiden kehittämistä.

Julkaisu toimii tausta-aineistona maaseutupoliittisen selonteon valmistelussa.

Asiasanat kansalaistoiminta, kansalaisyhteiskunta, kansalaisjärjestöt, osallisuus, kunnat, hyvinvointialueet, julkinen hallinto, maaseutu

ISBN PDF 978-952-366-741-9 ISSN PDF 1797-397X

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-741-9>

Stigar mot framtidens medborgarverksamhet Perspektiv på delaktighet och främjande av medborgarverksamhet på landsbygden

Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2024:25

Utgivare Jord- och skogsbruksministeriet

Redigerare Mari Kattilakoski, Kaisa Kervinen, Virpi Harilahti-Juola, Tarja Lukkari

Språk finska

Sidantal

92

Referat

I det landsbygdspolitiska helhetsprogrammet 2021–2027 "Landsbygd som förnyas i tiden" betonas behovet av att stärka gemenskap och medborgaraktivitet på landsbygdsområden. Medborgarsamhällets roll som samhällsaktör och främjare av välfärd är central på landsbygden. Verksamhetsförutsättningarna utmanas av flera samtidiga förändringsriktningar på landsbygden.

Traditionell föreningsverksamhet utmanas av den åldrande och minskande befolkningen samt förändringarna i deltagandeformer. Intresset för traditionell föreningsverksamhet bland nya aktiva och unga har minskat. Fjärde sektorns verksamhet förstärks också på landsbygden med egna särdrag. Talkotradition, grannhjälp och bysäkerhetsverksamhet är exempel på ofta kortvarig och nätverksbaserad verksamhet utanför den organiserade föreningsverksamheten. Den fjärde sektorn fungerar ofta vid sidan av den tredje sektorn och verksamhetsformerna stöder varandra. Användningen av sociala medieplattformar möjliggör en mer aktiv anknytning till stug- och hembygden även för fritidsboende och de som vill värna om hembygden. Administrativa förändringar i regionerna utmanar även de medborgaraktiviteten. Nya välfärdsområden och kommunernas förändrade roll lyfter fram behovet av utveckling av strukturer för samverkan och samarbete mellan offentliga förvaltningen och medborgarsamhället.

Publikationen fungerar som bakgrundsmaterial för beredningen av den landsbygdspolitiska redogörelsen.

Nyckelord medborgarverksamhet, civila samhället, medborgarorganisationer, delaktighet, kommuner, välfärdsområden, offentlig förvaltning, landsbygd

ISBN PDF 978-952-366-741-9

ISSN PDF

1797-397X

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-741-9>

Paths towards the future of civil society engagement

Perspectives on Strengthening Participation and Civic Engagement in Rural Areas

---

Publications of the Ministry of Agriculture and Forestry 2024:25

Publisher	Ministry of Agriculture and Forestry		
Editor(s)	Mari Kattilakoski, Kaisa Kervinen, Virpi Harilahti-Juola, Tarja Lukkari		
Language	Finnish	Pages	92

Abstract

In the Rural Policy Comprehensive Program 2021–2027 “Countryside Renewing with the Times,” the need to strengthen community and civic activity in rural areas is highlighted. The role of civil society as a social actor and promoter of welfare is central in rural areas. The operational conditions are challenged by several simultaneous changes in rural areas.

Traditional association activities are challenged by the aging and declining population as well as changes in forms of participation. Interest in traditional association activities among new active members and young people has decreased. The fourth sector’s activities are becoming more prevalent in rural areas with their own characteristics. The tradition of communal work, neighborly help, and village security activities are examples of often short-term and network-based activities outside organized association activities. The fourth sector often operates alongside the third sector, and the forms of activity are mutually reinforcing. The connection to part-time residents and people who want to engage in the development of their homestead region is enabled using social media platforms actively. Administrative changes in the regions also challenge civic activity. New wellbeing services counties and the changed role of municipalities highlight the need for the development of structures for cooperation and collaboration between public administration and civil society.

The publication serves as background material for the preparation of the comprehensive rural policy report.

Keywords civic engagement, civil society, non-governmental organisations, civil society organisations, participation, inclusion, municipalities, wellbeing services counties, public administration, countryside, rural areas

---

ISBN PDF	978-952-366-741-9	ISSN PDF	1797-397X
URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-741-9		

Sisältö

1	Johdanto	7
2	Osallistumisen kapeikot	10
2.1	Osallistumisen polarisoituminen – kuinka saada syrjään jäävät mukaan?.....	10
	Marko Nousiainen.....	10
2.2	Ketkä jäävät jalkoihin, kun kaupunki jalkautuu maaseudulle? Osallistamisesta kohti aitoa demokratiaa.....	19
	Anni Rannikko	19
3	Demokratian vaaliminen edellyttää aitoa vuoropuhelua	23
3.1	Vuoropuhelun voima kunnan kehittämisessä	23
	Virpi Harilahti-Juola	23
3.2	Mitä vapaaehtoistoiminta vaatii kukoistaakseen kunnissa? – Kumppanuudet ja ikääntyvän Suomen näkökulma.....	27
	Sini Lahdenperä ja Päivi Kurikka	27
3.3	Osallistava maaseutuvaikutusten arviointi osaksi kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksentekoa	32
	Tarja Lukkari	32
4	Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen yhteisenä tehtävänä	38
4.1	Yhteistyötä ja yhdyspintoja kuntien, hyvinvointialueiden ja järjestöjen kesken	38
	Liisa Jurmu	38
4.2	Järjestöt korvaamaton voimavara	46
	Arja Kilpeläinen	46
4.3	Kansalaistoiminta ja kokonaisturvallisuus.....	49
	Jari Lepistö	49
5	Kansalaistoiminta tänään ja tulevaisuudessa	55
5.1	Tulevaisuuden järjestöjohtaminen vaatii ketteryyttä ja kuplien puhkomista	55
	Aleksi Koivisto	55
5.2	Toiminnallista kansalaistoimintakasvatusta kouluihin?.....	64
	Kaisa Kervinen, Tiina Saaresranta, Nora Backlund ja Mari Kattilakoski.....	64
5.3	Monipaikkainen kansalaistoiminta.....	70
	Mari Kattilakoski ja Kati Pitkänen	70
5.4	Kulttuuri yhteisöresilienssin ja kestävänsä kansalaisyhteiskunnan rakentajana.....	77
	Kaisu Kumpulainen, Mervi Luonila ja Mari Kattilakoski	77
6	Johtopäätökset ja suositukset	89
7	Kirjoittajat	91

1 Johdanto

Demokratian ja kansalaistoiminnan tila ja tulevaisuus puhuttavat niin kansallisesti kuin maaseutupoliittisesti (Ruuskanen ym. 2020). Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa Ajassa uudistuva maaseutu 2021–2027 peräänkuulutetaan toimia osallisuuden, yhteisöllisyyden ja kansalaistoiminnan vahvistamiseksi maaseutualueilla. Suomalaisella maaseudulla on pitkät perinteet yhdessä tekemiselle ja aktiiviselle kansalaisuudelle. Tästä syntyvä sosiaalinen pääoma luo yhteistä hyvää niin paikallisesti kuin yhteiskunnallisesti. Kansalaisyhteiskunnan rooli yhteiskunnallisena toimijana ja hyvinvoinnin luojana on keskeinen, ja tämä korostuu erityisesti maaseutualueilla.

Maaseudulla kansalaistoiminnan kenttää ja toimintaedellytyksiä ovat nousseet haastamaan monet yhtäaikaiset muutossuunnat. Perinteistä yhdistystoimintaa haastaa monin paikoin aktiivisten toimijoiden väheneminen ja ikääntyminen. Taustalla vaikuttaa ennen kaikkea alueiden negatiivinen väestönmuutos, mutta myös muutokset osallistumisen tavoissa, mikä heijastuu erityisesti nuorten kiinnostukseen perinteistä yhdistystoimintaa kohtaan. Vastaavasti enenevässä määrin puhutaan niin sanotusta neljännen sektorin noususta, jolla viitataan perinteisen yhdistystoiminnan ulkopuolella vahvistuvaan verkostomaiseen toimintaan, jolle on luonteenomaista toiminnan lyhytkestoisuus ja sosiaalisen median hyödyntäminen (Mäenpää & Faehnle 2021; 2022). Vaikka neljännen sektorin toiminnasta puhutaan usein kaupunkiaktiivismin muotona, on toiminnalla pitkät perinteet ja omat muotonsa myös maaseudulla. Maaseudulla neljäs sektori toimii usein kolmannen sektorin ”kyljessä”, ja toimintamuodot myös tukevat toisiaan. (Kattila-koski, Korhonen & Kurikka 2022.) Esimerkkeinä tästä ovat suomalaisen kylätoiminnan järjestäytyminen, talkooperinne sekä naapuriapu- ja kyläturvallisuustoiminta. Kaupunkiaktiivismin tavoin myös maaseudun kansalaistoimijat hyödyntävät toiminnassaan lisääntyvässä määrin sosiaalisen median alustoja. Tätä kautta toimintaan saadaan aktiivisemmin mukaan myös vapaa-ajan asukkaita ja kotiseudun vaalijoita.

Kansalaisyhteiskunnan kenttää ja toimintaa haastaa uudella tavoin myös julkisen hallinnon muutokset. Toimintansa aloittaneet hyvinvointialueet sekä kuntien muuttuva rooli edellyttävät vuorovaikutus- ja yhteistyörakenteiden kehittämistä kansalaisyhteiskunnan ja julkisen hallinnon eri tasoilla ja yhdyspinnoilla. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen korostuvat entistä vahvemmin eri

sektoreiden ja toimijoiden yhteisenä tehtävänä, mikä edellyttää myös osallisuuden ja yhteistyön rakenteiden ja toimintatapojen kehittämistä sekä kansalaistoiminnan aktiivista tukemista.

Kaikkienensa voidaan todeta, että niin kansalaistoiminta kuin kansalaisyhteiskunnan ja julkisen hallinnon välisen yhteistyön toimintaympäristö ovat monin tavoin muutoksessa niin kansallisesti kuin maaseutukontekstissa (Harju 2022; Kittilä ym. 2022; Mäenpää & Faehnle 2022; Kattilakoski ym. 2022). Se, mitä kansalaistoiminnan kentällä ja demokratiaa tukevissa tai haastavissa muutossuunnissa tapahtuu, on tärkeää tunnistaa niin kunnissa, hyvinvointialueilla kuin kansallisella tasolla. Mitkä ovat aktiivista kansalaisuutta, perinteistä yhdistys- ja järjestötoimintaa sekä uudenlaista kansalaisaktivismia haastavia tekijöitä ja muutostrendejä, ja toisaalta kuinka elävää demokratiaa ja moniäänistä kansalaisyhteiskuntaa voidaan parhaalla mahdollisella tavalla tukea ja vahvistaa? Katsomme, että näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää kansalaistoiminnan kentän ja laajemmin osallisuuden ja kansalaisyhteiskunnan ja julkisen hallinnon välisen vuoropuhelun ja yhteistyön lähempää tarkastelua (ks. myös Lahdenperä 2023; Alanko ym. 2023). Tähän tietotarpeeseen pyrkii osaltaan vastaamaan tämä julkaisu, jossa pureudutaan erityisesti maaseutualueita koskettaviin ajankohtaisiin osallisuuden ja kansalaistoiminnan kysymyksiin. Julkaisun artikkeleilla luodaan paitsi tilannekuvaa, myös viitoitetaan suuntaa tarvittaville kehittämis- ja politiikkatoimille. Julkaisu tarjoaa syötteitä pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman käynnistämään työhön koskien demokratiaohjelmaa, kansalaisjärjestöstrategiaa sekä maaseutupoliittista selontekoa. On tärkeää ymmärtää aktiivisen kansalaisuuden ja yhteisöllisen kansalaistoiminnan yhteys toimivaan demokratiaan, ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen, kuntien ja hyvinvointialueiden elinvoimaan sekä koko yhteiskunnan kokonaisturvallisuuteen ja kriisinkestävyyteen.

Käsillä olevan antologian taustalla on maaseutupolitiikan Hyvän elämän edellytysten varmistaminen maaseutualueilla (HYMY) verkoston osallisuutta ja kansalaistoimintaa koskeva temaattinen työ. Osana tätä työtä järjestettiin kaikkiaan viisi keskustelutilaisuutta vuonna 2022, joihin kutsuttiin laajasti mukaan maaseudulla toimivia järjestöjä ja yhdistyksiä, kuntien ja hyvinvointialueiden osallisuustyöstä

vastaavia tahoja sekä valtionhallinnon edustajia¹. Keskusteluissa hahmotettiin yhteistä tilannekuvaa osallisuuden ja kansalaistoiminnan tilasta ja kehittämistarpeista maaseutualueilla. Keskusteluja käytiin erityisesti siitä, kuinka yhteisöllistä toimintaa voitaisiin vahvistaa alueilla, joilla paikallinen kansalaistoiminta on ohutta, tai tulevaisuuden näkymien osalta haavoittuvaa.

Käytyjen keskustelujen pohjalta hahmotui neljä temaattista kokonaisuutta. Ensinnäkin on tärkeää tunnistaa vallitsevia osallistumisen kapeikkoja niin eri väestöryhmien kuin alueiden välillä. Toisekseen ja tähän liittyen, tarvitaan selkeitä askelmerkkejä siihen, kuinka osallisuutta niin kunnissa kuin hyvinvointialueilla tulee ja voidaan vahvistaa. Kolmanneksi hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen toteutuu julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyönä ja tämä kaipaakin niin ikään selkeämpiä yhteistyörakenteita ja työnjakoa. Uusien hyvinvointialueiden ja kuntien muuttuvan roolin myötä toimintaympäristö on muuttunut ja on tärkeää löytää yhteisesti hyväksyttyjä ja toimivia pelisääntöjä hyvinvointialueiden, kuntien ja kansalaisjärjestöjen keskinäiselle vuoropuhelulle ja yhteistyölle. Neljänneksi itse kansalaistoiminta on murroksessa ja kansalaisyhteiskunnan tulee myös itse uudistua rakenteellisten ja toiminnallisten muutosten mukana. Tähän liittyen on hyvä tunnistaa yhteisöllistä resilienssiä ja maaseudun kansalaistoiminnan kestävyyttä kannattelevia tekijöitä kuten kulttuurin ja monipaikkaisten merkitystä. Julkaisun artikkeleissa avataan edellä mainittuja näkökulmia niin tutkijoiden, järjestötoimijoiden, asiantuntijoiden kuin viranhaltijoiden kirjoitusten kautta. Eri näkökulmat eri katsantokannoilta luotaavat monipuolisesti kuvaa osallisuuden ja kansalaistoiminnan tilasta ja kehittämistarpeista maaseutukontekstissa.

Huhtikuu 2024

Mari Kattilakoski

Kaisa Kervinen

Virpi Harilahti-Juola

Tarja Lukkari

---

¹ Hämeen Kylät ry, Joensuun seudun Leader ry, Järvi-Suomen kylät ry, Kainuun Nuotta ry, Kehittämisyhdistys SILMU ry, Keskipohjalaiset Kylät ry, Kuntaliitto, Leader Aisapari, Leader Viisari ry, MMM, Maaseudun Sivistysliitto ry, Marttaliitto, MTK Häme, Oikeusministeriö / Vapaa! Fri! -hanke, Oulaisten kaupunki / Kyläillen! -hanke, OSPA-hanke/ Kehittämisyhdistys Mansikka ry, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, Pohjois-Karjalan Sydänpiiri ry, Pohjois-Pohjanmaan Kylät ry, Raahen Kylät ry, Saloisten Kylän asukasyhdistys ry, SOSTE ry, Suomen 4H-liitto, Suomen Kylät ry, Svenska lantbruks-sällskapetens förbund, Varsinais-Suomen Kylät ry, Janakkalan, Hattulan, Puolangan, Viitasaaren, Mikkelin, Kannonkosken, Siilinjärven ja Viitasaaren kuntien viranhaltijoita

2 Osallistumisen kapeikot

2.1 Osallistumisen polarisoituminen – kuinka saada syrjään jäävät mukaan?

Marko Nousiainen

Demokraattisessa yhteiskunnassa kaikilla tulisi olla yhdenvertainen mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Osallistuminen ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti eri sosioekonomisissa asemissa olevien kesken. Esimerkiksi työelämän ulkopuolella olevien äänestysaktiivisuus on noin 10–18 prosenttia alhaisempi kuin suomalaisilla keskimäärin (Leemann ym. 2018, 47). Tunteet yhteiskunnallista päätöksentekoa ja päätöksentekijöitä kohtaan voivat heikommassa asemassa olevilla olla varsin negatiivisia ja sisältää turhautumista ja katkeruutta, osoittaa tutkimus, joka käsittelee demokratiaa suomalaisessa lähiössä (Luhtakallio & Mustarinta 2017, 23–28). Erityisesti nuorten keskuudessa osallistumisaktiivisuus ja asenteet demokratiaa kohtaan ovat huolestuttavia. Nuorilla aikuisilla äänestysaktiivisuus on vanhempia ikäryhmiä vähäisempi (stat.fi 2019) ja suuri osa nuorista aikuisista ei pidä elämästä demokraattisessa järjestelmässä tärkeänä, minkä taustalla selittävänä tekijänä vaikuttaa vaikeudet kiinnittyä työmarkkinoille (Ylisalo 2017).

Osallistumisen polarisoituminen näkyy myös järjestötoiminnassa ja vapaaehtoistyössä. Kaikkein eniten vapaaehtoistyötä tekevät ylemmät toimihenkilöt, ja eniten luottamus- ja vastuutehtäviä yhdistyksissä on yrittäjillä (erityisesti maatalousyrittäjillä) ja ylemmillä toimihenkilöillä. Työttömillä, vanhuus- tai sairaseläkeläisillä sekä muilla työelämän ulkopuolella olevilla luottamustehtäviä on vähiten. Erityisesti 15–24-vuotiailla vapaaehtoistoiminta on jatkuvasti ollut laskussa, ja he osallistuvat vanhempia ikäluokkia vähemmän. (Stat.fi 2022.)

Vaikuttamisen polarisoituminen ja joidenkin yhteiskuntaryhmien jääminen yhä enemmän aktiivisen kansalaisuuden ulkopuolelle uhkaavat demokraattisen järjestelmän legitimitettiä. Riskinä on niin sanottu eliittikehä: jos vain parempi-osaiset vaikuttavat, voivat haavoittuvassa asemassa olevien tarpeet unohtua päätöksiä tehtäessä, mikä osaltaan edelleen heikentää heidän uskoaan vaikuttamiseen. Myös vakaus ja turvallisuus voivat järkkäytyä, jos monet ihmiset kokevat epäluottamusta päätöksentekoa kohtaan. Lisäksi osallistumisen polarisoituessa hukataan arvokasta tietoa ja resursseja. Demokraattisen yhteiskunnan keskeisenä

etuna on se, että laajan osallistumisen myötä erilaisten ihmisten kokemukset ja tieto tuottavat positiivisia syötteitä päätöksentekoon (ks. Landemore 2020). Siksi on syytä edistää erityisesti vähemmän osallistuvien ja heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevien ryhmien osallistumista ja yhteiskunnallista aktiivisuutta.

Tässä artikkelissa esitellään kirjallisuuden pohjalta käytäntöjä, joilla muita useammin syrjään jääviä ryhmiä voidaan osallistaa mukaan kansalaistoimintaan. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi työelämän ulkopuolella olevat työkäiset taustasta riippumatta, vähän osallistuvat nuoret tai syrjintää kokevat ryhmät kuten etniset vähemmistöt tai maahanmuuttajat. Ideaalina ei ole, että kaikki osallistuisivat käytännön tekemiseen, vaan että erilaisissa asemassa elävien ihmisten ääni kuuluisi ja heidän tarpeensa ja kokemuksensa tulisivat mahdollisimman laajasti huomioituksi päätöksenteossa, palveluiden ja alueiden kehittämisessä sekä ihmisten arkipäivässään tarvitsemassa tuessa. Vähemmän osallistuvien ryhmien aktiivisuutta tukevat käytännöt ovat positiivista erityiskohtelua, joka on suunniteltu erityisesti helpottamaan ja tukemaan haavoittuvassa asemassa olevien yhteiskunnallista aktiivisuutta.

Kansalaistoiminta, jossa ihmiset saavat äänensä kuuluville, voi tapahtua instituutioissa tai kuulua vapaan kansalaisyhteiskunnan alueelle. Perinteisen poliittisen toiminnan ohella kansalaistoimintaa ovat esimerkiksi demokraattista järjestelmää tukevat osallistumisen käytännöt, kuten nuorisovaltuustot tai suoran demokratian kokeilut. Vapaaehtois- ja yhdistystoiminta ovat usein tehokkaita kansalaisvaikuttamisen kanavia. Lisäksi myös osallistavat kehittämishankkeet voivat tarjota ihmisille mahdollisuuksia aktiiviseen kansalaisuuteen.

Tukea osallistumiseen

Osallistumattomuudelle on monia syitä. Yksinkertaisimmillaan osallistumista voivat estää käytännölliset vaikeudet kuten taloudellinen niukkuus, pitkät välimatkat, heikko saavutettavuus, kiire, lastenhoidon puute, puutteellinen tiedotus ja tehokkaiden osallistumiskanavien puute. Toisaalta myös henkilökohtaiset mieltymykset tai luonteenpiirteet voivat estää osallistumista. (Jäntti & Kurkela 2021.) Heikommassa asemassa olevien osallistumista tukevien käytäntöjen ideana on raivata erilaisia esteitä osallistumisen tieltä. Esimerkiksi lastenhoidon järjestäminen voi antaa yksinhuoltajalle sekä mahdollisuuden että syyn tulla mukaan.

Yksi keino tukea osallistumista on tarjota erilaisia vaihtoehtoisia vaikuttamisen tapoja. Mitä laajempi paletti osallistumisen mahdollisuuksia on käytössä ja mitä helpompia ne ovat saavuttaa ja käyttää, sitä todennäköisemmin jokin niistä sopii erilaisissa tilanteissa eläville. Esimerkiksi Vantaalla Meidän Korso -hankkeessa kerättiin

ideoita sekä jalkautumalla seurankunnan yhteisöruokailuihin ja yläkouluihin että paperi- ja verkkokyselyin (Rask ym. 2019, 6). Näin mahdollistettiin sekä spontaani kasvokkainen vaikuttaminen että vastaaminen kirjallisesti.

Käytännöllisten syiden ohella heikko osallisuuden kokemus voi olla yksi osallistumisen esteistä. Osallisuuden kokemus merkitsee esimerkiksi hyviksi koettuja toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksia, merkityksellisyyden ja kuulumisen tunteita sekä luottamusta tulevaan. Osallisuuden kokemuksen on tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä moniin hyvä- ja huono-osaisuuden muotoihin, kuten työttömyyteen, elämänlaatuun, terveydentilaan ja yhteisöjen toimintaan osallistumiseen. (Leemann ym. 2022, 94, 97.) Osallisuuden kokemus voi osaltaan selittää, miksi osallistuminen on polarisoitumassa. Jos luottamus instituutioihin, omiin vaikutusmahdollisuuksiin tai muiden auttamishaluun on heikko, tuntuu osallistumisenkin epäilemättä mahdottomalta.

Osallistumista tukevissa käytännöissä onkin tärkeää rakentaa luottamusta. Alussa tärkeä askel voi olla ”luottamuksen lainaaminen” eli yhteistoimintaa sellaisen kumppanin kanssa, jolla on valmis kontakti kohderyhmään ja johon he luottavat. Esimerkiksi huono-osaisten maahanmuuttajataustaisten nuorten tavoittamisessa voi olla edellytyksenä kumppani kuten uskonnollinen yhteisö, jolla on jo valmiiksi yhteys näiden elämään (Nousiainen 2016, 172). Erityisesti järjestöillä, kylä- ja asukasryhdyksillä tai sosiaali-, koulutus- tai terveystalveluiden tuottajilla voi olla jo valmiiksi hyvät yhteydet henkilöihin, jotka osallistaja haluaa tavoittaa. Helsingin osallistuvan budjetoinnin yhteydessä järjestettiin syrjään jäävien osallistumista tukevia tilaisuuksia yhteistyössä eri väestöryhmiä tavoittavien tahojen kuten monikulttuurisuusjärjestöjen kanssa (Rask ym. 2020, 44). Erätauko-hanke etsi yhdessä jalkautuvan sosiaalityön kanssa osallistujia keskusteluihin, ja tavoitti muun muassa ruokajakeluissa käyviä keskustelijoita (Jousilahti 2021, 11). Tärkeää on mennä ihmisten luokse ja olla näkyvillä heidän arkipäivässään. Jalkautua voi myös verkkoalustoille kuten Facebookin asukasryhmiin, Suomi24-, Vauva.fi- tai Ylilauta-keskustelufoorumille tai Jodel-kanaville. Kärjekkäätkin somekeskustelut on mahdollista nähdä asiakaspalautteina, jotka paljastavat vaikkapa palveluiden ongelmakohtia (Jalonen ym. 2021).

Tärkeä tekijä on myös helposti ymmärrettävä ja osallistumaan innostava viestintä. Vaikka toiminta muuten olisikin hyvin saavutettavaa, voi ihmisten kokemusmaailmasta etäällä oleva kieli etäännyttää osallistumisesta. Esimerkiksi yletön ammatillisen jargonin viljely puheessa voi rakentaa (luokka)eroa puhujan ja kuulijoiden välille ja antaa viestiä siitä, että puhuja on oikeamman tiedon äärellä kuin kuulijat (esim. Luhtakallio & Mustranta 2017, 34–35). Tämä ei tietenkään ole omiaan kasvattamaan intoa osallistua. Erityisesti nuoret kokevat helposti

epävarmuutta siitä, onko heillä riittävät tiedot ja taidot tullakseen mukaan (Häikiö ja Snellman 2017, 119). Nuorten osallistumiskäytäntöjen tutkimuksessa on havaittu, että toiminnan tyyli kuten käytetty kieli tai hallinnollisten yksityiskohtien käsittely voivat vaikeuttaa osallistujien mahdollisuuksia olla mukana täysivaltaisina osallistujina (Boldt 2021, 132–134). Siksi on tärkeää käyttää kieltä, joka puhuttelee. Kun toimitaan hallinnon piirissä, osallistajat voivat toimia eräänlaisina tulkkeina, jotka auttavat osallistujia ymmärtämään, mistä puhutaan.

Yksi helposti lähestyttävää kieltä käyttävä, nuorten äänen kuulumiseen keskittyvä malli on Mikä vituttaa? -toimintatapa. Se kehitettiin E=mc² -kehittämishankkeessa Etelä-Savossa. Toimintatavassa ideana on järjestää tilaisuuksia, joissa nuoret voivat tuoda palveluissa tai arjessaan kokemansa epäkohdat julki omin sanoin ja käsitellä niitä rakentavasti. Ilmi tulleet epäkohdat viedään päättäjien käsittelyyn, ja lopuksi nuorille annetaan käsittelyn lopputulemasta palaute. Tilaisuuksia on järjestetty ainakin Mikkelin, Pieksämäen, Jyväskylän ja Helsingin kaupunkien nuorten palveluissa. (Puurunen 2022.) Mikä vituttaa? -tilaisuuksissa jo niiden otsikointi osoittaa, ettei osallistujalla tarvitse olla erityistä hallinnollista kompetenssia tuodakseen omat kokemuksensa julkiseen käsittelyyn.

Osallistuminen edellyttää usein myös erityisiä kulttuurisia ja symbolisia resursseja eli tietoja ja taitoja, tai tietynlaisten symbolien arvostusta sekä normatiivisesti arvotettuja mieltymyksiä ja näkemyksiä (Häikiö ja Snellman 2017, 119). Kulttuuriset ja symboliset resurssit vaihtelevat riippuen ihmisen yhteiskuntaluokasta, ikäluokasta, asuinpaikasta tai kulttuuritaustasta, mikä vaikuttaa myös ihmisen mahdollisuuksiin hyödyntää vaikuttamiskanavia. Osallistajan tuleekin pohtia omia ennakoasenteitaan ja sitä, millaisia resursseja osallistuminen edellyttää. Toiminnassa kannattaa hyödyntää kohderyhmän valmiiksi omaksumia taitoja ja arvostuksia. Esimerkkinä voi mainita vaikkapa digitaalisten pelien pelaamisen, jolla voi olla sosiaalityöntekijöiden parissa hyvin negatiivinen merkitys. Pelillisyyteen keskittyvässä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintamallissa pyritään sen sijaan ottamaan pelaaminen voimavaraksi ja nähdään se osallistumista tukevana mahdollisuutena (Kukkonen ym. 2021).

Osallistamisen sudenkuoppia on myös helpompi välttää, jos kohderyhmään kuuluvia otetaan mukaan jo toiminnan suunnitteluvaiheeseen. Tampereen kaupungin innovatiivisessa huumehoidon hankinnassa otettiin palvelun käyttäjät mukaan suunnitteluun palvelumuotoilulla ja kyselyillä sekä käyttäjien läheisten haastatteluilla. Valmistelussa opioidikorvaushoito laajeni monipuoliseksi avopalvelukokonaisuudeksi. (Schneider 2019.) Aina kohderyhmän osallistaminen suunnitteluun ei ole kuitenkaan mahdollista. Myös hallintolähtöisesti suunnitelluissa projekteissa on kuitenkin usein mahdollista ainakin kuulla kohderyhmää jo

varhaisessa vaiheessa. Tesoman alueen osallistuva budjetointi Tampereella pohjautui aikaisempaan asukaskyselyyn, jossa oli todettu, että Tesomajärven ympäristö on tärkeä alueen asukkaille (Häikiö ym. 2016).

Osallistamisessa keskeistä on pohtia osallistumisen höytyjä ja esteitä niiden ihmisten näkökulmasta, joiden osallistumista halutaan tukea. Tätä koskevia kysymyksiä voivat olla esimerkiksi: Mitä tavoiteltu osallistuja hyötty osallistumisestaan? Mihin hän voi vaikuttaa? Millaisia tosiasiallisia valintoja hän voi toiminnassa tehdä? Usein osallistavien hankkeiden toimialue ja -valta on rajattu, ja rajaukset on syytä tehdä selväksi osallistujille. Jos osallistujien odotuksen ovat liian suuret mahdollisuuksiin nähden, on pettymyksiä vaikea välttää.

Tärkeää on myös saattaa osallistumisen vaikutukset eli aikaansaadut muutokset osallistujien tietoon. Jos osallistumisen vaikutuksista ei kuulu jälkeensä mitään, ei se ainakaan rohkaise osallistumaan tulevaisuudessa. Aina muutosten ja vaikutusten ei tarvitse olla mullistavia, vaan tärkeää on kertoa pienistäkin aikaansaannoksista tai asian etenemisestä. Vaikuttavuus ei välttämättä tarkoita sitä, että osallistujien ajatukset toteutettaisiin sellaisenaan. Jos osallistujien ehdotukset päätetään (esimerkiksi hallinnossa) jättää toteuttamatta, tärkeää on perustella osallistujille, miksi näin tehtiin. (Aarninsalo ym. 2020, 7.)

Osallistujia tulee pitää oman elämänsä ja asemansa asiantuntijoina, joilla on annettavaa kyseenomaiselle toiminnalle. Se tarkoittaa, että heitä tulee kohdella tasa-arvoisina ammattilaisten kanssa, ja jakaa tosiasiallista päätösvaltaa heille. Jos tähän ei ole tahtoa tai rohkeutta, on järkevämpää olla osallistamatta ollenkaan. Näennäinen mukaan ottaminen todennäköisemmin heikentää kuin vahvistaa uskoa vaikutusmahdollisuuksiin (Jäntti & Kurkela 2021, 26).

Kynnysten madaltaminen

Osallistumisen kynnyksiä voi madaltaa erilaisilla palkkioilla tai muilla kannusteilla. Palkkioiden maksamista osallistujille on ehdotettu esimerkiksi Sitran demokratia-kokeilujen oppaassa (Jousilahti 2021, 11). Tämä voi olla hyvä tapa kannustaa pienituloisia osallistumaan vaikkapa puntaroiviin kansalaiskeskusteluihin. On kuitenkin huomioitava, että toimeentulotuen saajilta kaikki muut tulot, mukaan lukien kokouspalkkiot, voidaan vähentää tuista, jolloin rahallisesta palkkiosta koituva hyöty on heille olematon. Toiminta, johon osallistutaan taloudellisen palkkion vuoksi, ei ole vapaaehtoistyötä (Valtionvarainministeriö 2015, 14). Osallistumisesta aiheutuvat kulut, kuten matkat, ruokailut, välineet tai pääsyliput on aina syytä korvata osallistujille.

Usein aineettomat edut kuten koulutukset, retket tai elämykset voivat olla rahaa parempia kannusteita. Ne tarjoavat osallistujille hengähdystauon arkisista huolista, altistavat uusille kokemuksille ja antavat mahdollisuuden rakentaa yhteishenkeä muiden osallistujien kanssa. Erityisesti kestitseminen eli ruuan ja juoman tarjoaminen on nähty osallistamista koskevassa tutkimuksessa erittäin hyödylliseksi. Ruoka on enemmän kuin aineellinen resurssi. Kestitseminen kertoo, että osallistujien panosta arvostetaan. (Luhtakallio & Mustranta 2017, 72–73.) Pienet kannusteet kuten esimerkiksi ns. arjen luksus voivat olla myös hyviä tunnustuksia, joilla kiitetään tehdystä vapaaehtoistyöstä.

Lähes kaikki osallistujat tarvitsevat jonkinlaista tukea osallistumiseensa. Vaikkapa ujous tai introvertti luonne voivat estää ihmistä osallistumasta (Jäntti & Kurkela 2021). Tällaisessa tapauksessa henkilökohtainen rohkaisu voi madaltaa kynnystä osallistumiselle. Erityistä tukea tarvitsevien mahdollisuutta ja oikeutta osallistua yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaan on pohdittu keskustelussa tuetusta vapaaehtoistoiminnasta. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden osallistumismahdollisuuksia voidaan lisätä räätälöimällä tehtäviä vastaamaan yksilöllisiä kykyjä ja kiinnostuksia, muilta osallistujilta saadulla vertaistuellalla ja mentoroinnilla, riittävällä perehdytyksellä sekä selkeällä viestinnällä. Keskeisintä on kuitenkin avoin ja erilaisuutta hyväksyvä asenne. (Rajala & Nieminen 2017.) Vaikka tuettu vapaaehtoistoiminta vaatiikin enemmän resursseja, se voi tuottaa myös suurempia hyötyjä. Esimerkiksi festareiden järjestämiseen vapaaehtoisina osallistuvat nuoret saavat tärkeitä kokemuksia pärjäämisestä ja osallistuminen voi jopa muuttaa elämän suunnan (Lindholm 2018, 81–82).

Lopulta osallistamisen tulisi luoda erityisesti syrjään jääville mahdollisuuksia toimia julkisessa tilassa ja saada äänensä kuuluville täysivaltaisena yhteisön jäsenenä heidän omilla ehdoillaan. Julkisia tiloja ovat kaikki ne tilat, joissa ihmiset kokoontuvat yhteen jakamaan näkemyksiään ja toimimaan yhdessä tasa-arvoiselta pohjalta. Tämä ei välttämättä merkitse vain totunnaisia poliittisen toiminnan foorumeja kuten puolueita tai kunnanvaltuustoja, vaan julkinen tila voi olla myös kehittämishankkeen luoma ja väliaikainen tai keskittyä johonkin teemaan. Yksi julkista toimintaa mahdollistava tila luotiin työllisyyspalveluun Haminassa kehitetyssä Palvelusafari-toimintamallissa. Siinä nuoret asiakkaat pääsivät arvioimaan yhdessä valitsemansa palvelun omasta näkökulmastaan ja antamaan palautetta palvelun toteuttajalle. (Isola ym. 2020.) On tärkeää, että osallistuminen rakentaa myös niin sanottua kansalaispätevyyttä eli tietoa, taitoa ja rohkeutta tarttua myös muihin vaikuttamisen mahdollisuuksiin (Jäntti & Kurkela 2021).

Ennakkoluuloja, syrjintää tai jopa väkivallan uhkaa kokevat ihmiset saattavat usein kokea julkiset tilat ja tilaisuudet pelottaviksi ja vältellä niitä. Turvallisemman tilan ja tapahtumien periaatteet on kehitetty vähentämään pelkoja ja siten mahdollistamaan kaikkien osallistumisen.

Lopuksi

Syrjään jäävien osallistumisen tukemisessa on lopulta kyse osallistumisen esteiden ja hyötyjen pohtimisesta heidän näkökulmastaan. Toisen asemaan asettuminen ei tietenkään ole helppoa, erityisesti jos oma tausta, sukupolvi tai elämänkokemukset ovat erilaisia. Tässä epäilemättä auttaa, jos toiminnan suunnittelussa on mukana kyseisen ryhmän edustajia. Muita osallistavan kannattaa pohtia eroja valta-asemissa, arvoissa ja ennakkoluuloissa, joita hänen ja osallistettavien välillä on. On tärkeää pyrkiä suhtautumaan eroihin avoimesti ja olla olettamatta, että muut jakavat samat arvot, tavoitteet ja intressit. Osallistamisen tulee perustua pikemminkin erilaisten kulttuuristen koodien kohtaamiseen, kuin toisissa nähtyjen puutteiden korjaamiseen, kuten kulttuurialalla asiaa pohtinut Arto Lindholm (2015, 142) on todennut. Se on äänen ja toimijuuden mahdollistamista ja päätösvallan jakamista muille.

Osallistumisen polarisoituminen on yksi oire yhteiskunnan laajemmasta eriarvoistumisesta, joka ilmenee esimerkiksi terveys- tai tuloeroina tai haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien marginaalisena asemana julkisessa keskustelussa (Isola ym. 2020, 165). Haavoittuvassa asemassa olevien osallistumisen tukeminen voi parhaimmillaan auttaa saamaan heidän ääntään paremmin kuuluville julkisten resurssien jakamista koskevassa poliittisessa keskustelussa. Monesti osallistumiskanavat tai hankkeet ovat kuitenkin paikallisia tai teemakohtaisia, ja niiden mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ilmentymiin voi olla vähäinen. Siksi osallistaminen voi tukea muttei korvata eroja tasoittavaa yhteiskuntapolitiikkaa.

Osallistumattomuus ei välttämättä kerro passiivisuudesta. Usein vähemmän julkiseen toimintaan osallistuvat, esimerkiksi työn ja koulutuksen ulkopuoliset nuoret, voivat olla aktiivisia omissa sosiaalisissa verkostoissaan ja auttaa muita arkipäivässä (Häikiö & Snellman 2017). Tällainen yksityisen piirissä tapahtuva aktiivisuus on yhtä arvokasta kuin toiminta julkisessa tilassakin. Toisaalta myös kansalais-toiminta elää ajassa, ja vaikuttamisen tavat muuttuvat. Yksittäisen hankkeen tai toiminnan kohdalla osallistumattomuus voi kertoa myös siitä, ettei toiminta – sen mahdollisesta yhteiskunnallisesta merkityksestä huolimatta – enää puhuttele potentiaalisia osallistujia.

Lähteet

- Aarninsalo, Lydia, Jäske, Maija, Kulha, Katariina, Leino, Mikko & Setälä Maija (2020) Moniäänistä ja perusteltua päätöksentekoa. Puntaroivat kansalaiskeskustelut poliittisten kiistakysymysten ratkaisussa.
- Boldt, Georg (2021) Citizens in Training. How institutional youth participation produces bystanders and active citizens in Finland. Tampereen yliopiston väitöskirjat 374. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Häikiö, Liisa & Snellman, Karita (2017) Marginaalisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevien nuorten osallistuminen Teoksessa Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) Kansalaiset kaupunkia kehittämässä. Tampere: Tampere University Press. 118–135.
- Häikiö, Liisa, Lehtonen, Pauliina & Salminen, Jarkko (2016) Globaalin menetelmän paikalliset käytännöt – Osallistuva budjetointi Tesomajärven suunnittelussa. Yhdyskuntasuunnittelu 54(1).
- Isola, Anna-Maria, Nousiainen Marko & Valtari, Salla (2020) Osallisuustyö välineenä heikossa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa Suoninen-Erhiö, Lea, Pohjola, Anneli, Satka, Mirja & Simola, Jenni (toim.) Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä. Helsinki: Huoltaja-säätiö. 165–188.
- Jalonen, Harri, Kokkola, Jussi, Kaartemo, Valtteri, & Vähämaa, Miika (2021) Sosiaalisen median hyödyntäminen nuorten palvelujen yhteiskehittämisessä. Hallinnon tutkimus 40(1), 5–40.
- Jousilahti, Julia (2011) Kokeillen kohti parempaa demokratiaa. Opas demokratia-kokeiluihin. Demos/Helsinki. Kansalaisuuden kuilut ja kuplat 2/2021.
- Jäntti, Anni & Kurkela, Kaisa (2021) How Municipalities Can Enhance Citizen Participation? – Exploring the Views of Participants and Non-Participants. Scandinavian Journal of Public Administration, 25(1) 23–42.
- Kukkonen, Minna, Hytti, Tytti, Nousiainen, Marko, Miettinen, Iiris & Isola Anna-Maria (2021) Pelillisuus. Hyte-toimintamalli 1/2021. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Landemore, Hélène (2020) Open Democracy: Reinventing Popular Rule for the Twenty-First Century. Princeton: Princeton University Press.
- Leemann, Lars, Nousiainen, Marko, Keto-Tokoi, Anna & Isola, Anna-Maria (2022) Osallisuuden kokemus aikuisväestössä. Teoksessa Karvonen, Sakari, Kestilä, Laura & Saikkonen, Paula (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2022. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 94–113.
- Lindholm, Arto (2015) Johtopäätökset: voiko ei-kävijöitä osallistaa. Teoksessa Lindholm, Arto (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi — Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 136–149.

- Lindholm, Arto (2018) Festaripörssiin osallistuneet nuoret. Teoksessa Iso-Aho, Juha & Lindholm, Arto (toim.) Vapaaehtoistyö nuorten syrjäytymisriskin vähentäjänä. Julkaisuja 52. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 79–84.
- Luhtakallio, Eeva & Mustranta, Maria (2017) Demokratia suomalaisessa lähiössä. Helsinki: Into.
- Nousiainen, Marko (2016) Osallistavan käänteen lyhyt historia. Teoksessa Nousiainen, Marko & Kulovaara, Kari (toim.) Hallinnan ja osallistamisen politiikat. Jyväskylä: SoPhi. 158–198.
- Puurunen, Titta (2022) Nuoret ympäri Suomen saavat nyt kertoa suorasanaisesti, mikä heitä ketuttaa – mieltä painavat tekemisen puute ja päihteet.
- Rask, Mikko, Ertiö, Titiana & Ahonen, Veronica (2019) Meidän Korso -hankkeen arviointiraportti. Kansalaisuuden kuilut ja kuplat, 4/2019. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rask, Mikko, Ertiö, Titiana, Tuominen, Pekka & Ahonen, Veronica (2020) Helsingin kaupungin osallistuvan budjetoinnin loppuarviointi OmaStadi 2018–2020. Kansalaisuuden kuilut ja kuplat 5/2020.
- Schneider, Taina (2019) Uusi julkinen hallinta, yhteistyö ja osallisuus sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa. Tapaustudkimus innovatiivisesta huumehoidon hankinnasta. Raportti 14/2019, Helsinki: THL.
- Stat.fi (2019) Äänestäneet eduskuntavaaleissa 2019. (stat.fi)
- Stat.fi (2022) Vapaaehtoistyöhön osallistuminen on vähentynyt 10 vuodessa. (stat.fi)
- Valtionvarain ministeriö (2015) Vapaaehtoistyö, talkootyö, naapurapu – kaikki käy. Vapaaehtoistoiminnan koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävän työryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 39/2015. Helsinki: Valtionvarainministeriö.
- Ylisalo, Juha (2017) ”Demokratia OK, muukin käy”. EU-aikana aikuistuneet arvostavat demokratiaa muita vähemmän.

2.2 Ketkä jäävät jalkoihin, kun kaupunki jalkautuu maaseudulle? Osallistamisesta kohti aitoa demokratiaa

Anni Rannikko

Kuntalaisten osallisuus on demokratian ihanne, jota kuntien strategioissa, linjapapereissa ja juhlapuheissa usein toistellaan. Sosiaalipedagogit määrittelevät osallisuuden ihmisen ja yhteisön tai yhteiskunnan väliseksi demokraattiseksi suhteeksi. Kuntalaisen näkökulmasta osallisuus on ennen kaikkea sitä, että hän voi osallistua päätöksentekoon ja kokee kuulumisen tunnetta kuntalaisena. Tarkastelen tässä tekstissä odotuksia, joita asukkaiden osallistumiselle asetetaan, kun kunnassa tehdään päätöksiä, jotka koskevat sen maaseutualueiden asukkaita. Näissä odotuksissa määrittyy, ketkä tulevat kuulluksi ja voivat vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin.

Tarkastelen kuulluksi tulemista demokratian ehtona maaseudun asukkaan silmin. Asun pitäjässä, joka on kuntaliitoksen kautta liitetty osaksi erästä keskisuurta kaupunkia ja jonne jotkin kaupungin viranhaltijoista ja päättäjistä aika ajoin jalkautuvat, kuten he kaupungin tiedotteissa vierailujaan kutsuvat. Kaupungin suhdetta maaseutualueisiinsa kuvaa hyvin se, että kaupungin uudistuneessa maaseutuviestinnässä kärjeksi on nostettu, että maaseutualueet rikastuttavat kaupunkia omaleimaisella luonteellaan. Kuntaliitoksen jälkeen kylässä on monesti noustu yhdessä puolustamaan kylän palveluita, mutta useimmiten turhaan. Lähestyn aihetta käyttämällä esimerkkinä kamppailua, jota kylässämme käytiin ikäihmisille suunnatun kuntosalin säilymisestä ja paikasta. Muistini tukena käytän kaupungin toimielimien pöytäkirjoja, kaupungin maaseutuohjelmaa, erilaisia tiedotteita, lehtiartikkeleita ja paikallisten kanssa käymiäni keskusteluja.

Sattumanvaraisia vaikuttamismahdollisuuksia

Kamppailu senioreille suunnatun kuntosalin puolesta käynnistyi, kun salia käyttävät eläkeläiset kuulivat, että kuntosali saatetaan sulkea nykyistä hyvinvointialuetta edeltäneen kuntayhtymän toimitilojen muuton myötä. Kunta oli perustanut salin ennen liittymistään kaupunkiin, ja ikääntyneille turvalliset paineilmalla toimivat laitteet oli hankittu testamentin ja lahjoitusten turvin. Laitteet olivat siirtyneet kuntaliitoksen myötä ensin kaupungille, sitten hyvinvointipalveluista vastaavalle kuntayhtymälle ja nyt lopulta takaisin kaupungille, kun kuntayhtymä ilmoitti, ettei kuntosalitoiminta enää kuulu sille ja kaupunki saa laitteet halutessaan takaisin.

Kun sulkemishuuhua alkoi liikkua, alueen asukkaat ja yhdistykset perustivat työryhmän, joka keräsi lähes tuhannen nimen listan kuntosalin säilyttämisen puolesta ja luovutti sen kaupunginvaltuuston puheenjohtajalle. Kylään sidoksissa olevat kaupunginvaltuutetut tekivät asiasta myös valtuustoaloitteen, joka keräsi lopulta lähes 40 allekirjoitusta, selvän enemmistön valtuutetuista. Aloitetta käsiteltiin kaupunginvaltuustossa ja siellä evästettiin, että kuntosalitoiminta jatkuu kaupungin alaisuudessa ja salille aletaan etsiä uusia tiloja.

Uusien tilojen selvittämisen sai vastuulleen kaupungin liikuntapalvelut, joka esitti, että kuntosali siirretään entisen kunnantalon valtuustosalin, joka toimii nykyään kokous- ja juhlatilana. Asiasta päättävä lautakunta ei ollut tyytyväinen ehdotettuun sijoituspaikkaan eikä selvityksen laajuuteen ja palautti asian uudelleen valmisteltavaksi. Liikuntapalvelut ja tilakeskus tekivät lisäselvityksiä kaupungin kiinteistöistä ja tarkastivat myös yhden heille ehdotetun yksityisen tilan. Yksityinen tila ei täyttänyt kaupungin vaatimuksia, mutta kaupungin tiloista löytyi myös toinen mahdollinen sijoituspaikka salille. Salin käyttäjiltä tai paikallisilta ei pyydetty ehdotuksia mahdollisista tiloista, vaan selvittämisestä vastasivat kaupungin viranhaltijat ilman paikallistuntemusta ja tietoa mahdollisista sopivista yksityisistä tiloista. Lautakunta kuitenkin päätti, että lisäselvitysten jälkeen asiassa voidaan edetä.

Seniorien kuntosalin tilojen selvittämisessä näkyy hyvin, että demokratian toteutumisen näkökulmasta systemaattisen kuulemisen puuttuminen on ongelmallista ja eriarvoisuutta luovaa – eikä se välttämättä johda parhaaseen lopputulokseen. Asiaa ilmeisen vastahakoisesti selvittänyt liikuntapalvelut oli saanut yhteydenottoja joistain mahdollisista tiloista, mutta ei kuitenkaan aktiivisesti kysynyt paikallisilta vaihtoehtoisista tiloista. Tämä luo eriarvoisia osallistumismahdollisuuksia, sillä kuulemisen sattumanvaraisuus ei johda puhtaaseen satunnaisuuteen: siis siihen, että aivan kuka tahansa tulisi yhtä suurella todennäköisyydellä kuulluksi. Sen sijaan se johtaa usein systematiikkaan, jossa kuulluksi tulevat ne, joilla on riittävästi sosiaalista ja kulttuurista pääomaa puhutilan ottamiseen. He tietävät, keneen ottaa yhteyttä ja kuinka argumentoida kantansa uskottavasti, kuinka kunnallinen päätöksenteko toimii ja ennen kaikkea, että asioihin voi vaikuttaa, vaikkei heidän mielipidettään ole kysytty. He eivät kuitenkaan välttämättä tunne kaikkia potentiaalisia tiloja, joihin kuntosali voitaisiin sijoittaa. Väitän, että valtaosa paikallisista eläkeläisistä ei tiennyt, mihin ottaa yhteyttä tai uskonut, että heidän mielipiteellään olisi paikan valinnassa mitään merkitystä. Asiaa ei auta, että päätöksiä tekevät ovat neljäkymmenen kilometrin päässä ja kyläläisille tuntemattomia.

Vaikka tietoa mahdollisista tiloista ei kerätty alueen asukkailta, liikuntapalvelut toteutti salin käyttäjille strukturoidun kyselyn, jonka tulosten perusteella uusi paikka päätettäisiin. Kyselyyn pystyi vastaamaan verkossa ja lisäksi seniorien

kuntosalille, kylän toiselle julkiselle kuntosalille ja kylässä toimivalle kaupungin palvelupisteelle toimitettiin paperisia kyselylomakkeita, jotka tosin loppuivat kesken. Vaihtoehtoja oli tässä vaiheessa kolme: entinen valtuustosali, jäähallin pukukoppi ja kylän toinen kuntosali, jonka omia tiloja jouduttaisiin pienentämään, jos seniorien sali muuttaisi sinne. Kysely toteutettiin niin, että vastaajan oli valittava näiden kolmen vaihtoehdon väliltä. Tässäkään vaiheessa käyttäjät eivät voineet ehdottaa muita tiloja. Kyselyyn vastasi lähes 200 asukasta ja kolme neljäsosaa vastaajista kannatti valtuustosalia sijoituspaikaksi. Oli ilmeistä, että salin käyttäjien mielestä valtuustosali oli kolmesta vaihtoehdosta vähiten huono.

Osallistamista ilman vaikuttamismahdollisuuksia

Kaupungin toteuttama kysely on oppikirjaesimerkki julkishallinnon harjoittamasta osallistamisesta näennäisdemokratian toimintatapana. Kyselyn toteuttaminen hallinnon tarpeista käsin, kolmen valmiiksi määrätyn vaihtoehdon puitteissa osoitti, miten kaupungin viranhaltijoiden asiantuntijuutta kyseenalaistavaa kuntalaisten tietoa rajataan systemaattisesti pois päätöksenteosta. Kun kysely oli toteutettu, voitiin sanoa, että kaupunkimaaseudun asukkaita kuultiin, vaikka se tapahtuikin viranhaltijoiden sanelemilla ehdoilla, eikä siten uhannut heidän intressiään. Osallisuuden toteutuminen kuitenkin edellyttää sitä, että kuntalaisilla on todellinen mahdollisuus vaikuttaa asioihinsa: pelkkä osallistuminen ei riitä, jos sen mukana ei tule aitoja vaikuttamismahdollisuuksia.

Liikuntapalveluiden johtaja jalkautui kylällä järjestettyyn asukasiltan esittelemään kyselyn tulokset ja ilmoitti kuntosalin käyttäjille, että sali muuttaa valtuustosaliin heti, kun nykyinen tila poistuu käytöstä. Paikalla olleet salin käyttäjät ja kyläläiset yrittivät kyseenalaistaa päätöstä ja ehdottaa parempia tiloja, mutta kritiikki sivuutettiin vetoamalla siihen, että käyttäjät itse äänestivät valtuustosalin parhaaksi paikaksi kuntosalille. Asia oli päätetty.

Seniorien kuntosalin esimerkissä näkyy hyvin se, että osallistaminen on aina vallankäyttöä, jolla tuetaan tietynlaisia osallistumisen tapoja, jolloin muut vaikuttamistavat voidaan sivuuttaa ja nähdä jopa haitallisina. Ketkä silloin jäävät jalkoihin? Väitän, että samat ihmiset, jotka muutenkin jäävät helposti kunnallisessa päätöksenteossa kuulematta. Kun systemaattisia kuulemisen kanavia ei ole, kuulluksi tulevat korkeasti koulutetut, keskiluokkaisesta taustasta tulevat, kulttuurista ja sosiaalista pääomaa omaavat kuntalaiset.

Kaupunki, jossa seniorien kuntosalin paikasta kamppailtiin, on maaseutu-ohjelmassaan linjannut, että sen tavoitteena on osallistuva kaupunkimaaseutu. Kaupunkimaaseudun asukkaana huomaan usein pohtivani, miten osallistumista konkreettisesti tuetaan, ettei se jäisi kauniiksi ideaaliksi. Miten voimme käynnistää rakentavan vuoropuhelun kunnan ja maaseudun asukkaiden välille?

Tällä hetkellä me maaseutualueilla asuvat olemme usein keskuskaupungin yksisuuntaisen tiedottamisen kohteina, joiden osallistamisesta ja aktivoinnista kirjoitetaan suunnitelmissa. Täällä asuvana en tunnista tätä viranhaltijoiden maalailemaa kuvaa passiivisista, omista asioistaan välinpitämättömistä ja osallistumishaluttomista maalaisista. Ilmeisesti kaupungissa ajatellaan, että osallistumme väärissä paikoissa ja väärillä tavoilla. Osallisuus ei kuitenkaan ole asia, jonka reunaehdot voidaan määritellä ylhäältäpäin. Se ei synny vain mahdollisuudesta osallistua, vaan aivan yhtä olennainen osa sitä on kokemus kuulumisesta. Kuntaliitoksen myötä monet alueen asukkaat ovat kokeneet päätöksenteon luisuneen heidän ulottumattomiinsa. Tunnelmia kuvaa hyvin se, että keskuskaupunkiin viitataan kylälaisten puheissa jopa valloittajana. Näen jo nyt merkkejä siitä, että osallisuuden sijaan suhdetta keskuskaupunkiin on alkanut määrittää kokemus osattomuudesta ja jopa vieraantumisesta. Osallisuus ei ole pysyvät tila ja se voi kadota, jos suhde keskuskaupunkiin ei ole demokraattinen.

3 Demokratian vaaliminen edellyttää aitoa vuoropuhelua

3.1 Vuoropuhelun voima kunnan kehittämisessä

Virpi Harilahti-Juola

Vahva kansalaisyhteiskunta koostuu meistä ihmisistä ja halusta tehdä yhteistä hyvää. Yhteisen hyvän ymmärrys rakentuu puolestaan vuorovaikutuksessa erilaisten ihmisten kesken – se ei koskaan synny tyhjästä eikä yksin.

Asettuminen dialogiin ja itsensä altistaminen erilaisille näkemyksille ei kuitenkaan ole helppoa. Dialogi eli toisen kuunteleminen sekä omien ajatusten ja mielteiden kertominen on prosessi, mikä vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä. Se vaatii myös rohkeutta sanoa ja taitoa kuunnella. Osapuolten on siedettävä sitä, ettei valmiita vastauksia ole tai niitä voi olla monenlaisia. Dialogissa itse prosessi on vähintään yhtä tärkeä kuin prosessin tuloksena syntyneet vastaukset.

Erilaisten näkemysten kuuleminen on arvokasta

Monimutkaisten ilmiöiden ymmärtäminen ja tilastojen taakse pääseminen vaatii taitoa vaihtaa näkökulmaa. On tärkeää löytää saman keskustelun äärelle ihmisiä, joiden arjessa ilmiöt näyttäytyvät eri tavoin. Tiedämme kuitenkin kokemuksesta, että ihmisiä ja heidän arkeaan voi välillä olla vaikea tavoittaa. Silloin ei saa luovuttaa. On oltava kärsivällinen, toistettava ja yritettävä uudelleen. Osallistumiseen, oman arjen jakamiseen ja ajatuksista kertomiseen täytyy tottua ja toisaalta täytyy myös pystyä luottamaan siihen, että omalla osallistumisella on merkitystä.

Vaikeuskerrointa lisää vielä se, että usein eniten keskustelua herättävät asiat ovat niitä, joista ollaan voimakkaasti montaa mieltä. Ne ovat niitä asioita, jotka herättävät tunteita ja kumpuavat usein jostain kaukaa historiasta tai syvältä omasta arvo-maailmasta. Miten näissä asioissa löydetään ne säikeet, jotka yhdistävät? Miten rakennetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitä yhteistä hyvää, kun asioista ajatellaan kovin eri tavoin? Keskitytäänkö puheessa ja teoissa silloin siihen, mikä erottaa, vai siihen mikä yhdistää?

Merkityksellisyyden kokemus innostaa osallistumaan

Tätä puheenvuoroa varten kyselin erilaisissa tilaisuuksissa ihmisiltä, missä heille on tullut tunne, että he ovat pystyneet vaikuttamaan itselleen tärkeisiin asioihin. Toisille ei tullut mitään sellaista tilannetta mieleen. Toiset taas kertoivat olleensa ”aina” mukana usean eri järjestön toiminnassa. Yksi kertoi vetävänsä viikoittain lasten harrastusryhmää, vaikka omat lapset ovat jo isoja. Joku kertoi, miten päiväkodissa he ovat keränneet porukan vanhemmista ja järjestäneet lapsille leikki-treffejä ja siten jakaneet iltojen ja viikonloppujen lastenhoitovuoroja keskenään. Joku kertoi tekemästään aloitteesta ja sen saamasta kannatuksesta ja lopulta kuntoportaiden rakentamisesta kuntalaisten yhteiseen käyttöön. Yksi kertoi kuoron ja toinen futsisseuran ottaneen ensimmäisinä mukaan kuntaan muuttaneen uuden asukkaan.

Näiden vastausten ja keskustelujen perusteella vaikuttamisen tunne sekä halu tehdä asioita yhteiseksi hyväksi syntyy usein lähellä ja omassa arjessa. Se on syntynyt niissä hetkissä ja tilanteissa, kun joku on ottanut mukaan ja kysynyt. Itselle merkityksellisen asian löytyminen on herättänyt halun olla mukana ja tehdä yhdessä. Vapaaehtoisesti tehty työ on synnyttänyt yhteistä hyvää ja antanut jotain myös tekijälleen. Joillekin vapaaehtoistyön kautta on löytynyt työ ja ammatti. Jotkut ovat löytäneet uusia ihmissuhteita ja kivaa tekemistä.

”Ei mulla mitään noin hienoa sanottavaa ole, mutta...”

Viime vuosina on tullut esille ilmiö, että osa ihmisistä ei enää halua osallistua yhteiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Olemme saaneet tutkittua tietoa vallan keskittymisestä ja periytymisestä. Olemme kuulleet useita näkökulmia ihmisten eriytymisestä ja yhteiskunnan polarisoitumisesta. Olemme miettineet, kenen ehdoilla julkista ja yhteiskunnallista keskustelua käydään – kenen ääni siinä kuuluu ja kenen jää kuulumatta.

Välillä käy niin, että ihmiset eivät tunnista itseään käytävästä keskustelusta eivätkä siksi halua osallistua siihen. Keskustelussa käytetty kieli on vaikeaa tai vierasta. Se saattaa vilistä abstrakteja termejä, joita ei huomata avata tai selittää. Eikä kukaan pyydä selitystä tai tarkennusta. Jos taas keskustelu on luonteeltaan enemmän kertovaa ja tiedottavaa, se voi olla hyvinkin etäännyttävää. Siihen on silloin vaikea liittyä ja voi olla helpompi jäädä kokonaan pois. Välillä julkinen ja yhteiskunnallinen keskustelu taas on niin nopeatempoista, ettei siinä pysy mukana, jos ei valmiiksi ole lukinnut omaa kantaansa asiaan. Jotta vuoropuhelu olisi puntaroivaa ja moniäänistä, siinä tulee riittävän varhaisessa vaiheessa aidosti kuunnella erilaisia näkökulmia ja antaa aikaa harkinnalle ja mielipiteen muodostamiselle. Kun käsiteltävästä

asiasta on olemassa mahdollisimman kattava kokonaiskuva, on helpompi olla siitä jotain mieltä, pystyä perustelemaan oma näkemyksensä – ja ehkä myös hyväksyä eriävä mielipide.

Vuoropuhelu rakentaa luottamusta

OECD:n luottamusarvioinnin mukaan vain osa meistä suomalaisista luottaa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Sitran viime syksyn tutkimuksen mukaan myöskään päättäjät eivät aina luota meidän ihmisten kykyyn ymmärtää ja osallistua monitukisten asioiden käsittelyyn. Näiden tulosten valossa emme siis luota toisiimme emmekä omiin vaikutusmahdollisuuksiimme. Ei ihme, että olemme huolissamme aktiivisesta kansalaisuudesta ja koko kansalaisyhteiskunnasta. Erikoisen ristiriidan tähän tuo vielä sekä tutkittu tieto että käytännön kokemuksen tuomat havainnot, joiden mukaan ihmiset kyllä ovat kiinnostuneita, haluavat osallistua ja kertoa ajatuksistaan. Kiinnostuksen kohteet tai osallistumisen tavat vain eivät kohtaa. Mitä meidän siis pitäisi tehdä?

Vuorovaikutus ja yhteinen ajattelu – se, ettei puhuta toisten ohi tai ettei kukaan sanele sitä, miten asiat ovat – on yhtä aikaa sekä vaikeaa että innostavaa. Se on keino lisätä ymmärrystä ihmisten erilaisesta arjesta ja ajatuksista. Samalla se rakentaa luottamusta, vahvistaa ihmisten välisiä suhteita ja parhaimmillaan innostaa yhdessä tekemiseen.

Varsinkin tässä monikanavaisessa maailmassa vuoropuhelu ja yhteiskunnallinen keskustelu vaatii toteutuakseen sekä rakenteita että niiden huokoisuutta. Rakenteet varmistavat vuoropuhelun eli tiedon keräämisen ja asioiden syvemmän ymmärryksen, vuoropuhelun jatkuvuuden, tavoitteellisuuden ja arvioinnin. Rakenteet myös mahdollistavat toiminnan tavoitteellisen kehittämisen esimerkiksi saadun palautteen perusteella. Toisaalta rakenteet eivät saa olla poissulkevia. Tarvitaan huokoisuutta ja vastaanottavuutta, joka hyväksyy ja mahdollistaa myös toiminnan omaehtoisuuden, nopeuden ja poukkoilevuudenkin. Huokoisuus myös antaa arvon ja huomioi juuri siinä ajassa, paikassa ja niiden ihmisten voimin tapahtuvan ajattelun ja toiminnan. Parhaimmillaan joukosta ihmisiä tulee jossain vaiheessa yhteisö, jotka alkavat puhua ja toimia yhdessä. Ei erikseen, yksin ja jokainen omana itsenään, vaan yhdessä.

Maaseudun Sivistysliitossa teemme osallisuustyötä erityisesti kuntien ja muiden julkisyhteisöjen kanssa. Ajattelemme, että kunta on yksi meidän jokaisen paikallisyhteisöistä ja sen toiminta, elinvoima ja hyvinvointi perustuu ihmisten väliseen luottamukseen. Kun lisäämme rakentavaa vuoropuhelua asukkaiden, luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden kesken, asukkaiden luottamus kuntahallintoa

ja omia vaikutusmahdollisuuksia kohtaan lisääntyy. Olemme onnistuneet, kun asukkaat pääsevät halutessaan osallistumaan kunnan kehittämiseen ja kunta kehittää toimintaansa vuoropuhelun avulla.

Yksi kansalaistoiminnan tulevaisuuden kysymyksistä onkin, miten halu olla osa yhteisöä syntyy. Miten löydetään se yhteinen hyvä, joka yhdistää ja jonka eteen ollaan valmiita tekemään tekoja?

Tähän kysymykseen vastauksena on syntynyt tämä huoneentaulu:

Edistetään rakentavaa ja eteenpäin vievää vuoropuhelua ihmisten välillä

- Vuoropuhelu on tiedonkeruuta – saadun tiedon avulla voidaan päästä tilastojen taakse ja lisätä ymmärrystä asioista ja ilmiöistä, niiden syistä ja taustoista.
- Ollaan kiinnostuneita ihmisten arjesta – jokainen on oman arkensa asiantuntija.
- Mennään sinne, missä ihmiset ovat – fyysisesti tai verkossa.
- Kuunnellaan ja yritetään ymmärtää, mikä ihmisille on tärkeää.
- Mietitään, kenen ääni kuuluu ja kenen jää kuulumatta.
- Tehdään yhdessä, ei puolesta.
- Juhlitaan onnistumisia ja annetaan yhteisön loistaa.

3.2 Mitä vapaaehtoistoiminta vaatii kukoistaakseen kunnissa? – Kumppanuudet ja ikääntyvän Suomen näkökulma

Sini Lahdenperä ja Päivi Kurikka

Suomi on yksi maailman nopeimmin ikääntyvistä valtioista maailmassa. Yhteiskunnan ikääntymisessä ei ole kyse vain iäkkäiden määrän kasvusta vaan koko väestön ikärakenteen muutoksesta. Kehitystä vauhdittavat matala syntyvyys, edelleen nouseva eliniän odote ja suurten ikäluokkien siirtyminen vanhus-eläkkeelle. Ne asettavat yhä lisääntyviä haasteita yhteiskunnallemme.

Vapaaehtoistoiminnan monet haasteet ja mahdollisuudet

Väestön ikärakenteen muuttuessa on tärkeää etsiä keinoja ihmisten hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn edistämiseksi. Vapaaehtoistoiminnasta saadut hyvinvointia edistävät hyödyt ovat moninaiset. Hyödyt eivät rajoitu ainoastaan vapaaehtoistoiminnasta tukea saavien ihmisten hyvinvointivaikutuksiin.

Vapaaehtoistoiminnassa mukana oleminen on jo itsessään ihmisten hyvinvointia edistävä tekijä. Se palkitsee tekijäänsä monilla tavoin. Vapaaehtoistoiminnan kautta voidaan myös edistää eri taustoista tulevien ihmisten yhdenvertaisia edellytyksiä vaikuttaa oman lähiympäristönsä kehittämiseen ja erilaisiin julkisiin palveluihin. Vapaaehtoistoiminta on siksi tärkeä osa hyvinvointiyhteiskuntamme toimintaa.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että vapaaehtoistoiminnan kenttä on moninainen ja rikas ja se on monenlaisten muutosten keskellä. Mutta samalla voidaan kysyä, tukeeko yhteiskuntamme vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia toimia ja luoda hyvinvointia ”täysillä” vai toimiiko se osittain sammutetuin lyhdyin? Onko lainsäädäntömme kunnossa? Onko viranomaisilla ja kuntien toimijoilla riittävä ymmärrys vapaaehtoistoiminnasta? Miten toimii järjestöjen ja vapaaehtoisten yhteistyö kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa? Ja ennen kaikkea onko vapaaehtoistoiminta riittävän houkuttelevaa? Entä miten erilaiset vapaaehtoistoiminnan kentän muutoskehitystä voimistavat tekijät vaikuttavat vapaaehtoistoimintaan? Ihmisten ajankäyttö muuttuu, alueellinen erilaistuminen jatkuu kaupungistumisen myötä, järjestöt ammattimaistuvat ja nyt viime aikoina myös yhteiskunnalliset ja globaalit kriisit ovat asettaneet kansalaistoiminnan uusien haasteiden eteen.

Vapaa! – Fri! -hanke luo uutta ymmärrystä vapaaehtoistoiminnasta

Muun muassa näihin kysymyksiin on pureuduttu vuonna 2021 käynnistyneessä Vapaa! – Fri! -hankkeessa. Hanke on osa Kansallisen ikäohjelman 2030 toimeenpanoa ja sen tavoitteena on edistää vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa. Hanke on lisäksi osa oikeusministeriön koordinoiman kansallisen demokratiaohjelman 2025 toimeenpanoa.

Hankkeen tavoitteena on paitsi vakiinnuttaa vapaaehtoistyön asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa, myös selvittää vapaaehtoistyön tietopohjaa ja kehittää ratkaisuja sekä malleja vapaaehtoistyön tukemiseksi, ja sen houkuttelevuuden lisäämiseksi.

Tarkoituksena on kehittää ja ottaa käyttöön yhteistyössä sidosryhmien kanssa kehiteltyjä ratkaisuja ja malleja, joilla motivoidaan ja rohkaistaan ikäihmisiä osallistumaan vapaaehtoistyöhön sekä toisaalta sitoutetaan nuorempia ikäryhmiä mukaan toimintaan. Vuoden 2023 aikana hankkeessa selvitetään muun muassa mahdollisuutta käynnistää eri toimijoita yhteen tuovan yhteistyöfoorumin perustamista.

Hankkeessa on valmisteltu julkiselle hallinnolle suosituksia vapaaehtoistyöhön liittyvistä kehitettävistä tekijöistä. Niissä käsitellään muun muassa seuraavia asioita:

- Vapaaehtoistoiminta tukee iäkkäiden terveyttä ja hyvinvointia
- Nuoret oppivat vapaaehtoistoiminnassa uusia taitoja
- Vapaaehtois- ja järjestötoiminta edistää kotoutumista
- Vireä vapaaehtoistoiminta edistää kuntien ja alueiden elin- ja vetovoimaisuutta
- Sujuva järjestöyhteistyö tukee hyvinvointialueiden toimintaa
- Vapaaehtoistoiminta lisää yhteiskunnan kriisinsietokykyä
- Leader-toimintamallin mukainen tukirakenne auttaa paikallisia kansalaistoimijoita niiden rahoitushakuosaamisessa
- Maakunnallisilla verkostojärjestöillä on merkittävä rooli järjestöyhteistyön kehittämisessä ja koordinoimisessa
- Vapaaehtoistoiminnan merkitys on valtava ja sen toimintaedellytyksiä kannattaa tukea julkisin varoin
- Neljän sektorin toiminta rikastuttaa vapaaehtoistoiminnan kenttää
- Vapaaehtoistoiminnassa on tärkeää huolehtia iäkkäiden turvallisuudesta
- Vapaaehtoistoiminta voi tukea vapaaehtoisen työllistymistä

Kunnat kansalaisyhteiskunnan kumppaneina

Kunnilla on perinteisesti ollut merkittävä rooli kansalaisyhteiskunnan ja järjestötoiminnan tukemisessa. Kunnat avustavat taloudellisesti, antavat tiloja, koordinoivat ja rakentavat kumppanuuksia eri toimijoiden välille. Mutta uusia keinoja ja tapoja tarvitaan, jotta järjestöyhteistyö ja kumppanuudet voivat uudistua ja levittää jo hyviksi koettuja käytäntöjä. Kunnat tekevät näitä asioita kuitenkin hyvin erilaisista lähtökohdista. Osalla kunnista lähtökohdat ovat hyvin hoidettu ja järjestyksessä, osalla puuttuvat resurssit, esimerkiksi henkilöstöresurssit tai vaikkapa kyky kohdata vapaaehtoistoimijoita. Usein on kyse myös asenteista ja siitä, ettei kunnassa tunnisteta järjestötoimijoita ja niiden toiminnan luonnetta ja tarkoitusta.

Kunnissa tarvitaan myös joustavia rakenteita yhteistyöhön ja vapaaehtoistoiminnan tukemiseen. Kun niitä lähdetään kunnassa pohtimaan, olisi hyvä kartoittaa eri kumppaneiden toiveet ja tarpeet. Niiden pohjalta on varmasti helpompi sopia tavoitteellisen yhteistyön perusteet.

Kuntaorganisaatiossa tarvitaan osallisuuden johtamista, johon kuuluu myös linjaukset siitä, miten kunta haluaa järjestää yhteistyön ja kumppanuudet kansalaisyhteiskunnan kanssa. Hyvän pohjan tälle antaa esimerkiksi kuntastrategia tai joku muu siitä johdettu linjausasiakirja, jolla on sekä kunnan poliittisten päättäjien että viranhaltijajohdon hyväksyntä.

Onneksi kunnat tunnistavat kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyön edistämisen kannalta olennaisia kehittämiskohteita. Tarvitaan erilaisia rakenteita ja toimintatapoja, kunnan käytäntöjä ja kyvykkyyksiä tukea vapaaehtoissektorin uudistumista sekä käytäntöjä säännöllisille kohtaamisille. Tämä on hyvä lähtökohta rakentaa pohjaa yhteistyölle.

Osana Vapaa! – Fri! –hanketta selvitettiin myös sitä, millainen voisi olla alueellisten verkostojärjestöjen rooli alueen kuntien ja alueen järjestöjen välisessä yhteistyössä. Selvityksen perusteella verkostojärjestöillä on monipuolinen ja vaihteleva rooli. Verkostojärjestöillä on ennen muuta alueella toimivien yhdistysten tuominen yhteen sekä keskenään että kuntien ja muun julkisen sektorin kanssa. Tässä piilee isot mahdollisuudet kehittää yhteistyön tapoja ja rakenteita.

Hyvinvointialueet – miten muuttuu järjestö- ja vapaaehtoistoiminta, entä kuntien rooli?

Vuoden 2023 alusta toimintansa aloittaneet hyvinvointialueet herättävät paljon kysymyksiä kansalaisyhteiskunnan ja kuntien näkökulmasta. Kuka nyt ottaa vastuun esimerkiksi järjestöjen taloudellisesta tukemisesta tai muista toiminnan tarvitsemista resursseista – onko vastuunjako selvää, kun hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestöjen taloustilanne on erittäin haastava.

Sekä kuntien että hyvinvointialueiden kannattaa tehdä yhteistyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä yhdessä järjestökentän kanssa. Hyvinvointialueilla fokuksessa ovat erityisesti sote-järjestöt, kunnissa kenttä on monimuotoisempi. Tässä yhteydessä nousee esille toimijoiden yhdyspintatyö. Kuka tekee mitä, millaisia järjestöjä tuetaan hyvinvointialueilla ja mitä kunnissa? Huolta järjestökentässä on herättänyt se, valuuko esimerkiksi sote-järjestöjen avustukset vain suurille, ammattimaisesti toimiville järjestöille pienten vapaaehtoistoimijoiden jäädessä sivuun. Tai miten kunnat entistä niukkenevilla resursseilla toimiessaan voivat enää tukea paikallista toimintaa. Hyvinvointialueet vasta luovat omia käytäntöjään ja kunnat etsivät uusia toimintatapoja elinvoiman vahvistamiseksi.

Ajatuksia tulevast

Järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa haastavat monet tekijät. Loppujen lopuksi, vapaaehtoistoiminnan kukoistuksen ratkaisee toiminnan houkuttelevuus ja vapaaehtoisten jaksaminen nimenomaan ruohonjuuritasolla. Erilaisten rakenteiden tarkoituksena on tukea vapaan kansalaistoiminnan toimintamahdollisuuksia. Käynnissä oleva vapaaehtoistoiminnan murros haastaakin voimakkaasti myös vapaaehtoistoimintaa koordinoivia tahoja uudistamaan toimintaansa, jotta uusia vapaaehtoisia löydetään ja pystytään sitouttamaan toimintaan.

Tulevaisuudessa vapaaehtoistoimintaa koordinoivien tahojen on entistä enemmän huolehdittava siitä, että vapaaehtoistoimintaan haluavat löytävät tietoa, tukea ja kannustusta osallistua toimintaan. Sama koskee tietysti jo toiminnassa mukana olevia. Yhteiskunnassamme ei saa tehdä vapaaehtoisista julkisten palvelujen

paikkaajia vaan niiden vahvistajia. Vapaaehtoistoiminta ansaitsee tukea ja arvostusta, sen merkitys on valtava, siksi sen toimintaedellytyksiä kannattaa tukea julkisin varoin ja toimenpitein!

Lähteet

- Lahdenperä, Sini (2023) Vapaaehtoistoimintaa vahvistamalla kohti ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksia. Vapaa! – Fri! -hankkeen toimenpideraportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2023:1.
- Jousilahti, Julia, Alanko, Leena, Faehnle, Maija, Mäenpää, Pasi (2023) Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta – miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa? Oikeusministeriön julkaisuja 2023:2.

3.3 Osallistava maaseutuvaikutusten arviointi osaksi kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksentekoa

Tarja Lukkari

Suomi on laaja maa, josta löytyy erilaisia kaupunkeja, taajamia ja maaseutualueita. Suomen maa-alasta noin 95 % on maaseutua ja 68 % harvaan asuttua maaseutua. Maaseudulla asuu 28 % väestöstä eli 1,5 miljoonaa asukasta, mikä tarkoittaa sitä, että maaseutualueet tulee huomioida päätöksenteossa. Olosuhteissa eri puolella Suomea, jopa yksittäisen kunnan sisällä, saattaa olla suuriakin paikallisia eroja. Kullakin alueella on oma väestö-, elinkeino- ja palvelurakenteensa. Samoin toimintakulttuureissa ja toimintatavoissa voi olla isoja eroja.

Yleistäen voidaan sanoa, että maaseutualueilla asutus on harvempaa ja väestö iäkkäämpää, miesvaltaisempaa ja vähemmän koulutettua kuin kaupungeissa. Julkista liikennettä ei monilla alueilla juurikaan ole, mistä syystä yksityisautoilu on monelle ainoa mahdollisuus liikkumiseen. Myös maaseutualueiden välillä on isoja eroja. Riippumatta elinympäristöistä asukkaille on tärkeintä saavutettavissa olevat palvelut ja kunnossa oleva tie- ja tietoliikenneinfrastruktuuri.

Useilla maaseutualueilla väestörakenne myös muuttuu eri vuodenaikoina. Alueilla, joilla on paljon vapaa-ajan asutusta, suuri osa väestöstä asuu osa-aikaisesti. Tällaisia alueita on esimerkiksi Saimaan alueella sekä Itä- ja Pohjois-Suomessa. Puhutaankin monipaikkaisesta asumisesta. Monipaikkaisuus on lisääntynyt erityisesti työn muutosten, vapaa-ajan lisääntymisen, kaupungistumisen voimistumisen sekä liikenne- ja viestintätekniikan kehityksen myötä (Rannanpää ym. 2022). Monipaikkaisuuden lisääntyminen vaikuttaa myös palvelujen ja infrastruktuurin käyttöön ja siten myös niiden kehittämistarpeisiin.

Maaseutupolitiikan professori Hilkka Vihinen on tiivistänyt maaseutujen ja kaupunkien väliset erot seuraavasti: *”Maaseudun hajautettu rakenne, tuotteiden ja palvelujen markkinat, elinkeinorakenne, maankäyttö sekä kolmannen sektorin ja paikallisyhteisöjen rooli poikkeavat kaupunkien vastaavista rakenteista ja toimintoista. Maaseutu toimii monelta osin toisin kuin kaupungit; saman tavoitteen saavuttaminen voi edellyttää erilaisia keinoja.”*

Hyvinvointialueilla ja kuntaliitoksissa tarvitaan tietoa koko alueesta

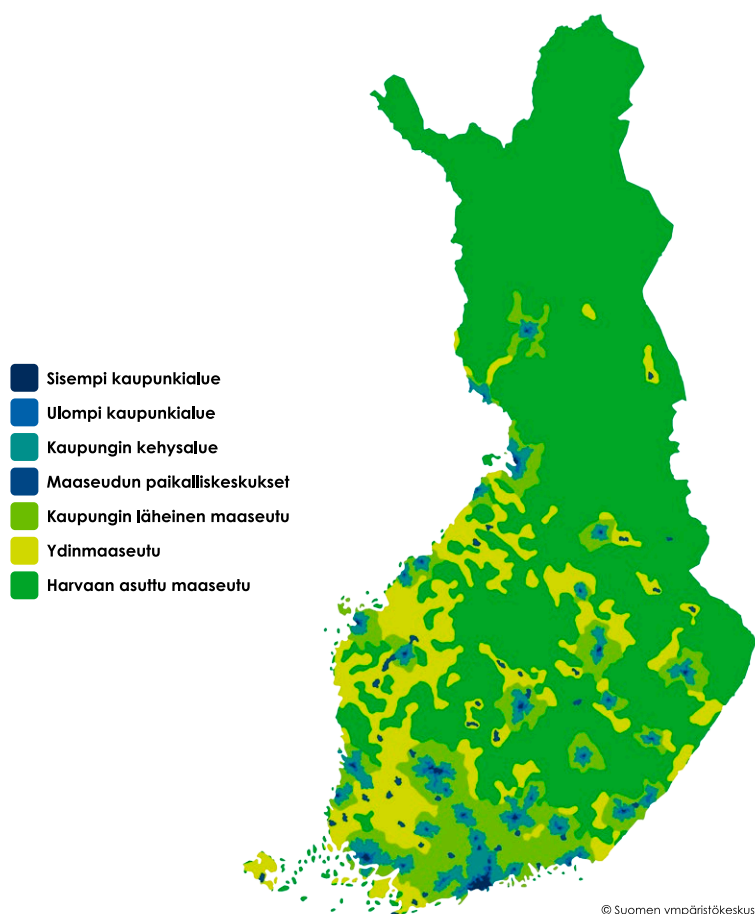
Tarve erilaisten alueiden huomioimiseen korostuu kuntaliitoksissa, joissa kunnan alue ja useimmiten juuri kunnan maaseutualue kasvaa. Kunnat hakevat usein säästöjä keskittämällä palveluja, jolloin tilanne maaseutualueilla huononee. Keskittäminen on näkynyt konkreettisesti etenkin lähikoulujen lakkautuksina. Palvelujen väheneminen aiheuttaa pahimmillaan lumipalloefektin: yhden palvelun lakkauttamisen myötä lakkautetaan muitakin palveluja, mikä aiheuttaa asukkaiden poismuuttoa heikentäen alueen elinvoimaa.

Vuoden 2023 alussa uudet hyvinvointialueet aloittivat toimintansa pääosin maakuntarajojen mukaan. Osassa toimi jo entuudestaan maakunnallinen sote, esimerkkeinä Pohjois-Karjalan Siun sote ja Kainuun sote. Osassa maakuntia hyvinvointialueet rakennettiin eri sosiaali- ja terveystalouden palvelujen järjestämismalleja yhdistäen. Pelastuslaitoksen yhdistäminen hyvinvointialueisiin on uutta kaikilla alueilla. Nyt hyvinvointialueet rakentavat toimintansa valtion antamien budjettirakenteiden puitteissa. Hyvinvointialueiden tehtävänä on laatia palveluverkkoa ja palvelujen tuottamistapoja koskevat suunnitelmat, eli kuinka palvelut tuotetaan koko hyvinvointialueen alueella.

Tämä työ edellyttää nykytilanteen ja tulevan kehityksen asianmukaista hahmottamista. Alueiden erilaisista olosuhteista tarvitaan määrällistä ja laadullista tietoa ja ennustetta tulevasta. Tilastokeskuksen ja maakuntaliittojen sivuilta löytyy muun muassa tilastotietoa niin väestön jakaantumisesta alueella, kuin myös eroista kaupunkimaisten, taajaan asuttujen ja maaseutumaisten kuntien välillä. Kaupunkimaaseutuluokitus (kuva 1) antaa tarkempaa tietoa eri aluetypeistä, eli kuinka suuri osa alueesta luokitellaan esimerkiksi harvaan asutuksi maaseuduksi ja paljonko siellä asuu väestöä. Vakituista väestöä koskevan tiedon lisäksi tarvitaan tietoa siitä, paljonko eri alueilla on vapaa-ajan asukkaita eri vuoden aikoina, kausityövoimaa ja maahanmuuttajia. Näillä kaikilla on vaikutusta alueen palvelutarpeeseen.

Tilastotiedot eivät kuitenkaan välttämättä kerro koko totuutta, sillä etenkin otantaan perustuvissa tilastoissa harvaan asutulta alueelta saadaan vain vähän otantoja. Tällöin todellinen tilanne harvaan asutulla alueella ei hahmotu tiedon muuttuessa osaksi koko aluetta kuvaavaa tietoa. Tilastokeskuksen tilastointi ei myöskään tunnista vapaa-ajan asukkaiden määrää.

Kuva 1. Kaupunki maaseutuluokitus. Lähde: Suomen ympäristökeskus Syke 2020

Kuvassa 1 on Suomen ympäristökeskuksen laatima kaupunki-maaseutuluokitus. Se on kuntarajoista riippumaton aluerajaus, jonka avulla pystytään erottamaan kaupunkialueet maaseutualueista sekä laskemaan tilastoja eri alueluokille ja niiden yhdistelmille. Tarkastelun pohjana on paikkatietoaineisto, jossa maa on jaettu 250 x 250 metrin ruudukkoon ja jokainen ruutu on luokiteltu johonkin seitsemästä kaupunki- ja maaseutualueluokasta. Luokitus perustuu muun muassa valtakunnallisiin väestö-, työvoima-, työmatka- ja rakennustietoihin sekä tieverkko- ja maankäyttöaineistoihin. Lopputulos on huomattavasti tarkempi ja monipuolisempi kuin kuntarajoihin perustuva luokittelu kaupunkeihin ja maaseutukuntiin.

Maaseutuvaikutusten arviointi auttaa löytämään parempia ratkaisuja

Alueellisesti ja paikallisesti kerätty tieto on hyvä pohja päätösten ja ohjelmien aluevaikutusten ennakkoarviointiin. Maaseutuvaikutusten arviointi on yksi toimiva keino arvioida aluevaikutuksia niin maaseutualueiden kuin myös taajamien osalta. Menetelmä sisältää tarkistuslistan, joka auttaa arvioimaan päätöksen vaikutuksia väestön, asumisen, palveluiden, liikkumisen, osaamisen, työllisyyden, talouden, demokratian, osallisuuden, kansalaistoiminnan, huoltovarmuuden, ympäristön ja maiseman osalta. Kysymyksistä voi valita kunkin päätösesityksen näkökulmasta keskeisimmät tai lisätä itse tarpeellisia kysymyksiä.

Maaseutuvaikutusten arvioinnin näkökulmasta harvaan asuttu maaseutu on haavoittuvien osa aluerakennetta. Alueella ei yleensä ole tarjolla kohtuullisesti saavutettavia, korvaavia tai vaihtoehtoisia palveluita tai työmahdollisuuksia. Väestö alueella on vähentynyt mm. muuttoliikkeen, väestön ikääntymisen ja kuolleisuuden lisääntymisen sekä vähäisen syntyvyyden takia. Samalla palveluja on keskitetty ja työpaikat ovat siirtyneet taajamiin. Työpaikat ovat vähentyneet myös maa- ja metsätalouden koneellistumisen myötä. Harvaan asutulla maaseudulla sijaitseviin luonnonvaroihin, kuten malmit, metsät ja vesistöt, kohdistuu kasvavaa käyttöpainetta niin elinkeinoelämän kuin virkistyskäytön suunnalta. Miten huomioidaan alueen luonnonvarojen käytön ympäristöoikeudenmukaisuus ja sosiaalinen kestävyys? ([Säädösehdotusten maaseutuvaikutusten arviointi](#))

Maaseutuvaikutusten arviointimenetelmän vahvuutena on sen osallistavuus. Vaikka osallistaminen vaatii aikaa ja resursseja, auttaa se välttämään mahdolliset virheet päätöksenteossa ja löytämään uudenlaisia ratkaisuja ja toimintatapoja. Arvioinnin pohjaksi tarvitaan mahdollisimman konkreettista tietoa, jotta päätösehdotukseen voi ottaa kantaa. Arvioinnissa tulee olla mukana päättäjien ja viranhaltijoiden ohella maaseudun asukkaita, kansalaistoimijoita, yrittäjiä ja tutkijoita. Osallistavista menetelmistä erilaiset työpajat toimivat hyvin maaseutuvaikutusten arvioinnissa. Maaseutuvaikutusten arvioinnin voi myös yhdistää muihin arviointeihin: se on esimerkiksi liitetty osaksi hyvinvointikertomusten ennakko-vaikutusten arviointia.

Järjestöt tukevat hyvinvointialueiden osallisuustyötä

Hyvinvointialuelain 29 § velvoittaa hyvinvointialueita huolehtimaan kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista. Hyvinvointialueen asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa hyvinvointialueen toimintaan. Aluevaltuuston on lain mukaan pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä. Hyvinvointialueissa mainitaan nuorisovaltuustot, vanhus- ja vammaisneuvostot sekä

kansalliskielilautakunnat ja saamen kielen lautakunnat. Nämä eivät kuitenkaan välttämättä takaa eri alueiden näkökulmaa ja asukkaiden osallistumista; esimerkiksi lapsiperheiden ääni ei välttämättä kuulu. Kunnissa toimivista nuorisovaltuustoista ja vanhus- ja vammaisneuvostoista etenkin nuorisovaltuustot kokivat omaavansa vaikutusvaltaa kunnallisessa päätöksenteossa. Toivottavasti näin käy myös hyvinvointialueilla ja toivottavasti em. toimielimet pystyvät osaltaan tuomaan koko hyvinvointialueen tilannetta esiin päätöksenteossa.

Laissa annetaan esimerkkejä osallisuuden toteuttamiseksi esimerkiksi keskustelu- ja kuulemistilaisuuksin, asukasraadein, selvittämällä palvelujen käyttäjien mielipiteitä ennen päätöksentekoa, valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia hyvinvointialueen toimielimiin, tai suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa.

Osallistamisen näkökulmasta alueella toimivilla järjestöillä ja yhdistyksillä on iso merkitys. Suomessa on patentti ja rekisterihallituksen (1/2023) mukaan 108 489 sosiaali- ja terveysalan, kulttuurialan, vapaa-ajan ja urheilu- ja liikunta-alan yhdistystä. Näistä noin 10 600 on sosiaali- ja terveysalan järjestöjä ja noin 4 000 kyläyhdistyksiä (SOSTE, Suomen kylät ry). Yhdistyksiä on kaikissa Suomen maakunnissa. Niissä on merkittävä määrä jäseniä. Järjestöt tekevät runsaasti myös vapaaehtoistyötä ja toiminnallaan täydentävät julkisia palveluita.

Järjestöjen vahvuus on se, että ne tavoittavat laajasti ihmisiä, ja niiden toiminnan avulla edistetään ja vahvistetaan asukkaiden hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. Oman alansa asiantuntemuksen lisäksi järjestöillä on tärkeä tehtävä osallisuuden vahvistamisessa. Ne toimivat kuntien, maakuntaliittojen ja hyvinvointialueiden tukena asukkaiden kuulemisessa, palvelujen kehittämisessä, ennaltaehkäisevässä toiminnassa, vertaistuen ja osallisuuden edistämässä (STM).

Lähteet

Henriksson, Linnéa, Huttunen Janette (2022) Kunnalliset vaikuttamiselimet ja vaikutusvallan monet puolet – tutkimus nuorisovaltuustojen, vanhusneuvostojen ja vammaisneuvostojen vaikutusvallasta. Kunnallisalan kehittämissäätiön Julkaisu 54 2022.

Maaseutupolitiikka (2024) Maaseutuvaikutusten arviointi (MVA).

<https://www.maaseutupolitiikka.fi/paatoksenteontueksi/tietoa/mva>

Patentti ja rekisterihallitus (2024) Yhdistysten määrät tarkoitukseluokittain (pääluokittain) eri maakunnissa. https://www.prh.fi/fi/yhdistysrekisteri/yhdistysrekisterintilastoja/yhdistysten_maat_maakunnittain.html

Rannanpää, Sari, Antikainen, Janne, Aro, Rasmus, Huttunen, Jaakko, Hovi, Sebastian, Pitkänen, Kati, Strandell, Anna, Nurmio, Kimmo, Rehunen, Antti, Vihinen, Hilkka, Lehtonen, Olli, Muilu, Toivo, Weckroth, Mikko (2022) Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9.

SOSTE, <https://www.soste.fi/sosiaali-ja-terveysjarjestot-suomessa/>

STM, järjestöt ja yhdistykset <https://stm.fi/jarjestot-ja-yhdistykset>

Suomen Kylät ry. <https://suomenkylat.fi/>

Suomen ympäristökeskus (2018) Kaupunki-maaseutuluokitus

<https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/>

[kaupunkiseudut-ja-kaupungistuminen/kaupunki-maaseutuluokitus](https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/kaupunkiseudut-ja-kaupungistuminen/kaupunki-maaseutuluokitus)

4 Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen yhteisenä tehtävänä

4.1 Yhteistyötä ja yhdyspintoja kuntien, hyvinvointialueiden ja järjestöjen kesken

Liisa Jurmu

Järjestötoiminnan muutoksesta on käyty viime vuosina keskustelua kiihtyneeseen tahtiin. Huomiota on kiinnitetty muun muassa järjestötoiminnan rooliin osana yhteiskuntaa, järjestöjen toimintaedellytyksiin, vapaan kansalaistoiminnan vahvistamiseen järjestäytyneen toiminnan sijaan, vapaaehtoistoiminnan merkitykseen sekä järjestötoiminnan ammattimaistumiseen (esim. Heikkala 2015, 22–30). Viimeisten vuosien aikana järjestötoimijoiden huolena on ollut hyvinvointialueuudistuksen vaikutukset järjestöjen toimintaan, ja erityisesti järjestöjen toimintaedellytyksiin (Peltosalmi 2022, 176–177, Auvinen ym.2021, 55–56).

Hyvinvointialueuudistus on aikamme suurin hallinnon uudistus, ja se vaikuttaa monin tavoin myös järjestöjen toimintaan. Maahamme on luotu uusi julkisen hallinnon taso, jolle on määritelty lakisääteinen järjestämisvastuu sosiaali- ja terveyspalveluista sekä pelastuspalveluista. Hyvinvointialueiden tehtävien kokonaisuus on laaja ja myös rahoituksen näkökulmasta merkittävä. Hyvinvointialueiden lisäksi maassamme on 309 itsehallinnollista kuntaa, joilla on edelleen laaja kokonaisuus tehtäviä vastuullaan. Yksi keskeisistä ja myös järjestöille tärkeistä tehtävistä on asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen.

Hyvinvointialueilla ja kunnilla on lainsäädännön mukaan yhteinen vastuu asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Hyvinvointialueilla on vastuu asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä niissä tehtävissä, jotka kuuluvat sen vastuulle. Näitä tehtäviä ovat sosiaali- ja terveyspalvelut sekä pelastuspalvelut. Samalla tavoin kuntien osalta hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on niiden vastuulla tehtävissä, jotka on kunnille määritelty. Tämän osalta on tärkeää huomioida, että kuntien tehtäväkenttä on hyvin laaja ja moninainen. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kytkeytyy useisiin kunnille määriteltyihin tehtäviin, mikä tekee kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistehtävien määrittelystä osin

haastavan. Kärjistäen voidaan katsoa, että kunnan kaikki toiminta on hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, ja päinvastoin hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen voidaan nähdä rajattuna kokonaisuutena ja vain yhtenä toimialana.

Kaikkea kunnan toimintaa ei voida määritellä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sillä kuntien toiminta tähtää myös muiden tavoitteiden toteutumiseen. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ei tulisi kuitenkaan nähdä myöskään rajatusti vain yhden toimialan tehtävänä, vaan kokonaisuutta tulisi tarkastella poikkihallinnollisena ja monialaisena yhteisenä tehtävänä, johon kytkeytyy useita kunnan eri toimintoja ja tehtäviä. Hyvinvointijohtajia ja -koordinaattoreita on palkattu kuntiin viime vuosina enenevässä määrin, mikä kuvastaa käynnissä olevaa muutosta kunnissa. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on tunnistettu tärkeäksi osaksi kunnan toimintaa.

Kuntien ja hyvinvointialueiden tehtävänä on tukea myös muita hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekeviä tahoja kuten järjestöjä. Lainsäädäntö ei kuitenkaan määrittele tarkemmin, kuinka esimerkiksi järjestötoimijoita tulisi tukea. Lainsäädäntö ei näin ollen määrittele sitä, millaista rahallista tai muuta resurssia kuntien tai hyvinvointialueiden tulisi järjestöille antaa tai kumman tehtävänä on minkäkin järjestön tai toiminnon tukeminen, ja millaisin keinoin. Tämä on koettu järjestökentällä suureksi huolenaiheeksi. Pelkona on, että järjestötoimintaa ei jatkossa enää rahoiteta samalla tavalla, ja että osa järjestöistä jää avustusten katveeseen, menettäen toimintamahdollisuuksiaan. Erityisesti huolta on ollut pienissä järjestöissä, joilla ei välttämättä ole resursseja hakea tietoa uudesta tilanteesta ja erilaisista avustusmuodoista.

Tällä hetkellä näyttää kuitenkin siltä, että suuri osa hyvinvointialueista ja kunnista tukee järjestöjä tulevaisuudessa. Osalla alueista järjestöyhteistyötä ja muun muassa järjestöjen avustuskriteereitä on jo alkuvaiheessa sovitettu yhteen hyvinvointialueiden ja kuntien välillä. Osalla alueista tämä yhteistyö on kuitenkin vielä tekevä, eikä järjestöyhteistyön kokonaisuudesta ole vielä muodostunut selkeää kokonaisuutta. (Haikari 2023.) Tulevat vuodet näyttävät, kuinka hyvin kuntien ja hyvinvointialueiden järjestöavustukset muodostavat kokonaisuuden ja heikentääkö uudistus esimerkiksi joidenkin järjestöjen toimintaedellytyksiä. Oletettavasti tässä tulee olemaan vaihtelua eri alueiden välillä. Huomattavaa on myös se, että järjestöjen toimintaedellytyksiin vaikuttavat hyvinvointialueuudistuksen lisäksi myös monet muut toimintaympäristölliset tekijät.

Lainsäädäntö luo raamit yhteistyön tekemiselle

Lainsäädäntömme on kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyön toteuttamisen osalta väljä. Alueilla ja kunnissa toimijoiden on mahdollisuus luoda yhdessä toimivat yhteistyön tavat, huomioiden alueelliset erityispiirteet. Kuten edellä toin esille, myös järjestöyhteistyön osalta on hyvinvointialueiden ja kuntien itse päätettävissä, millaiset järjestöyhteistyön rakenteet ja toimintatavat alueilla luodaan ja otetaan käyttöön.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021 6 § ja 7 §) linjaavan lain mukaan *”sekä kuntien, että hyvinvointialueiden on tehtävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä yhteistyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien muiden julkisten toimijoiden, yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa”. Lain mukaan niin kuntien, kuin hyvinvointialueidenkin on ”edistettävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien järjestöjen toimintaedellytyksiä ja vaikutusmahdollisuuksia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä”.*

Lainsäädännössä on kahdenlaisia neuvotteluvaihtoehtoja kunnille ja hyvinvointialueille. Laissa hyvinvointialueesta (611/2021 14 §) säädetään, että hyvinvointialue ja sen alueen kunnat neuvottelevat vähintään kerran valtuustokaudessa tehtäviensä hoitamiseen liittyvästä yhteistyöstä, tavoitteista ja työnjaosta. Laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021 6 § ja 7 §) säädetään niin ikään vuosittain pidettävistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen neuvotteluista. Ensimmäisenä mainittu lain kohta liittyy pelkästään hyvinvointialueen ja kuntien väliseen yhteistyöhön, kun taas jälkimmäisessä osapuolina ovat myös muut hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä alueella tekevät toimijat. Näiden kanssa on neuvoteltava hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevista tavoitteista, toimenpiteistä, yhteistyöstä ja seurannasta. Kuntien on lainsäädännön mukaan osallistuttava näihin neuvotteluihin. Muut hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevät toimijat ovat muita julkisen sektorin toimijoita, yksityisen sektorin toimijoita sekä kolmannen sektorin toimijoita. Lakisääteisten neuvotteluiden lisäksi alueilla voi olla myös vapaaehtoisia neuvotteluita, joiden avulla voidaan suunnata yhdessä tekemistä tarvelähtöisesti.

Neuvottelut ovat vain yksi osa yhteistyötä. Ne ovat laissa määriteltyjä, mutta eivät yksinään riitä yhteistyön toteutumisen takaajaksi. Tärkeää on löytää alueen eri toimijoiden välille jatkuvan yhteistyön malleja, jotka mahdollistavat pitkän aikavälin suunnitelmallisen yhteistyön. Tämän yhteistyön onnistuminen edellyttää yhteisten tavoitteiden määrittelyä, eri toimijoiden roolien tunnistamista, tehtävien ja työnjaon määrittelyä sekä yhteisiä pelisääntöjä. Näistä asioista on tärkeää myös

eri toimijoiden keskenään sopia. Useilla alueilla onkin valmisteltu hyvinvointi-alueen ja kuntien välistä strategista yhteistyösopimusta, joihin näitä yhteistyöhön sisältyviä asioita on kirjattu. Osalla alueista sopimuksessa on osapuolena myös maakuntaliitto.

Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö on vielä keväällä 2023 alussa. Yhteistyö etenee alueilla eri tahtiin ja etenemiseen vaikuttavat muun muassa alueen aikaisemmat yhteistyörakenteet, hyvinvointialueiden valmisteluvaiheessa toteutettu yhteistyö, kuntien väliset yhteistyösuhteet, yhteistyöhön varatut resurssit ja muut paikalliset tekijät, kuten yhteistyön toimintakulttuuri. Järjestöyhteistyötä on tärkeää rakentaa niin kunnissa, kuin myös hyvinvointialueilla uuden tilanteen alusta asti aktiivisesti. Järjestöjen kiinnittyminen yhteistyöhön ja esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhdyspintoille on tärkeää, sillä alussa luodaan ne kehykset missä toimitaan ja asioita voi olla hankalampaa muuttaa jälkikäteen. Eikä järjestötoiminta voi odottaa sillä se tarjoaa tukea ja palveluja joka päivä lukuisille ihmisille, jotka voivat jäädä toiminnan pysähtyessä vaille tukea ja apua. Tästä on valitettavasti saatu esimerkkejä esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan kohdalla.

Yleiset ja ylätasoisiksi määriteltävät yhteistyörakenteet ovat tärkeitä, ja ne muodostavat pohjaa eri toimijoiden väliselle yhteistyölle. Olennaista on kuitenkin myös tunnistaa, että hyvinvointialueen, kuntien ja myös muiden toimijoiden, kuten järjestöjen välillä on tunnistettavissa paljon tärkeitä yhdyspintoja eri palvelujen osalta. Laajan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuuden lisäksi tärkeitä yhdyspintoja löytyy esimerkiksi työllisyyden edistämisestä, sivistys- ja koulutuspalveluista, liikunta- ja kulttuuripalveluista, maahanmuuton ja kotoutumisen kokonaisuudesta sekä turvallisuuden ja varautumisen osa-alueilta. Näissä kaikissa korostuu moninainen yhteistyö järjestökentän kanssa.

Järjestöillä on tärkeä rooli asukkaiden osallisuuden vahvistamisessa

Järjestöjen merkitys on myös osallisuuden näkökulmasta keskeinen. Asukkaiden ja asiakkaiden osallisuus on tunnistettu tärkeäksi asiaksi niin kunnissa kuin myös hyvinvointialueilla (esim. Kattilakoski 2022, 95–96.) ja asukkaiden osallisuudesta säädetään niin Kuntalaissa (410/2015 22 §) kuin myös laissa hyvinvointialueesta (611/2021 29 §). Osallistumismahdollisuudet on määritelty näissä kahdessa laissa hyvin samalla tavalla. Lakien mukaan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan ja hyvinvointialueen toimintaan. Lakien mukaan valtuustojen on pidettävä huolta, että käytössä on monipuolisia ja vaikuttavia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia ja menetelmiä. Lakien (Kuntalaki 410/2015 22 § ja Laki hyvinvointialueesta 611/2021 29 §) mukaan osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti:

1. järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia sekä kuntalaisraateja/asukasraateja
2. selvittämällä asukkaiden ja kunnassa/hyvinvointialueella säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti asuvien tai oleskelevien palvelujen käyttäjien mielipiteitä ennen päätöksentekoa
3. valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan/hyvinvointialueen toimielimiin
4. järjestämällä mahdollisuuksia osallistua kunnan/hyvinvointialueen talouden suunnitteluun
5. suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa
6. tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua

Käytännössä kunnissa ja hyvinvointialueilla on mahdollisuus luoda hyvin monenlaisia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia asukkaille ja asiakkaille. Kunnissa onkin kehitetty viime aikoina hyvin monenlaisia osallistumismenetelmiä eri-ikäisten ja erilaisissa elämäntilanteissa olevien asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamisen vahvistamiseksi. Osallisuus on myös kunnissa entistä useammin osa strategista kehittämistä eli se kytkeytyy esimerkiksi kuntastrategiaan ja hyvinvointisuunnitelmaan. Monissa kunnissa on laadittu myös erillisiä osallisuusohjelmia ja -suunnitelmia. Osallisuuden merkitystä on korostettu kuntakentällä jo pitkään, Hyvinvointialueiden valmistelussakin osallisuus on tunnistettu ainakin suurimmalla osalla alueista tärkeäksi kehittämiskohteeksi alusta lähtien.

Useilla hyvinvointialueilla on toiminut osallisuusvastaavia jo valmisteluvaiheesta lähtien ja osallisuustyö on organisoitu monilla alueilla yhdyspintatyöstä vastaavien työnkuvaan. Osallisuusohjelmia laaditaan tai on laadittu suurella osalla alueista. Hyvinvointialueiden valmistelijat ovat koonneet kansallisen tason verkoston työskentelyn tueksi. Tällä erää vaikuttaa siltä, että osallisuus ja erilaisten osallisuusmenetelmien käyttäminen tunnistetaan suuressa osassa kuntia ja hyvinvointialueita tärkeäksi osaksi toimintaa ja sen kehittämistä. Olennaista on, että osallisuus on organisaatioiden toimintaa läpileikkaavaa ja vaikuttavaa.

Osallisuustyöhön kytkeytyy myös monissa kunnissa ja alueilla järjestöyhteistyö. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että osallisuustyön ja järjestötyön tehtävät ovat usein saman henkilön tai esimerkiksi tiimien vastuulla. Järjestöillä onkin tärkeä osa osallisuuden toteutumisessa. Järjestöt tarjoavat monenlaisia osallistumisen paikkoja eri-ikäisille ihmisille. Järjestötoiminnan merkitys osallisuuden näkökulmasta on muun muassa tunnetta osallisuudesta yhteiskuntaan ja yhteisiin asioihin. Järjestöjen toteuttamat erilaiset vertaistoiminnot esimerkiksi kriisien, sairauksien ja muiden

erityisten elämäntilanteiden kohdalla ovat myös usein yksilöille tärkeitä. Osallisuus on osa järjestöjen toteuttamaa moninaista ennalta ehkäisevää toimintaa, jonka tukeminen on tärkeää niin kunnille, kuin myös hyvinvointialueille.

Yhteinen tahtotila ratkaisee yhteistyössä onnistumisen

Hyvinvointialueiden on tärkeää löytää toimivat tavat tehdä järjestöjen kanssa yhteistyötä. Hyvinvointialueiden osalta yhteistyö kytkeytyy sen tehtäviin, eli sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä pelastuspalveluihin. Järjestöillä on tärkeä rooli erilaisissa ehkäisevän työn kokonaisuuksissa, mutta järjestöt tuottavat myös merkittävästi erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluja. Hyvinvointialueiden ja järjestöjen yhteistyön kokonaisuus hakee parhaillaan muotojaan ja tulevat vuodet näyttävät millaisia rakenteita, toimintatapoja ja yhdessä tekemisen kulttuuria eri puolelle maamme muodostuu.

Kunnat ovat tehneet jo pitkään yhteistyötä moninaisen järjestökentän kanssa. Osassa kunnista toiminta on vakiintuneempaa kuin toisissa, ja myös paikallisen järjestötoiminnan kokonaisuus on hyvin moninainen. Kunnat ovat kaiken kaikkiaan hyvin heterogeeninen kokonaisuus ja näin ollen myös järjestöyhteistyön rakenteet ja tavat ovat moninaiset, usein myös yksittäisen kunnan sisällä. Järjestöyhteistyö on kuitenkin edennyt viime vuosina strategisempaan ja koordinoitumpaan suuntaan. Järjestöyhteistyötä kehitetään entistä useammin yhtenä kokonaisuutena ja se kytkeytyy usein myös kunnan strategiaan.

Kuntien toiminnan kokonaisuus on myös hyvinvointialueuudistuksen jälkeen laaja. Kuntien rooli osana julkista hallintoa on parhaillaan muutoksessa, hyvinvointialueuudistuksen ja valmistelussa olevan TE-palvelut 2024-uudistuksen myötä. Yhdyspintoja järjestötoimintaan on myös jatkossa eri toimialoilla ja palveluissa runsaasti. Vireän paikallisen järjestötoiminnan kokonaisuus on kunnan näkökulmasta tärkeää, sillä se vahvistaa yhteisöllisyyttä, tarjoaa erilaisissa elämäntilanteissa oleville asukkaille monenlaista toimintaa ja tukea sekä vahvistaa osallisuuden tunnetta.

Järjestöjen toimintaa on tärkeää tarkastella myös itse järjestöissä. Järjestöjen toimintaympäristö muuttuu ja julkisen hallinnon uudistusten ohella keskeisiä järjestötoimintaan vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa väestörakenteen muutos, kaupungistuminen, ilmastonmuutos, teknologinen kehitys, demokratian ja erilaisten osallistumisen tapojen muutokset sekä erilaiset yhteiskunnalliset kriisit. Ei ihan pieniä asioita! Myös järjestöjen on tärkeää kyetä uudistamaan toimintaansa toimintaympäristön muuttuessa. Vanhat järjestötoiminnan muodot eivät välttämättä enää nykyisessä ja entistä kiivaammassa tahdissa muuttuvassa yhteiskunnassa toimi. Lisäksi monet järjestöaktiivit ikääntyvät ja nuoremmat

sukupolvet kaipaavat usein erilaisia, ei niin pitkää sitoutumista edellyttäviä osallistumisen muotoja. Tämä on tunnistettu järjestöissä, ja myös järjestötoiminnan uudenaikaisia muotoja kehitetään parhaillaan aktiivisesti.

Erilaisten uudistusten ja muutosten keskellä on kenties kaikkein tärkeintä, että eri toimijat ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Sen paremmin hyvinvointialueet, kunnat kuin järjestötkään eivät voi saavuttaa tavoitteitaan yksin. Esimerkiksi hyvinvoivien asukkaiden ja elinvoimaisten alueiden aikaansaamiseksi tarvitaan kaikkia osapuolia. Olennaista uudessa ja muuttuvassa tilanteessa on tunnistaa eri toimijoiden roolit ja tehtävät sekä rakentaa näiden pohjalta toimivaa yhteistyötä paikalliset erityispiirteet huomioiden. Korjauksiakin eri osa-alueilla tarvitaan. Arjessa on tullut esille erilaisia yllättäviäkin kysymyksiä ja ratkaistavia tilanteita sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä pelastuspalvelujen vastuun siirtymisen jälkeen hyvinvointialueille. Kaikkia yhdyspintakysymyksiä ei ole voitu ennakoida, ja ratkaisuja uusiin haasteisiin pitää hakea yhdessä.

Ja ne järjestöavustukset. Olennaista on, että kunnat ja hyvinvointialueet tarkastelevat järjestöyhteistyön osana yhdessä myös järjestötoiminnan tukemista, ja että järjestöjen tukeminen muodostaa alueilla toimivan kokonaisuuden. Tämä voi vaatia kuitenkin vielä hetkisen aikaa, sillä hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestöjen roolit ja tehtävät yhteisillä tehtäväalueilla hakevat vielä muotoaan. Hallinnon uudistukset ottavat aikansa. Tärkeitä elementtejä uudenaikaisessa tilanteessa ovat yhteistyön näkökulmasta avoimuus, vuorovaikutteisuus sekä halu ja kyky luoda uudenaikaisia yhteistyön tapoja ja kulttuuria yhdessä. Yhteisellä tahtotilalla päästään pitkälle.

Lähteet

- Auvinen, Terhi, Määttä, Anne, Rantamäki, Petra & Hauta-aho, Hanna (2021) Järjestöt ja tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus. Selvitys sujuvien ja asiakaslähtöisten yhteistyöprosessien rakentamiseksi. SOSTE Suomen Sosiaali- ja terveys ry. Helsinki.
- Haikari, Janne (2023) Järjestöavustukset kunnissa 2023. Järjestöjen sote-muutostuen kyselyn tulokset, maaliskuu 2023. SOSTE Suomen Sosiaali- ja terveys ry. Helsinki.
- Heikkala, Juha (2015) Järjestötoiminnan paradigman muutos. Teoksessa Moninainen ja kehittyvä järjestötoiminta. Elinvoimaisuutta ja uudistavaa ajattelua toimintaympäristön muutoksessa, 22–30. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Julkaisu 10. Helsinki.

- Kattilakoski, Mari (2022) Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Yhteiskuntatieteiden laitos.
- Peltosalmi, Juha, Eronen, Anne, Haikari, Janne, Inkinen, Ari, Litmanen, Tapio, Londen, Pia, Ruuskanen, Petri & Suoknuuti, Janne (2022) Järjestöbarometri 2022. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki.

4.2 Järjestöt korvaamaton voimavara

Arja Kilpeläinen

Aktiivinen kansalaisyhteiskunta on demokratian perusta. Suomessa oli vuonna 2022 noin 110 000 rekisteröityä järjestöä². Pelkästään sote-järjestöjä on noin 10 000, joiden toiminnassa paikallisilla yhdistyksillä on merkittävä rooli. Niissä toimii noin 1,3 miljoonaa jäsentä ja suurella osalla toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen. (Järjestöbarometri 2022, 18, 30, 60.) Sote-järjestöillä on ollut jo kauan merkittävä asema hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja vahvistamisessa.

Jokaisella järjestöllä on oma tehtävänsä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä, riippumatta siitä, toimiiko se paikallisesti, alueellisesti vai valtakunnallisesti. Järjestöjen tuottamat hyvinvointia tukevat toiminnot ovat taloudellisilta kustannuksiltaan pieniä. Toisaalta niiden merkitys moniäänisinä toimijoina hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja vahvistamisessa on äärettömän tärkeä.

Yhdistysten toiminnassa korostuu usein vertaisuus ja kokemuksellisuus. Järjestöt ovat suora kanava vertaisuudelle, olipa kyse mistä tahansa hyvinvointiin liittyvästä asiasta. Järjestöissä on myös paljon täsmätietoa, joka on rakentunut teoreettisen ja kokemustiedon yhdistelmänä. Järjestöjen merkitystä julkisen sektorin toimintaa täydentävänä elementtinä ei voi kyseenalaistaa.

Järjestöt myös tuottavat tietoa kansalaisten arjesta, tuen tarpeista sekä tarjoamistaan tukimahdollisuuksista. Ketterästi toimivat järjestöt ovat oiva tutka tunnistamaan kansalaisten arkeen vaikuttavien muutosten heikkoja signaaleja. Jos muutos on vaikuttamassa hyvinvoinnin tukemiseen heikentävästi, järjestötiedon avulla voidaan havaita muutoksia varhaisessa vaiheessa, jolloin niihin on helpompi reagoida – mikäli niin halutaan.

Järjestöillä on suuri määrä merkityksellistä tietoa kansalaisten hyvinvoinnin tilasta, palvelujen toimivuudesta tai toimimattomuudesta, tuen tarpeista ja järjestöjen tuottamasta tuesta jo varhaisessa vaiheessa. Olennaista on, miten tämä tieto saavuttaa päättäjät. Hieno askel tähän suuntaan on ollut järjestötiedon sisällyttäminen kuntien hyvinvointikertomuksiin. Tässä meillä on kuitenkin vielä paljon

---

2 Käytän kirjoituksessa järjestöä kattokäsitteenä, joka pitää sisällään käsitteet järjestö, yhdistys, säätiö.

kehittämisen paikkoja ja yhteistyön merkitys samoin kuin yhteisten toimintatapojen rakentaminen sekä kuntien että hyvinvointialueiden kanssa on äärimmäisen tärkeää.

Järjestöjen kyky reagoida ulkoisiin muutoksiin edellyttää järjestöiltä sisäistä kykyä muuttua ja uudistaa toimintaansa suhteessa toimintaympäristön muutoksiin. Toisaalta yhtä tärkeää on osata pysyä perustehtävien äärellä ulkoisista muutoksista huolimatta. Tämän dilemman äärellä järjestöt tasapainottelevat jatkuvasti. Järjestöjen tärkeä rooli ja tehtävä on tuoda paikallisuus ja paikalliset tarpeet esiin. Järjestöjen tuottama tieto on päätöksentekijöille erittäin tärkeä työväline, jotta muuttuneen toimintaympäristön päätöksissä huomioidaan paikallisuus riittävästi. Yhtenä mahdollisuutena on paikallisten järjestöjen entistä kiinteämpi yhteistyö yli sektorirajojen. Se olisi kuitenkin iso muutos vallalla olevassa toimintakulttuurissa, jossa järjestöt ovat tottuneet toimimaan autonomisesti.

Kansalaisten halu ja tarve osallisuuteen ja vertaisuuteen on vahvistuva trendi. Halu yhdessä tekemiseen, yhteisöllisyyteen ja vertaisuuteen todentuvat muun muassa ryhmissä tapahtuvien kohtaamisten määrän kasvuna. Esimerkiksi Lapin ensi- ja turvakoti ry:n ryhmätoiminnoissa asiakasmäärä lisääntyi vuonna 2022 kolmanneksella ja ryhmätapaamisten määrä 18 prosenttia verrattuna edellisvuoteen, kun taas yksilöasiakkaiden määrä laski hieman (Kilpeläinen, 2022). Ja tämä siis vain yksi esimerkki.

Laissa kunnille ja hyvinvointialueille asetettu velvoite edistää hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea järjestöjen toimintaedellytyksiä ja vaikuttamismahdollisuuksia muodostavat hyvän lähtökohdan yhteistyölle. Mutta se on vain lähtökohta, joka täytyy toteuttaa käytännön tason toiminnassa.

Siirtymä hyvinvointialueille toi kuntien ja järjestöjen yhteistyöhön uuden lisän. Hyvinvoinnin edistäminen jakautuu nyt sekä kunnille että hyvinvointialueille. Käytännössä tämä tarkoittaa järjestöille uutta neuvottelukumppania. Lapin hyvinvointialueella vuosi 2023 on uudelleenorganisoinnin aikaa myös tässä asiassa. Aiemmin toimintaan ja kumppanuuteen liittyvät neuvottelut on käyty paikallistasolla oman kunnan edustajien kanssa. Nyt neuvotellaan sekä kunnan että hyvinvointialueen kanssa. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisessä ollaan vaiheessa, jossa nimetään yhdyshenkilöitä puolin ja toisin ja samanaikaisesti valmistellaan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toimintamallia. Käynnistymisvaiheen haasteena järjestöyhteistyössä onkin kumppanuustoiminnan saumattoman jatkuvuuden turvaaminen siten, että yhteistyö sujuu molempien yhteistyökumppaneiden kanssa ja kesken.

Palvelupolkujen ja -kokonaisuuksien rakentamisessa järjestöjen rooli on kiistaton hyvinvointiyhteiskunnassamme. Hyvinvointialueiden käynnistyessä rakenteet ovat vakiintumattomia, mikä haastaa kokonaisuuksien johtamista ja yhteistä työtä. Löyhät verkostot toisaalta mahdollistavat moninaisen yhteistyön. Toisaalta ne voivat jättää hyödyntämättä monia tarjolla olevia hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja. Sen takia uudistusten rakentamisessa ja toteuttamisessa suunnaksi on hyvä valita eteenpäin katsominen ja sujuvuus. Ihmisten tarpeet ja toiveet elävät ajassa, mutta ovat siitä huolimatta pysyneet samojen perusasioiden äärellä.

Kansalaismyönteisen yhteiskunnan perusta on kansalaisten arjesta ja tarpeista rakentuvan toiminnan organisointi. Se tarkoittaa myös sitä, että järjestelmässä huomioidaan erilaiset elinympäristöt ja hyvinvoinnin kokonaisvaltaisuus sekä yksilö- että yhteisötasolla. Kansalaisten elämässä ja arjen sujuvuudessa hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on osa jokapäiväistä inhimillistä elämää.

Ihmisten tarpeet muuttuvat ja muovautuvat elämäntilanteiden mukaan. Kuitenkin kansalaisten mahdollisuudet saada tukea arjessa vaihtelevat alueellisesti. Jo siinä, että ihmiset löytävät avun piiriin riittävän ajoissa, on isoja aukkoja. Järjestöjen tarjoama ohjaus, tuki, neuvonta ja apu ovat paikallisesti useimmiten lähimpänä ihmisiä ja heidän elämäänsä. Järjestöjen toiminta perustuu vastaamaan kansalaisten tarpeeseen, ja niissä toimivat kansalaiset ovat aktiivisia toimijoita omassa asiassaan. Järjestöjen valttina onkin yhteisten, sekä paikallisten että kansallisten kehittämistarpeiden ennakoiva tunnistaminen sekä moninainen toiminnallisuus luovia ratkaisuja mietittäessä.

Nyt tarvitaan sektorirajat ylittävää halua nähdä järjestöjen tarjoamat mahdollisuudet kansalaisten hyvinvoinnin ja arjen sujuvuuden tukemisessa julkisen sektorin kanssatoimijana. Järjestöissä oleva tietämys ja osaaminen ovat kunnille ja hyvinvointialueille ohittamaton voimavara, kun keskiössä on meidän jokaisen kuntalaisen hyvinvointi.

Lähteet

Järjestöbarometri 2022 – ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveystarpeista.

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki.

Kilpeläinen, Arja (2023) Lapin ensi- ja turvakoti ry:n vuosikertomus vuodelta 2022 (toim.). Julkaisematon. Saa pyydettäessä kirjoittajalta.

4.3 Kansalaistoiminta ja kokonaisturvallisuus

Jari Lepistö

Tämä on tarina erään maaseutukylän elämästä. Kylä on pinta-alaltaan laaja käsittäen useita kymmeniä asuintaloja. Kylältä löytyy pienenpien maatilojen ohella todella iso maatila, jossa tuotetaan maitoa. Kylällä sijaitsee myös yksi kunnan merkittävimmistä työpaikoista, jossa tehdään metallista tuotteita maailmalle. Työpaikka on sadan henkilön suuruinen. Tie kyseiseen kyläkeskuksessa sijaitsevaan tuotantolaitokseen on asfaltoitu, mutta se on mutkainen ja kapea. Joka päivä tehtaaseen menee useita rekkoja. Tehtaassa työskentelee monikansallisia työntekijöitä Ukrainasta, Virosta ja Venäjältä. Paikallisten harmiksi virolaisilla tuntuu olevan turhan raskas kaasujalka. Kylällä asuu myös eräs nuori mies, jolla ei tunnu olevan käsitystä nopeusrajoituksesta. Tästä on koitettu miestä puhuttaa, mutta mitään vaikutusta sillä ei ole.

Kyläyhteisö on aktiivinen. He ovat rakentaneet yhteisen kokoontumispaikan, eräänlaisen metsästysmajan, jossa järjestetään monenlaisia tapahtumia. Tila on myös vuokrattavissa erilaisiin tilaisuuksiin. Kylä sijaitsee järven läheisyydessä ja yksi kunnan monista uimarannoista sijaitsee kylällä. Sieltä löytyy monenlaisia rakennelmia tulipaikoista uimakoppeihin. Nuoriso tykkää viettää siellä aikaa. Kylällä on joskus ollut koulukin, mutta kunnan sivistystoimi on keskittänyt kaikki palvelut yhteen koulukeskukseen kunnan keskustaan. Matkaa kylän keskuksesta on reilu 10 kilometriä.

Jututtaessa paikallisia asukkaita saa hyvin pian selville, millaisia ihmisiä siellä asuu. Lapsia ja nuoria on aina vain vähemmän. Asukaspohja on ikääntyvää. Monissa isoissakin taloissa asuu vanhuksia, jotka ylläpitävät paikkoja. Naapurin isännällä kuulemma hieman dementia vaivaa ja hän tulee tahtomattaan aiheuttaneeksi vaaratilanteita puimurin tai traktorin kanssa. Peltoja on koitettava viljellä, vaikka muu tuotanto olisi jätetty kymmenen vuotta sitten. Päänvaivaa aiheuttaa lannoitteiden, siemenviljojen ja energian hintojen nousu. Kiinteä sähkösopimuskin lakkasi hiljakkoin ja sähköyhtiö sai myytyä kiinteähintaisen kahden vuoden sopimuksen törkeällä hinnalla, joka kymmenkertaistaa hinnan aiempaan sopimukseen nähden. Huolta herättää se, kuinka eläkekorvauksella tätä kaikkea voidaan hoitaa.

Tällä kylällä ollaan siinä edistyksellisiä, että taloihin tulee valokuitu. Nopeaan ja häiriöttömään nettiin ollaan tyytyväisiä. Myös sähköjen suhteen linjat ovat suhteellisen vakaat. Joskus saattaa kovilla myrskyillä katketa sähköt, mutta silloin katkos on yleensä ohi muutamassa tunnissa. Tästä ei siis panikoiduta koskaan. Tiet ovat huonokuntoisia ja niistä ollaan huolissaan. Kylälle tulee yksi asfalttitie ja kolme

soratietä eri suunnista. Asfalttatie on melkoisilla montuilla ja raskaat rekat syövät tietä isoille urille. Siihen on pyydetty kunnalta toimenpiteitä. Asia etenee hitaasti. Sorateiden kunto on keväisin todella surkea ja maatilojen huoltoajot ovat haastavia. Kapean järven toiselle puolelle on suunniteltu tuulimyllyjä. Niitä kyläläiset vastustavat kiivaasti. Tosin maanomistajat, jotka voivat hyötyä hankkeesta, koittavat käännäyttää vastustajia. Tämä syö jonkin verran kyläläisten yhteishenkeä.

Kyläläiset elävät luonnon äärellä. Yksi vakioaiheista kyläläisten jutellessa keskenään ovat erilaiset eläinhavainnot. Sääksi ja kotka ovat tavallisia näkyjä. Samoin peurat ja kauriit. Suden jälkiäkin bongataan aika ajoin ja susien liikkeitä seurataan suurpetosivuilta. Eräs susilauman johtaja on vierailut kylällä usein. Susiin suhtaudutaan tyynesti.

Elämä kylässä on edellä mainittuja lieveilmiöitä lukuun ottamatta rauhallista ja haurasta. Vanhuspareista toisen jättäessä maallisen taivalluksen toinen yleensä muuttaa kirkolle ja talo autioituu. Vaikka tila olisi ollut aktiivinen vuosisatoja, voi tilan elämä hiljentyä täysin. Kenties suku huolehtii siitä ja käyttää vapaa-ajan asuntona. Ehkä se laitetaan vuokralle tai koitetaan myydä pois vaatimattomaan hintaan. Elämä vaikuttaa turvalliselta, mutta mikä on todellisuus? Kun puhutaan kokonaisturvallisuudesta, mitä sillä tosiasiallisesti tarkoitetaan?

Turvallisuus julkisessa puheessa

Suomessa käytiin viime keväänä vaalit ja hallitusneuvottelussa vierähti hetki jos toinenkin. Vaalien aikaan käytiin tavan mukaan keskustelua myös turvallisuudesta. Keskustelun voisi kiteyttää kahdeksi hangon kärjeksi; NATO:n vaikutukset puolustusturvallisuuteen ja nuorten rikollisuus. Vaaleissa keskustelut käydään usein tietyistä teemoista ja intohimoista lähtien. Turvallisuus on kuitenkin usein huomattavasti laajempi sisällöltään kuin mitä vaaleissa käydyissä keskusteluissa useimmiten käsitellään. Turvallisuuskeskustelu fokusoituu usein myös siihen, miten viranomaiset sitä tuottavat. Vähemmälle huomiolle niin vaalien kuin muunkin julkisen keskustelun tiimoilta jää tavallinen ihminen ja kansalaisen rooli turvallisuuden tuottajana. Kun puhutaan puolustusturvallisuudesta, on kiinnitettävä huomio myös kotirintamien turvallisuuteen. Hallitusohjelmaan saatiin paljon hyviä kirjauksia kokonaisturvallisuuden perspektiivistä, mutta varoja ei kaikkeen kyetty vielä osoittamaan. Nähtäväksi jää, realisoituuko tavoitteet vai perustellaanko toteutumattomuutta hallitusohjelmassa olevan mielenkiintoisen kirjauksen mukaisesti: toteutetaan kehyksen puitteissa.

Vaaleissa voidaan luvata ummet ja lammet. Arkitodellisuus näyttää kuitenkin tarua karummalta. Realismi on syytä säilyttää ja turvallisuuden kontekstissa puhua muistakin kuin poliiseista ja puolustusvoimista.

Joku viisas on joskus todennut; tosiasioiden tunnustaminen on viisauden alku. Asioita on kyettävä katsomaan kokonaisuuden perspektiivistä. Asioilla on yhteyksiä toisiinsa ja sen todistavat lukuisat tutkimukset. Suomessa viranomaisten resurssit ovat rajalliset ja valtion talouden tämänhetkinen tilanne ei lupaa helpotusta tilanteeseen. Siispä meidän jokaisen on otettava kauha omaan käteen ja kannettava itse vastuu turvallisuuden luomisesta ja ylläpitämisessä. Omassa vastuuntunnossa on myös kansalaistoiminnan ydin. Yksittäisten ihmisten valmiudet ja vastuu itsestään heijastelevat myös suomalaisen yhteiskunnan kriisinkestävyyteen.

Vastuu turvallisuudesta

Kuten artikkelin alussa oleva tarina osoittaa, turvallisuus muodostuu monista tekijöistä. Perustuvatpa ne ihmisten luomiin rakenteisiin tai luonnon ilmiöihin, muodostuu tästä kokonaisuus, jonka hallitseminen vaatii monenlaisia tietoja ja taitoja.

Yksilön kannalta merkityksellistä on se, kuinka tunnistaa oman elinympäristönsä turvallisuusuhat ja hallitsee niitä. Henkilökohtaisella tasolla turvallisuus näyttäytyy eri muodoissaan. On kodin, liikenteen, työpaikan, harrastustoiminnan, omaa henkilökohtaista, perheen ja ystäväporukan turvallisuutta. Merkityksellistä on se, kuinka kantaa vastuun omasta itsestään ja läheisimpien puolesta. Vastuuta ei voi ulkoistaa. Vastuu sisältyy siihen rooliin, jota kulloinkin kannetaan, olipa kysymys virka-asemasta, vanhemmuudesta tai vaikka harrastustoiminnan pyörittämisestä.

Useimmat ihmiset ovat osa jotain paikallisyhteisöä. Maaliskuussa 2023 päättyneessä Suomen Kylät ry:n Kyläturvallisuus 2025 hankkeessa tutkittiin ja kehitettiin monipuolisesti kylien turvallisuuden kehittämismalleja. Yksi hankkeen toteamuksista oli ”turvallisuus on tärkeä osa paikallisyhteisön hyvinvointia”. Puhe turvallisuudesta osana hyvinvointia on vahvistunut merkittävästi viime aikoina. Oman osansa tässä on ollut hyvinvointialueiden muodostumisessa, jossa terveyden ja sosiaalihuollon rinnalle nostettiin myös pelastustoimen edustama turvallisuus. Valtiohallinnon tasolla on jo jonkin aikaa puhuttu HYTETY-ajattelusta. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden kolmijalan varassa yhteiskunnasta saadaan parempi paikka asua, yrittää ja elää.

Kyläturvallisuushankkeen aikana pohdittiin paljon paikallisyhteisöjen merkitystä. Paikallisyhteisönä tässä tarkastelussa oli vahvasti kylät. Kylien vahvuuksina nähdään olevan paikallistuntemus, naapuriapu, yhteisöllisyys sekä kokemukset omatoimisesta selviytymisestä. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön varautumista koskevista tutkimuksissa on havaittu maaseutujen asukkaiden keskuudessa paremmat valmiudet kohdata häiriötilanteita kuin kaupunkilaisilla. Harvemmin asutussa Suomessa ymmärretään myös paremmin, että turvallisuuden horjuessa ja vahingon kohdatessa avun tulo kestää pitemmän aikaa ja siksi ollaan varautuneempia.

Turvallisuus koskettaa kaikkia

Erilaiset arjen tapaturmat ja onnettomuudet koskettavat isoa joukkoa. Vuosittain tapaturmaisia kuolemia on Suomessa noin 2500 ja loukkaantumisia tapahtuu noin 320 000 kpl. Heijastevaikutukset ovat usein laajemmat. Osana pelastustoimen ja siviilivalmiuden suorituskyky ja suunnitteluperusteet hanketta tuotettiin tutkimustietoa asiakassegmentoinnin pohjaksi. Sen mukaan 48 % vastaajista kertoivat läheisensä olleen sellaisessa vakavassa tapaturmassa tai onnettomuudessa, joka on tarvinnut sairaalahoitoa tai pelastuslaitoksen apua. 32 % kertoi itse olleen vastaavassa vakavassa tapaturmassa tai onnettomuudessa. 23 % kertoi toimineensa auttajana vastaavassa vakavassa tapaturmassa tai onnettomuudessa. Yhteiskuntaa koskevista kysymyksissä 71 % kertoi olevansa huolissaan läheistensä turvallisuudesta ja 86 % koki omalla käyttäytymisellä ja varautumisella voivan estää tehokkaasti tapaturmia ja onnettomuuksia. Tämä luo hyvän maaperän turvallisuustietoisuuden levittämiseksi. Viimeinen tieto antaa vahvistusta sille, että turvallisuustietoisuuden levittämiseksi on tilaa.

Jotta ihmisten valmiuksia turvallisuuden ylläpitämisessä voidaan lisätä, tarvitaan monipuolisia keinoja. Tärkeää on jakaa tietoa jo varhaiskasvatuksesta lähtien. Esimerkiksi pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn yhtenä vaikuttavuustavoitteena on lasten ja nuorten turvallisuuspääoman kasvaminen. Tähän uskotaan pääsevän, kun lapsi ja nuori kohdataan vähintään neljä kertaa 25 ikävuoteen mennessä. Pelastuslaitoksissa tätä kutsutaan elinkaarimalliksi. Turvallisuuskasvatuksesta saadaan sitä vaikuttavampaa, mitä paremmin se kyetään kytkemään kulloiseenkin elämänvaiheen tyypillisimpään ilmiöön kuten tieliikenneturvallisuus ajokortin kynnyksellä olevan nuoren elämässä.

Vaikuttavaa turvallisuustyötä saadaan aikaiseksi laajalla yhteistyöllä. Monissa teemoissa tehdäänkin työtä eri viranomaisten kesken. Pyrkimyksenä on entistä enemmän tehdä työtä viranomaisten ja järjestöjen välillä. Järjestö- ja yhdistystoiminnan kautta tavoitetaan ihmisiä heidän luonnollisten kiinnostusten kanavoimina. Yhteistoiminnan myötä pyritään lisäämään myös turvallisuustietoja

ja taitoja. Esimerkiksi opettajien valmiuksia lisätään turvallisuuskoulutusten sekä pedagogisten opintojen muodossa. Lisäksi tuotetaan erilaista tukimateriaalia, joilla opettajat voivat osaltaan toteuttaa turvallisuuskasvatusta oppilailleen.

Kokonaisvaltainen turvallisuus

Kokonaisvaltainen turvallisuusajattelu lähtee liikkeelle lapsuudesta ja kotioloista. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lastensa kasvatuksesta ja turvallisen elämän luomisesta. Varhaiskasvatus, perusopetus, ammatti- ja korkeakoulut ja eri viranomaiset antavat tarvittavan tuen tässä onnistumiseksi. Aina ei koti olekaan turvallisin paikka ja sitä varten Suomessa on luotu tukiverkot kuten lastensuojelu. Viranomaisille on määritelty tietyt roolit ja toimivaltuudet, joiden puitteissa he voivat toimia. Jokaisella on velvollisuus tukea ihmisiä ja yhteisöjä heidän elämäänsä liittyvissä kysymyksissä.

Kun puhutaan kokonaisturvallisuudesta, siihen sisältyy sisäisen turvallisuuden lisäksi ulko- ja puolustusturvallisuus. Kansallisella tasolla kaikille turvallisuuden sektoreille on eduskunta vahvistanut omat selonteot. Selonteoissa on määritelty tavoitteet turvallisuuden laaja-alaiseksi kehittämiseksi. Sisäisen turvallisuuden selonteon mukaan arjen turvallisuus kuuluu kaikille. Selonteossa on pyritty huomioimaan globaalit ja sisäiset muutostekijät. Globaaleissa muutostekijöissä on tunnistettu demokratian, talouden ja työn murrokset sekä uudet teknologiat ja ilmastomuutos. Sisäisissä muutoksissa on tunnistettu kaupungistuminen, väestön ikääntyminen, polarisaatio, eriarvoistuminen ja syrjäytyminen sekä sähkö- ja tietoverkkoriippuvuus. Sisäisen turvallisuuden edistäminen edellyttää muun muassa ennaltaehkäisevää painotusta ja tietoperustaista laajaa yhteistyötä sekä väestösuhteita ja luottamusta. Esimerkiksi pelastuslaissa on määritelty yhteistyövelvoitteen ulottuvan muiden viranomaisten lisäksi alueilla olevien yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. Tästä syntyy luonteva silta kansalaistoimijoiden suuntaan.

Puolustusturvallisuuteen liittyvä yhteistyö on NATO:n myötä vahvistumassa. Suomen Puolustusvoimat ovat vahvat jo ennestään. Kokonaisvaltaisemmassa ajattelussa puolustusturvallisuus on vahvassa kytköksessä myös kotirintamien tilaan. Maanpuolustustahto rakentuu kokonaisvaltaisesta elämänhallinnasta. Sanotaan, että armeija marssii vatsallaan. Tämä kuvaa hyvin turvallisuuden kokonaisvaltaisen luonteen. Elämän perustarpeet tulee saada tyydytyksi, jotta tulevista koitoksista selvittää paremmin. Nälässä ja vilussa myös turvallisuuden tunne horjuu.

Artikkelin alussa oleva tarina on todellisuutta jossain päin Suomea. Ihmiset elävät elämäänsä kaupungeissa tai kylissä, yksin tai yhdessä, betoniviidakossa tai luonnon lähellä. Kukin rakentaa omaa yksilöllistä turvallisuutta ja yhteiskunnan rakenteet varmistavat osaltaan turvallisuuden säilymisen ja hoitaa tilanteet, kun turvallisuus järkkyy. Yhteiskunnan on huolehdittava siitä, että resurssit riittävät erilaisten hallinnollisten ja käytännön tehtävien hoitamiseen turvallisemman yhteiskunnan rakentamisessa. Organisaatioiden ja toimivaltuuksien määrittämisen ohella on katse oltava kuitenkin tärkeimmässä – tavallisessa ihmisessä ja hänen omassa aktiivisuudessaan kokonaisturvallisuuden tuottajana.

5 Kansalaistoiminta tänään ja tulevaisuudessa

5.1 Tulevaisuuden järjestöjohtaminen vaatii ketteryttä ja kuplien puhkomista

Aleksi Koivisto

Konsulttiyrityksissä tehdään euroja viivan alle. Virastoissa ja ministeriöissä tuotetaan virkatyönä päätöksiä, lakeja ja yhteiskunnan kehittämistä. Järjestöjen tehtävä on tuottaa lisäarvoa jäsenilleen. Tuotamme koulutuksia, tapahtumia, toimintaa ja tekemistä, eli kaikkea, mikä tuo ihmisiä yhteen. Olen saanut toimia vuoden järjestöjohtamisen näköalapaikalla Suomen Kylät ry:n toiminnanjohtajana. Järjestömme muodostuu 10 työntekijän tiimistä ja lisäksi mukana on maakunnallisten kyläyhdistysten kautta noin 30 työntekijän kyläliike. Tuemme kyliä ja laitamme talkoita liikkeelle koko Suomessa. Työskentelemme ”unelmaduunissa”. Näemme järjestössä valtavan potentiaalin, vaikka moni asia oli vuosikymmenen saatossa pölyttynyt. Moni on nähnyt kyläliikkeen ikääntyvänä ja kankeana järjestönä. Oli aika ravistella. Kun aloitin uutena toiminnanjohtajana, laitoimme tiimin kanssa ranttaliksi. Aloitimme järjestön uudistamisen.

Osallistavalla järjestöllä tulee olla kyky toimia ajassa, reagoida ketterästi ja olla kanttia ottaa kantaa. Vaikuttavan järjestön tulee näkyä mediassa ja jättää muistijälki päättäjiin. Siksi jokaisen järjestön tulisi kasvattaa näkyvyyttään, vaikuttavuuttaan ja yhteiskunnallista painoarvoa. Jos järjestössä ei ole hauskaa, väki äänestää jaloillaan. Jos järjestöllä ei ole vaikutusvaltaa, jäsenistö pettyy ja kaikkoo. Pöhinä, se on tavoiteltava tila. Silloin järjestössä on sekä hauskaa että toiminta on vaikuttavaa.

Tulevaisuuden järjestöjohtaminen on osa näkyvyystaloutta. Kaikki järjestöt kilpailevat toimittajien palstatilasta, päättäjien huomiosta ja yhteiskunnan euroista. Me järjestöt kilpailemme keskenämme siis myös saavutuksista. Kilpailemme myös vapaaehtoisista, tomerista talkoolaisista ja tapahtumiemme osallistujista. Suomessa suurin muuttoliike on taivaaseen. Ikääntyvässä Suomessa, pienenevien ikäluokkien kansasta on entistä vaikeampaa saada järjestöihin tekijöitä. Arvot muuttuvat, järjestöjenkin on muututtava.

KUPLIA PUHKOMASSA – case Suomen Kylät ry 2022

Tämä on kertomus siitä, mitä me teimme vuodessa Suomen Kylät ry nimiselle järjestölle. Päätimme uudistaa järjestön. Aloittaessani toiminnanjohtajana aistin, että Suomen Kylät ry:n tiimissä työskentelee pirun kovaa porukkaa. Järjestössä oltiin valmiita muutoksiin. Järjestön viestintä oli jo ottanut monta hienoa kehitysloikkaa ja vaikuttamistyötä oli vahvistettu eduskunnan kyläverkoston käynnistämisellä. Olimme kuitenkin vielä vahvasti tunnettu vain oman maaseutukuplan sisällä ja muutamien päättäjien tiedossa. Toivoimme, että olisimme valtamediassa tunnettu asiantuntijajärjestö, mutta sille ei ollut vielä askelmerkkejä. Järjestöön oli perustettu nuorisajaosto, jolla luotiin tulevaisuuden uskoa, että seuraavaakin sukupolvea kiinnostaa kylien asiat.

Sanat ovat valtaa. Ensinnäkin päätimme olla ylpeitä kylä-termistä. Olimme puhuneet paikallisista kehittäjistä, lähikouluista ja monipalvelukeskuksista. Emme käyttäneet enää termejä kyläkehittäjä, kyläkoulu ja kylätalo. Miksi? Sitä ihmettelimme monen kanssa. Kyläbrändi on kuitenkin lähtenyt kovaan nosteeseen. Fiskarin Ruukki, Rukan kylä, Levin kylä ja Mathildedalin hipsterikylä ovat haluttuja paikkoja loman viettoon. Aloin myös tallentamaan puhelimeni muistioon aina kun bongasin kylä-sanat. Suomeen on syntynyt muun muassa saunakylä ja ekokylä. Radiossa soi hittibiisi kyläbaarin pitäjästä. Idylliset kyläkoulut kiinnostavat suomalaisia. Eräs kotimaan suurimpia yritysbrändejä mainostaa ”oman kylän kauppiaita”. Historiassa muotia tuotti Marikylä. Kulttuuria voi kokea Kyläelokuva-festivaaleilla. Opiskelijakylät ja ylioppilaskylät – näillä termeillä suurimmat kaupungit houkuttelevat nuoria muuttajia. Matkailuyritykset mainostavat elämyskylä ja lomakylä. Moni suomalainen on valmis maksamaan ja matkustamaan, että pääsisi saaristolukseen tai tunturikylään aistimaan kylätunnelmaa. Nyt me haluamme puolustaa kyläkauppaa, kehitämme kyläkouluja, nostamme esiin kyläturvallisuutta ja laitamme kyläpalvelubusseja liikkeelle. Me puolustamme kylä porukalla.

Kaikki Suomen Kylien toiminta on käytännössä viestintää ja viestimistä. Viestintä on järjestömme tärkein tehtävä. Viestitään siis aktiivisesti ja vaikuttavasti. Pienellä budjetilla nojautumme siihen, että meidän sanottavaa jaetaan somessa ja se saa ansaittua huomiota mediassa. Vuoden suurin tiimin viestintäonnistuminen oli Suomen Surkein kylätie -kuvakilpailu. Jokaisen järjestön eteen voi tulla tilanne, että löytyy idea ja sille yhteiskunnallinen hetki. Meille se sattui tiestön osalta ja rikoimme tällä kaikki medianäkyvyyden ennätykset. Suomen Surkein kylätie -kampanja käynnistettiin lokakuussa 2022. Yhdessä Suomen Tieyhdistys ry:n kanssa laaditussa kuvakilpailussa lähdettiin etsimään karuja arkitodellisuuden kuvia maaseudun ja kylien tiestöstä. Kampanjalla haluttiin nostaa esiin maaseudun tiestön kehnoa tilannetta päättäjille ja vaikuttajille. Kuvakilpailuun saatiin 110 osallistujaa

ja kuvakilpailun suosio rikkoi kaikki Suomen Kylät ry:n sosiaalisen median ennätykset, kun yhtä some-kuvaa jaettiin yli satoja kertoja. Kuvakilpailun TOP8-kuvat päätyivät Maaseudun Tulevaisuuden etusivun yleisöäänestykseen, jossa annettiin 2 000 yleisöääntä. Suomen surkein kylätie voittajaksi päätyi kylätie Siikajoelta, jota Iltalehden, MTV:n ja YLE:n toimittajat lähtivät ajamaan. Kuvakilpailusta uutisoitiin yhteensä yli 60 mediassa ja kilpailun näkyvyys tavoitti parissa viikossa yli miljoona suomalaista. Kampanja saavutti Suomen Kylien historian isoimman medianäkyvyyden. Kampanjan tiekuvista tehtiin kuvakalenteri, joka toimitettiin liikenne-ministerin seinälle ja Siikajoella järjestettiin kansanjuhla.

Jokaisen järjestön tulee vahvistaa omaa vaikuttavuuttaan. Yhteensä Suomen Kylät ry:stä teki juttuja vuoden aikana 216 eri printtimediaa. Saadun mediahuomion rahallinen mainosarvo on noin 1,16 miljoonaa euroa. Koko järjestön käyttöviestintäbudjetti on alle 25 000 euroa vuodessa ja henkilöstöresurssi 1,7 työvuotta. Siksi ketterän ja pienen järjestön kannattaa nojautua ansaittuun mediaan ja organisoitua some-pöhinään. Ansaittua mediaa saa vain sanomalla jotain mielenkiintoista. Siksi eduskuntavaaliohjelma ja kyläkoulujen pelastuspaketti laadittiin osallistavassa prosessissa yhdessä kylä- ja Leader-kehittäjien kanssa. Meillä oli sanottavaa, värikkäämpi tapa ilmaista ja asiantuntijoilla lupa loistaa. Vuoden ehkä merkittävin palaute oli Lappeenrannan torilla, kun pääministeri Sanna Marin totesi meille: ”Moi Suomen Kylät ry – melkoinen tekemisen meininki teillä. On ollut ilo seurata.”

Aloitimme kumppanuudet some-vaikuttajien kanssa. Teemme yhteistyötä usean eri some-vaikuttajan kanssa ja näemme heidät arvoliittolaisina. Yhteensä viisi vaikuttajaa julkaisi sisältöjä kylien elämästä ennen Avoimet Kylät -päivää. Lisäksi Avoimet Joulukylät -tapahtuman markkinoinnissa hyödynnettiin someyhteistyötä. Moni some-vaikuttaja ja maalle muuttanut landelifestyle-vaikuttaja koki Suomen Kylät ry:n niin tärkeäksi järjestöksi, että antoi meille tuntevan alennuksen. Olemme saaneet some-vaikuttajista uusia kumppaneita ja valitsimme Vuoden 2022 Maaseutukasvoksi tubettaja- ja somevaikuttaja Anniina Jalkasen, joka on maalle-muuttaja. Anniina napattiin mukaan myös SuomiAreenaan Poriin, jossa kerroimme päättäjille maallemuuttajien kokemuksia. Anniina kutsuttiin myös mukaan Suomen Vuoden kylä -valintaraatiin. Anniina on meille aito arvoliittolainen.

Järjestöremonttia on toteutettu merkittävästi. Uudistimme Suomen Vuoden kylä -kilpailun tuomaristomenettelyn ja kilpailun ohjeet. Vuoden kylä -kilpailussa on nyt pottina pelissä pääsy linnanjuhliin. Esittelimme tasavallan presidentin kanslialle kilpailun ja he kiinnostuivat tästä. Tämä on valtiolta vahva arvostuksen osoitus kyläliikkeen työlle. Työstimme uuden hallinnollisen ohjesäännön ja päivitimme ansiomerkkien ohjeet. Kaikkien on helpompi tehdä töitä, kun vallan ja vastuun jaot ovat selvillä. Päivitimme tapahtumakonseptit ja meidän tapahtumamme.

Uudistimme kylätoiminnan neuvottelupäivät. Olemme toteuttaneet hankkeita ja olleet aktiivisesti hakemassa uusia. Pienilläkin resursseilla omaa toimintaa on voitu kehittää.

Suomen Kylät ry remontoitiin vuodessa isosti. Kyläliike toimii paikallisen kehittämisen valtakunnallisena yhteistyöjärjestönä, joka laittaa talkootyötä liikkeelle, puolustaa Leader-toimintamallia ja pitää sekä maaseudun että korttelit elinvoimaisena. Vaikutamme kylänuorten kehittäjänä ja aloittelevana nuorisojärjestönä, joka ottaa nuoret mukaan toimintaansa. Meillä vaikutetaan yhdessä, yhteisöllisesti ja ylisukupolisesti. Toimimme kyläturvallisuuden kehittäjänä. Koulutamme, tiedotamme ja keräämme paikalliskehittäjät ja turvallisuustoimijat yhdessä kokonaisturvallisuuden äärelle.

Meidät nähdään uuden ajan osallisuus- ja maaseutujärjestönä, joka kehittyy ajassa ja rikkoo kuplia kaupungin ja maaseudun väliltä. Kylät kiinnostavat. Me innostamme ihmisiä tekemiseen. Toimimme maallemuuton puolestapuhujana ja monipaikkaisuuden asiantuntijajärjestönä, joka kehittää kestävää Suomea. Näymme Leader-ryhmien tukijana ja kehittäjänä rahoituskauden taitteessa.

Vaikutamme kylätoiminnan voimauttajana ja vahvana viestintäjärjestönä, jonka medianäkyvyys on kasvanut vuodessa 137 % ja joka näkyy sekä TikTokissa että televisiossa. Me olemme haluttu hankekumppani, joka toimii verkostoissa. Me olemme tunnettu keskustelijana ja mielipidevaikuttajana, joka näkyy ja kuuluu 4 000 kylän ja 53 Leader-ryhmän puolesta.

Talkootyö on kustannustehokasta – kaupunkien tulisi ottaa mallia maaseudulta

Helsingin keskustan elinvoima nousee ottamalla mallia maaseudulta. Paikallisuus nousee piilosta megatrendinä. Alepa-hattu päässään stadilainenkin mimmi liputtaa oman kotikylänsä puolesta. Omasta kaupunginosasta ollaan ylpeitä. Kaikki me asumme kylissä. Liikkeellä on huolta Helsingin keskustan hiljentymisestä ja tyhjästä liikehuoneistoista. Oppia on haettu muista Euroopan urbaaneista kaupungeista. Mitä, jos ratkaisut löytyvätkin Suomen maaseudun kylistä ja järjestöistä?

Helsinki on kunta, joka koostuu ihmisistä. Keskustan elävöittäminen lähtee siitä, että on asutusta. Korttelitoiminta ja kaupunginosien sadat pienet tapahtumat saavat ihmisiä liikkeelle, sekä mimmejä että mummoja. Meillä maaseudun kylissä on totuttu tekemään talkoita ja tekemään itse. Naapurit tunnetaan. Siellä missä byrokraatti ei katso, viranomainen ei valvo, tai missä yritys ei tee. Siellä me teemme asiat itse ja porukalla. Tätä menestysreseptiä Stadin tulisi hyödyntää.

Helsingin elinvoiman tueksi on myös huudettu vaateyrityksiä, kahvilaketjuja ja kaupungin toimialajohtajia. Uskon, että elinvoiman tekevät yhteisöt ja järjestöt. Fiksu stadilainen päättäjä kysyy itseltään: onko järjestöille ja korttelitoimijoille annettu tiloja ja resursseja? Miten saisimme keskustelua kiinteistöyhtiöiden ja korttelikehittäjien välille? Aleksanterinkadun tyhjät liikehuoneistot ovat yhteinen vihollinen. Helsingin keskustaan tarvitaan yhteisöllinen kylätalo.

Monella on mielikuva, että helsinkiläinen odottaa verovaroille vastinetta, eikä liikahda. Rikkokaa se mielikuva! Hyvät töölöläiset ja punavuorelaiset. Lumituiskussa kola omaan käteen. Sunnuntaina naapuri mukaan, kirppispöytä pystyy ja liikkeelle lähipuistoon. Omasta talonyhtiöstä tai kotikadusta saa viihtyisämmän, kun päätätte tehdä niin.

Kriisinkestävien kylien puolesta – maaseutujärjestöt turvallisuutta tekemässä

"Kun poliisia ei näy tai kunnanvirastoa ei kiinnosta, täällä maalla on varauduttava itse." Näin tuumasi minulle kylämummo. Suomen Kylät ry on huolissaan maaseudun asukkaiden turvallisuudesta. Teemme sen puolesta töitä. Meidän mielestämme jokainen on oikeutettu nopeaan apuun, koko Suomessa. Jokainen veronmaksaja on oikeutettu edes jonkinlaisiin palveluihin, koko Suomessa. Me olemme kyläliike, jossa tehdään talkoita ja kehitetään kotiseutuja. Nyt teemme töitä myös kyläturvallisuuden puolesta. Valittamisen sijaan me teemme ja vaikutamme. Me tuemme kriisinkestäviä kyliä ja yhteisöjen voimaa kannatella itseään kriisitilanteissa. Kyläväki harmaantuu, mutta kylänuoria on tullut mukaan tällä teemalla.

Kyläturvallisuushanke on laittanut liikkeelle koulutuksia, tapahtumia, tietoa, viestintää, talkoita ja toimintaa koko Suomessa. Kyläturvallisuus-hankeemme on saavuttanut valtavan mediahuomion ja innostanut kylätoimijoita mukaan: mopoista kylämummoihin. Kyläturvallisuus on muuttunut ajankohtaisemmaksi kuin koskaan. Suomalaisen yhteiskunnan resilienssi tukeutuu vahvasti kansalaisten valmiuksiin ottaa vastuuta itsestään ja lähimmäisistään myös häiriötilanteissa. Kylien vahvuuksia ovat paikallistuntemus, naapuriapu ja yhteisöllisyys, kokemukset omatoimisesta selviytymisestä sekä olemassa olevat paikallisten yhdistysten verkostot.

Järjestöt ja kylät voivat valittaa tai vaatia viranomaisia apuun. Tai tehdä itse. Me olemme valinneet jälkimmäisen reitin, tekemisen reitin. Alastaron kylä kokoaa tiloja, joista saisi myös häiriötilanteissa apua tai tietoa. Perä-Posiolla pilotoidaan nyt kyläradion käyttöä osana valmiustyötä. Leinmäen kylätalolle on hankittu aggregaatti ja soppatykki. Ne ovat säännöllisessä käytössä esimerkiksi tapahtumissa, mutta myös

kriisitilanteessa niiden avulla pystytään ruokkimaan kyläläiset. Moniin kylätaloihin on hankittu myös sydäniskureita ja majoituskapasiteettia, joilla varaudutaan kriisioloihin.

Nyt koronakriisin, energiakriisin ja turvallisuuskriisin keskellä ahdistuneisuus on kasvanut. Kyläturvallisuushanke on purkanut tätä. Ihmiset haluavat osallistua, varautua ja toimia yhdessä. Pandemian jälkeisessä landemiassa uudet maallemuuttajat on otettu mukaan kylätoimintaan. Toimintamme on antanut tietoa, valmiuksia ja työvälineitä varautumiseen. Hankkeen tilaisuuksissa olemme tuoneet kansanedustajia, turvallisuusviranomaisia ja maaseutuvaikuttajia yhteen keskustelemaan.

Kyläturvallisuus-hanke on tuonut paikallis- ja maakuntamedioissa esiin varautumisen ja turvallisuuden asioita. Hanke on antanut valmiuksia ja lisännyt turvallisuuden tunnetta. Kyliltä on tuotu oppeja ja oivalluksia myös kortteli- ja kaupunkiaktivisteille ja näin purettu vastakkainasettelua maaseudun ja kaupunkien välillä.

Maaseudun ensivasteajat ovat pidentymässä, kun ambulanssit, pelastajat ja poliisit ovat yhä kauempana. Vahvistamme perusoikeuksien toteutumista nopeaan hoitoon. Vaikutamme kylämummon oikeudesta hoitoon. Kylätoiminta on osallisuustoimintaa, joka tuo yhteen ihmisiä eri sukupuolista, ikäryhmistä, puolueista ja ammateista riippumatta. Kotiseudun kehittäminen yhdistää. Tällä viestillä lähdimme myös vaaliteltoille maaliskuussa 2023, kriisinkestävien kylien puolesta.

Maaseutujärjestöjen johtaminen vaatii ravistelua

Jokainen järjestö muuttuu ajassa. Suomen Kylät ry on avannut TikTokin, järjestänyt mepeille illallisen, tempaissut nuorten lavatanssit, hakenut uusia ihmisiä avoimella jaostohauulla, järjestänyt kilpailuja tai osallistunut puoluevaltuuston kokoukseen. Kaikkeaa näitä on yhdistänyt se, että ne on tehty ensimmäistä kertaa. Me olemme kokeilleet uutta. Olemme järjestäneet myös some-vaikuttajien opintomatkan maalle. Olemme ajaneet kansallispuvut päällä traktoreilla Etelä-Pohjanmaan lakeuksilla ja tuoneet helsinkiläisille somettajille tutuksi maaseudun arkea.

Meidän arvomme on vahvasti yhteisöllisyyden, yhdenvertaisuuden ja ylisukupolvisuuden ympärillä. Se tarkoittaa sitä, että koko kylä on yhteisö ja se jätetään paremmassa kunnossa seuraavalle sukupolvelle. Otamme vastaan mukaan erilaisia ihmisiä ja kohtelemme kaikkia yhdenvertaisesti. Tässä meillä riittää tekemistä. Kesäkuussa 2022 vaihdoimme ensimmäistä kertaa logomme sateenkaareksi. Me osallistuimme Pride-kuukauden viettoon. Uskon, että tulevaisuudessa me tuemme kylissä ja maaseudulla järjestettäviä pride-kulkueita. Me otamme

sateenkaarimuuttajat kylille vastaan. Haluamme muuttajia ja maaseudun on oltava valmis moninaisuuteen. Haaveilen ja haastan, että Setan kanssa teemme Suomen suosituimman järjestöpodcastin, jossa kerrotaan transihmisten ja sateenkaariväen elämästä maaseudun Suomessa. Meitä seksuaalivähemmistöjä asuu kylissä ja maalla.

Ylisukupolvisuus ei ole järjestöille aina helppoa. Monessa järjestössä tuppaa olemaan mukana vain tietyn ikäryhmän edustajia. Meillä on ollut hauska vääntö käynnissä KyläAreenan iltaohjelmasta. Meidän kylänuoremme haluavat humppaa ja kesäyön valssia. Nuoret vaativat tätä. Kokeneemman kaartin 50–60-vuotiaat järjestökonkarit haluavat punkkia ja rokkia. Teemme kompromissin. Pyrimme olemaan sekä että. Kylätoiminta vetää mukaansa sekä mopopoikia ja kylä-mummoja. Tämä kyläyhdistys on niin tärkeä kotiseutunsa ihmisille, että oman kylän tapahtumakalenteri on sekä mopopojan että kylämummon jääkaapin ovelle. Kylä-mummo tykkää, että niitä nuoria on. Mopopojat virittävät sen kylämummonkin skootterin. Hyvässä järjestötoiminnassa on päivisin tekemistä ja vaikuttamista, iltaisin viihdykettä ja iloa.

Päätimme vuonna 2021 ryhtyä nuorisojärjestöksi, tekemään Suomen Kylien nuorisotoimintaa. Nuorisajaosto aloitti. Maksamme ja koordinoimme, mitä he haluavat toteuttaa. Kylänuoret haaveilivat nuorten lavatansseista ja illasta kukkamekoissa. Me mahdollistimme sen. Etsin ja varasin kyläyhdistyksen tanssilavan. Laitettiin tanssit pystyyn. Kylämimmit tulivat soutuveneellä. MTK:n pojat tulivat traktorilla ja olivat vähän ujoina. Yhdistimme tanssipareja. Siitä se lähti. Siellä me kesäkuussa humpattiin, ihan hiessä. Tanssilava oli kaunis, lammen rannassa oli koivuja ja suomalaista kesäyön taikaa. Oli nuorten lavantanssit ja illassa pystyi aistia kyläväen onnea, kun näkivät nuoria oman kylänsä tansseissa. Siinä taisi kyläyhdistyksen talkoolaiset ihan liikuttua, kun näkivät sitä iloa. Haitari soi ja väki humppasi. Nuorilla oli hauskaa ja vanhempikin kyläväki muisteli sitä iltaa pitkään. Euroja jäi kyläyhdistyksen kassaan. Meidän TikTok-videotamme katsoi yli 60 000 suomalaista nuorta. Se oli yhteisöllistä, ylisukupolvista ja uudenlaista. Se oli pöhinää. Siitä tässä kyläliikessä on kyse.

Terveisiä talkoista

Leena Virri-Hanhijärvi

”Joskus talkoisiin on vaikeaa kuulemma saada väkeä. Niinkin on kyllä käynyt, että hommia oli vähän, ja väkeä paljon kuin Vilkkilässä kissoja”. Talkoissa jokaiselle löytyy paikkansa. Tervetuloa talkoisiin!” Ote Sari Haaviston pakinasta. Julkaistu Lantulan seudun kyläyhdistys ry:n Lantulan aika -kylälehdessä 3/2021

Kylätoiminnan arki on juuri tuollaista, mitä Sari Haavisto tekstissään kuvaa. On hyvin erilaisia ja erilaisilla taidoilla olevia talkoolaisia, jotka kaikki hyväksytään puutteineen ja taitoineen. Sari on itse kaupungista kylälle muuttanut ”lähiön tyttö”, joka on löytänyt oman paikkansa yhdistyksen talkootyössä. Pakinassa kuvataan Lantulan kylän suurinta talkoilla järjestettyä varainkeruutapahtumaa Rompetoria, johon osallistuu keskimäärin sata eri-ikäistä talkoolaista.

Valtakunnallinen Vuoden 2021 kylä Lantula järjestää tapahtumia viikoittain läpi vuoden – ja ne kaikki pyörivät talkoilla. On perjantai-lounas, miesten saunailta ja nuortenkerho viikoittain. On talvi-tapahtuma, kesä-tapahtuma, Hohtoa pimeässä -tapahtuma, kylän lauluryhmien sekä Retrotytöt ja Pohjan pojat konsertteja ja yhteinen jäähyväisten jättö edelliselle vuodelle.

Talkoolaisia on riittänyt hyvin. Toki talkoolaisten ikärakenne on muuttunut, mutta olemme saaneet myös nuoria perheitä mukaan. Uusien asukkaiden vastaanotto kylälle on tärkeää, samoin nuorten-kerhoon osallistuvien lasten vanhempien mukaan tulo toimintaan. Nuorille tehty kesäkioski sitouttaa myös vanhempia ja tekee toimintaa tutuksi. Henkilökohtainen kontakti kylätalolla ruokailemassa käyviin ihmisiin on tärkeää. Talkoolaisia myös muistetaan kiittää yhteisillä ruokailuilla ja virkistystoiminnalla.

Millaista kylätoiminnan arki ja juhla on jatkossa?

Kylätoiminnan arki ja juhla vaatii muutaman hyvän tyypin eri tehtäviin. Puheenjohtajan rooli on tärkeä ja yhteistyö sihteerin ja rahastonhoitajan kanssa avainasemassa. On tärkeää jakaa vastuuta eri toiminnoista. Jokainen on vastuussa jostakin: liputuksesta aina kierrätyspisteen ja kompostorin hoitoon. Toisen hyväksyminen on kaiken a ja o. Emme pidä talkoista kirjaa, paitsi hankkeissa, koska pieni talkoo on yhtä tärkeä kuin suuri.

Jatkossa kylätoiminta pyörii vielä enemmän eläkeläisten voimin, koska työelämässä olevat eivät sitoudu viikoittaiseen talkootyöhön. Lähi-tulevaisuudessa onkin tärkeää vinkata eläkeikää lähestyville, että kylätoiminnasta löytyy kiva harrastus. Jokainen voi osallistua voimiensa mukaan.

Tärkeää on myös, että on yhteinen paikka, missä kokoontua – kylätalo tai vastaava. Se auttaa tutustumaan naapureihin ja uusiin asukkaisiin. Parhaimmillaan paikka mahdollistaa tekemistä eri-ikäisille kuten Lantulassa. Talolla tapahtuu säännöllisesti ja myös pihapiiristä löytyy leikkikenttä ja monipuoliset ulkoharrastusmahdollisuudet.

5.2 Toiminnallista kansalaistoimintakasvatusta kouluihin?

Kaisa Kervinen, Tiina Saaresranta, Nora Backlund ja Mari Kattilakoski

Erilainen kouluviikko tulossa ja se huipentuu koko ikäluokan Järjestökylä -teemapäivään. Jokainen on tehnyt ennakkotehtäviä liittyen yhdistyksiin ja järjestöihin, jotka itseä kiinnostavat. Nea, livo ja Veeti ovat suunnitelleet yhdessä kylätalon pihalle reilipaikan suksille ja laudalle. Vapaamuotoista liikuntapaikkaa suunniteltaessa on tehty yhteistyötä paikallisen kyläyhdistyksen ja kunnan liikuntatoimen kanssa. Oikeastaan projekti on jo puoliksi tehty, koska pihan reunassa on sopiva mäki, naapurilla traktori, millä voi kasata lunta spotille, ja reilin materiaalit löytyvät koulun liikuntavälineistä. Mitään kummempaa ei tarvita, ehkä vielä kuvata pari pätkeä.

Hamadin ja Leon ryhmä otti yhteyttä Marttoihin. Pojat ehdottivat donitsikurssia sillä ainakin donitsien suunnittelumallit ovat värikkäät. Ilonan ennakkotehtävään osallistuu ihmisiä ympäri maailmaa. Virtuaaliryhmä on ollut jo pitkään osa Ilonan elämää. Siellä on jaettu iloja ja suruja. Ennakkotehtävänä Ilona järjestää ”miitin”, johon jokainen tuo jonkin itselle tärkeän kirjan. Tapaamisessa luetaan otteita kirjoista ja keskustellaan miksi ne ovat tärkeitä ryhmäläisille.

Allan ja Anna ovat ottaneet selvää alueen luonnonsuojeluyhdistyksistä sillä ilmastoasiat kiinnostavat heitä. Erityisesti ryhmää kiinnostaa se, mitä he itse voisivat tehdä ympäristön hyväksi. Veera ja kaverit sulkeutuvat säännöllisesti tuntikausiksi pelaamaan Dungeons & Dragons -peliä, johon liittyy myös pienoismallien valmistaminen ja maalaus. Yhteistyötä on tehty myös paikallisen taideseuran kanssa, joka tarjoaa tilan ja konsultointia kolmiulotteiseen suunnitteluun ja maalaukseen.

Viimein on perjantai ja Järjestökylätahtuman aika. Järjestökylässä erilaiset yhteisöt ja järjestöt esittäytyvät. Päivän aikana oppilas voi kokeilla erilaisia kansalaistoimijan rooleja kuten suunnittelija, järjestäjä ja osallistuja turvallisesti ja ikätasolle sopivalla tavalla. Oppilaat voivat toimia Martta-illan vetäjänä yhdessä Marttojen kanssa, suunnitella viestintämateriaaleja ihmisoikeus- ja ympäristöjärjestöjen kanssa tai osallistua erätaukokeskusteluun, jossa pohditaan jaksamista yhdessä nuoriso- ja mielenterveystoimijoiden kanssa. Suomen Kylien osastolla voi puolestaan laatia kannanoton maaseutulasten ja -nuorten puolesta.

Päivä on pitkä ja antoisa. Jo sadat tuhannet suomalaiset lapset ovat päässeet tutustumaan Järjestökylään osana kansalaisyhteiskuntaopintoja yhteiskuntaopin tunneilla. Opetus on pyritty kiinnittämään paikallisiin olosuhteisiin ja toimintaan. Tämä auttaa ymmärtämään yhteisöjen ja järjestöjen tarjoamat mahdollisuudet ja monet roolit paikallisesti ja yhteiskunnassa. Teematapahtuman vastuullisina järjestäjinä ovat toimineet järjestöt ja toteuttajina paikalliset yhdistykset. Yhdistykset ovat jalkautuneet kouluihin, mikä on auttanut järjestelyjä koulun näkökulmasta. Myös oheistehtävät ja materiaalit koulu on saanut valmiina.

Kansalaistoimintakasvatuksen tavoitteena perusopetuksen alaluokilla on muun muassa se, että oppilas oppii ottamaan vastuuta omasta toimintaympäristöstään, ottamaan muita huomioon, sekä ymmärtämään, että kansalaistoiminta vaatii osallistumista, luovuutta ja kärsivällisyyttä. Lisäksi oppilaat oppivat tekemään yhteistyötä ja ratkomaan yhdessä ongelmia sekä oivaltamaan yksilön merkityksen kokonaistoiminnalle. Oppilas oppii arvostamaan omaa ja yhteisesti tehtyä työtä. Järjestöjen ja paikallisten yhdistysten tunteminen mahdollistaa oppilaalle oikean kuvan muodostumisen kansalaisyhteiskunnan merkityksestä koko yhteiskunnan hyvinvoinnille. Yläkoulussa toiminta voisi kytkeytyä esimerkiksi yhteiskuntaopin teemaan vaikuttaminen. Koululaiset voisivat viettää ”päivän vaikuttajana”. Vaikuttamisen kanavaksi olisi mahdollista valita jokin järjestö tai yhteisö, jonka toimintaan päivän kuluessa osallistutaan.³

Oppilas tutustuu paikkakuntansa yhteisöihin, kansalaistoiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyviin monivaiheisiin tapahtumasarjoihin, yhteisöjen yhteistyöverkostoihin sekä oppimaan myös kestävä kehityksen merkityksen toiminnan kannalta. Oppilas osaa arvioida omia taipumuksiaan ja mahdollisuuksiaan tulevaisuuden kansalaistoiminnassa ja itsensä kehittämisessä.

Kansalaisjärjestöt oppimisen paikkoina

Suomessa on pitkä perinne työelämä-, yrittäjyys- sekä solidaarisuuskasvatuksen toimintamalleilla, joissa koululaiset oppivat toiminnallisesti koulun seinien ulkopuolella. Näitä ovat mm. Yrityskylä, Taksvärkki ja työelämään tutustuminen (TET). Kirjoituksen kuvitteellinen Järjestökylä -tapahtuma on saanut innoitusta yrityskasvatuksen tavoitteista perusopetuksen alaluokilla, sekä Yrityskylävierailu-konseptista. Mitä jos tarjoaisimme vastaavaa opetusta myös järjestöistä ja yhdistyksistä? Löytyisikö malli, joka hyödyttäisi olemassa olevan opetussuunnitelman tavoitteita sotkematta liiaksi koulupäivän rytmiä ja rutiineja? Konsepti, joka olisi

3 Yhteiskuntaopin opettaja Päivi Luukkosen haastattelu, Velkua, 20.3.2023.

hyvin valmisteltu ja toteutuskelpoinen ilman, että se kuormittaisi opettajia. Toimintamalli, jossa koululaiset kokemuksellisesti oppisivat kansalais- ja yhdistystoiminnan merkityksestä ja mahdollisuuksista paikallisesti ja mahdollisesti myös laajemmin. Yllä visioitu Järjestökylä voisi olla esimerkki tästä. Voisivatko kansalaisjärjestöjen, paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten yhdistysten ja järjestöjen toimijat ottaa ideasta koppia ja varmistaa, että innostava, rohkea ja monimuotoinen yhdistys- ja järjestökenttä tulee tutuksi mahdollisimman monelle lapselle ja nuorelle koulun kautta?

Hyviä käytäntöjä ja kokeiluja on jo tehty eri puolilla Suomea. Suomen Partiolaiset ry:llä on Koululaisten Partioseikkailu -materiaalipaketti, joka on vapaasti ladattavissa netistä. Kyse on perusopetuksen ykkös- ja kakkosluokkalaisille suunnitellusta kokonaisuudesta, joka koostuu toiminnallisista aktiviteeteista ja tutustuttaa partolaisten tekemiseen, partiotapoihin ja luonnossa liikkumiseen. Materiaali on sidottu valtakunnalliseen perusopetuksen opetussuunnitelmaan laaja-alaisten osaamisalueiden kautta. Kunkin aktiviteettikokonaisuuden yhteydessä on mainittu, mitä laaja-alaista osaamisaluetta se toteuttaa.

Kyyjärvellä puolestaan on luotu pilottina yläkoululaisille suunnattu valinnaiskurssi Nyt tapahtuu!, jonka opinnollisena tavoitteena on, että osallistujat tutustuvat järjestötyöhön ja ymmärtävät järjestöjen toimintaa, saavat kokemusta tapahtuman järjestämisestä ja siihen liittyvistä eri osa-alueista, ymmärtävät yhteistyön ja verkostoitumisen merkityksen omalla paikkakunnalla kuin myös muiden toimijoiden kanssa. Pilotti toteutettiin osana Mun Kyyjärvi -hanketta yhteistyössä Maaseudun Sivistysliiton ja Kyyjärven kunnan kanssa.

Lemu-Askaisten Metsästysseura Jahti ry:n joka vuotinen hirvenmetsästyspäivä Lemun ja Askaisten koulujen kuudesluokkalaisille on perinne jo 20 vuoden ajalta. Päivä toteutetaan syksyisenä lauantaina ja se on kirjattu osaksi koulujen opetusohjelmaa ollen näin koulupäivä. Oppilaat ja opettajat tuodaan lahtivajalle, jossa he saavat alkuun kuulla lyhyen esitelmän metsästyksessä ja seuratoiminnasta ja jokainen saa aiheeseen liittyvän kirjan. Tämän jälkeen aloitetaan metsästys. Metsästyksen johtajan johdolla koululaiset jaetaan pareittain eri metsästyksen kulkuun liittyviin tehtäviin, kuten passiin tai koiraohjaajien mukaan. Mikäli saalista tulee, näkevät koululaiset, miten silloin toimitaan. Päivän päätteeksi syödään yhdessä hirvenlihakeitto. Seuran puheenjohtajan mukaan perinteeksi muodostuneella päivällä halutaan tehdä metsästyskulttuuria tutuksi koululaisille, sekä luoda ymmärrystä siitä, että metsästykseseen liittyy paljon muutakin kuin ampumista, kuten yhdessäoloa ja ruuan laittoa. Sekä koululaiset että opettajat ovat olleet tyytyväisiä

yhteistyöhön. Metsälle ei ole pakko lähteä, mutta kukaan ei ole vielä jäänyt pois. Toimintamalli on mahdollisesti osaltaan vaikuttanut siihen, että metsästysseuran jäsenrakenne on tällä hetkellä varsin nuori.⁴

Harrastamisen Suomen malli aktivoi

Myös Harrastamisen Suomen malli, mikä on otettu valtaosassa kuntia käyttöön, tuo kansalaisjärjestöjen toimintaa tutuksi lapsille ja nuorille. Toimintamallin tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastuskoulupäivän yhteyteen. Harrastamisen Suomen malli kattaa niin liikunnan ja urheilun, taiteen ja kulttuurin, nuorisolan, tieteen, luonnon kuin kädentaidot. Harrastustoiminnan järjestäjinä voivat toimia itse kunnat tai urheiluseurat, kulttuuriyhdistykset, nuorisoyhdistykset ja muut harrastustoimintaa järjestävät yhteisöt, joilta löytyy osaamista lasten ja nuorten parissa toimimisesta.⁵

Vaikka mallia voi kaiken kaikkiaan pitää hyvänä, liittyy tähän myös haasteita ja kehittämistarpeita erityisesti maaseutulasten ja -nuorten näkökulmasta. Haasteet liittyvät koulukuljetusten piirissä olevien lasten tosiasiallisiin harrastusmahdollisuuksiin. Laaja tutkimus, jossa tarkasteltiin maaseutu- ja saaristoalueilla asuvien lasten sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutumista osoittaa, että käytännössä koulukyydityksessä olevien oppilaiden on lähes mahdotonta osallistua koulun jälkeen tarjottuihin harrastusmahdollisuuksiin (Räkköläinen ym. 2023). Mallia tulisikin arvioida ja kehittää edelleen niin, että myös koulukuljetusten piirissä oleville lapsille tarjoutuu aito ja yhdenvertainen mahdollisuus harrastamiseen ja harrastustoimintaan kiinnittyvään kansalaistoimintaan.

Harrastamisen Suomen malli on parhaimmillaan tasa-arvoa edistävä toimintatapa, mikä mahdollistaa paikallisia ratkaisuja ja innovaatioita. Toimintamalli tukee osaltaan kuntien ja järjestöjen osallisuustyötä ja tarjoaa keinoja nuorten koetun hyvinvoinnin vahvistamiseen.

Yhdistystoiminta vahvistaa kotiseutusuhdetta

Koulujen ja yhdistysten yhteistyötä rakennetaan myös lasten ja nuorten kotiseutukasvatuksen edistämiseksi. Myönteisellä kotiseutusuhhteella on todettu olevan tärkeä merkitys lapsen ja nuoren tasapainoiselle kasvulle ja aikuisiän valinnoille

4 Lemu-Askaisten Metsästysseura Jahti ry:n pj Tuomo Häkkisen haastattelu 21.3.2023.

5 <https://harrastamisensuomenmalli.fi/>

kotipaikan suhteen.⁶ Yhdistystoiminnalla voi olla avainrooli kotiseutusuhteen rakentumisessa. Maaseutu- ja saaristopoliittinen verkostohanke SALT kehittää toimintamalleja yhdessä pilottikuntien kanssa siihen, kuinka maaseutu- ja saaristokasvatusta voidaan edistää toiminnallisesti kouluissa ja varhaiskasvatuksessa. Tässä kontekstissa yhdistykset ovat paikallisuuden osaajia, toimijoita ja lähteitä, joiden kanssa koulut yhdessä suunnittelevat ja toteuttavat pedagogista toimintaa. Näiden kokeilujen tulokset ovat saatavilla keväällä 2024.⁷

Paikalliset yhdistykset ovat usein myös tärkeä juurtumisen ja osallisuuden tunteen kanava aikuisille, jotka ovat muuttaneet uudelle paikkakunnalle. On tärkeää, että myös lapsille ja nuorille tarjoutuu yhdistystoiminnan kautta mahdollisuus kokea turvallinen yhteisö, kasvaa toimijuuteen sekä kokea, mitä kolmannella sektorilla voi olla annettavaa. Esimerkiksi 4H- ja vapaapalokuntatoiminnalla on pitkät perinteet näiden asioiden mahdollistajana.⁸

Järjestötyötä voi kytkeä myös koulujen oppilaskuntatyöhön. Oppilaskunnissa on mukana aktiivisia ja innokkaita lapsia ja nuoria, jotka voisivat kiinnostua myös paikallisten yhdistysten tarjoamista mahdollisuuksista. Kaikkiaan järjestötoiminta voi avata ikkunoita osallistumiseen, toimintaan ja paikalliseen vaikuttamiseen myös lapsille ja nuorille. Heitä pitää osata ja uskaltaa osallistaa – eikä vain ottaa mukaan toiminnan kohteina, objekteina.

Kestävän kehityksen viikko -toimintamalli kannustaa nuoria kansalaistoimintaan

Kestävyysteema on monelle nuorelle läheinen. Kestävemmän arjen puolesta vaikuttaminen ja käytännön toiminta luovat toivoa. Kestävän kehityksen viikko -toimintamalli toimii sillanrakentajana nuorten innostuksen ja järjestötoiminnan välillä. Kestävän kehityksen viikko on vuosittainen tapahtumaviikko, joka kokoaa erilaisia toimijoita keskustelemaan maaseudun kestävästä kehityksestä. Viikon aikana yhdistykset, koulut, yritykset sekä muut kiinnostuneet tahot voivat tuoda esille omia näkökulmiaan ja toimintaansa kestävään kehitykseen liittyen. Tapahtumaviikko pitää sisällään erilaisia tapahtumia, seminaareja ja kampanjoita, joissa nostetaan esiin kestävän kehityksen edistämistä paikallisesti. Tapahtumilla lisätään myös tietoisuutta, kuinka tehdä kestäviä valintoja arjessa.

6 [Maaseutupolitiikka.fi | Poliitikasuositus 3/2022: Juuret juniorille...](#)

7 [SALT – saariston ja maaseudun lasten ja nuorten kotiseutusuhteen ja -identiteetin puolesta | Åbo Akademi \(abo.fi\)](#)

8 [Ks. Maaseutupolitiikka.fi | Meidän tulee muistaa arvostaa hyvää elämää...](#)

Tapahtumaviikko tarjoaa alustan myös pienimuotoiselle kansalaistoiminnalle, mikä on nuorille oiva mahdollisuus tutustua kansalaistoimintaan. Kestävän kehityksen viikolla yhdistykset ja järjestöt tarjoavat tilaa ja tukea nuorille toteuttaa omia ideoita. Nuoret voivat esimerkiksi toteuttaa tavaravaihtopäivän, innostaa koulukavereita, paikkakuntalaisia tai laajemman yhteisön kestävän liikkumisen haasteeseen. Tapahtumien toteutukseen tarve voi olla pelkästään tila tai toimia, jonka kautta tilaisuudesta viestiä.

Vaikka toimintatapa tarjoaa hyvän mahdollisuuden nuorille toteuttaa omia tempauksia yhteistyössä eri kansalaistoimijoiden kanssa, ollaan kuitenkin yleisen kysymyksen äärellä – miten tavoitamme kohderyhmän, tässä tapauksessa nuoret. Miten saadaan nuoret ja toimijat kohtaamaan? Tapahtumaviikon yleistyessä viestinnän rooli on keskeinen. Jo nyt moni oppilaitos osallistuu Kestävän kehityksen viikkoon, kun toimintamalli on tullut tutuksi.

Kestävän kehityksen viikko tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia nuorille edistää kestävää kehitystä omassa yhteisössään, kartuttaa käytännön kokemuksia kansalaistoiminnasta, ja tutustuttaa järjestötoimintaan. Se tarjoaa nuorille alustan toteuttaa omia ideoita ja aloitteita ja parhaimmillaan askel kerrallaan tuo heidät mukaan järjestötoimintaan ja säännöllisen kansalaistoiminnan pariin.

Lähteet

[Harrastamisen Suomen malli](#)

Räkköläinen Mari, Laimi Tanja, Åkerlund Carola, Iivonen Esa, Kiilakoski Tomi, Rannanpää Sari, Salminen Jari (2023) [Maaseutu- ja saaristoalueilla asuvien lasten sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutuminen kouluverkon muutoksissa ja muutosten vaikutukset alueiden elinvoimaan](#). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 4:2023, 120–122.

5.3 Monipaikkainen kansalaistoiminta

Mari Kattilakoski ja Kati Pitkänen

Monipaikkaisuus koskettaa miljoonien suomalaisten elämää ja on ilmiönä voimistuva. Monipaikkaisuus tarkoittaa, että ihmiset viettävät arkeaan ja vapaa-aikaansa yhden kiinteän asuinpaikan sijaan useissa eri paikoissa (Pitkänen & Strandell 2018). Monipaikkaisesta asumisesta puhutaan silloin, kun ihmisen ajankäyttöön liittyy säännöllistä yöpymistä useammassa eri paikassa. Ihmisten monipaikkaisuutta ovat lisänneet digitalisaatio, työelämän muutokset, kaupungistuminen, työn ja vapaa-ajan välisten rajojen hämärtyminen ja nyt viimeisimpänä koronapandemia.

Monipaikkaisen asumisen ja elämäntavan taustalla on useita eri syitä kuten vapaa-ajan vietto, työssäkäynti, sosiaaliset syyt ja omaisuuden hoito. Monipaikkaisuutta lisäävät motiivit voivat myös limittyä toisiinsa, jolloin monipaikkaista elämää vietetään monien eri syiden takia. Monipaikkaisuuden muodot voivat myös vaihdella elämänvaiheiden mukaan.

Vapaa-ajan asuminen on määrällisesti merkittävin monipaikkaisuuden muoto Suomessa (Rannanpää ym. 2022). Suomessa oli vuoden 2021 lopussa yli puoli miljoonaa (509 652) vapaa-ajan asuntoa, ja näiden keskimääräinen käyttöaste oli 103 päivää vuodessa (Tilastokeskus 2023b; Vuotilainen ym. 2021). Joka viidennessä (67) Suomen kunnassa on enemmän vapaa-ajan asuntoja kuin vakituisesti asuttuja asuntoja (Tilastokeskus 2023a; 2023b).

Työ ja opiskelu voivat johtaa monipaikkaisen asumisen järjestelyihin silloin, kun työ- tai opiskelupaikka sijaitsee niin pitkän matkan päässä, ettei päivittäinen pendelöinti ole mahdollista ja työ- tai opiskelupaikkakunnalla asutaan osa- tai väliaikaisesti. Merkittäviä monipaikkaisia asukasryhmiä ovat esimerkiksi maantalouden ja matkailun kausityöntekijät sekä nuoret, jotka muuttavat pois kotoa opiskelemaan, mutta palaavat vanhempien luokse viikonloppuisin ja lomilla vapaa-ajan viettoon.

Etätyön lisääntyminen voi sekä lisätä että vähentää monipaikkaisuutta. Etätyö mahdollistaa paikkariippumattoman työnteon, jolloin ihmiset voivat entistä vapaammin valita missä aikaansa viettävät. Käytännössä etätyö on lisännyt ajanviettoa esimerkiksi vapaa-ajan asunnoilla. Etätyötä tehneistä työntekijöistä yli neljännes (26 %) on tehnyt töitä vapaa-ajan asunnolta käsin, ja jopa kolmannes (30 %) etätyön tekijöistä haluaisi tehdä tulevaisuudessa töitä vapaa-ajan asunnolta käsin (Suomen yrittäjät ja Kantar 2023).

Sosiaaliin suhteisiin liittyvästä monipaikkaisuudesta puhutaan muun muassa vuoroasuvien lasten kohdalla, jotka erotilanteen jälkeen asuvat vuorotellen eri vanhempiensa luona. Vastaavalla tavalla myös ikääntyneiden sukulaisten tai lasten-lasten hoiva voi synnyttää tarvetta viettää säännöllisesti aikaa omaisen luona. Erityisesti ikääntyneiden omaisten hoivaan liittyvä monipaikkaisuus ja etähoiva ovat vielä varsin vähän tunnettu ilmiö, joka on kuitenkin väestön ikääntymisen ja kaupungistumisen myötä kasvussa. Myös parisuhteisiin voi liittyä monipaikkaisuutta niin, että pariskunnat päättävätkin yhteen muuttamisen sijaan asua eri osoitteissa ja yhteistä aikaa vietetään joustavasti eri asuinpaikkojen välillä.

Omaisuuksien hoitoon liittyvässä monipaikkaisuudessa on kyse Suomen kontekstissa erityisesti metsän tai kiinteistöjen omistuksesta, mikä voi luoda tarvetta viettää säännöllisesti aikaa paikkakunnalla, jossa omistaa luonnonvaroja tai rakennuskantaa. Kaupungistumisen myötä esimerkiksi metsien omistus keskittyy yhä enemmän kaupungeissa asuville.

On myös huomionarvoista, että aina monipaikkaisuus ei ole oma valinta vaan monipaikkaisuus voi olla myös pakotettua varallisuuteen, terveyteen, turvallisuuteen tai poliittisiin syihin liittyen. Suomessa tällaisia ryhmiä ovat muun muassa asunnottomat, turvapaikanhakijat, laitoshoidossa tai vankilassa olevat sekä kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset.

Monipaikkaisuus synnyttää merkittävää vuorovaikutusta kaupunki- ja maaseutualueiden välillä ja sen merkitys korostuu erityisesti alueilla, jossa maaseudun virkistyskäyttö sekä erilaiset monipaikkaiset ryhmät ovat lisääntyneet samaan aikaan kun vakituisten rekisteröityneiden väestön määrä on vähentynyt (Pitkänen & Strandell 2020). Monipaikkaiset asukkaat ovat myös alueiden elinvoimaisuuden ja kehittämisen kannalta kiinnostava ryhmä, sillä monipaikkaisuus voi vaikuttaa merkittäväällä tavalla alueen väestömäärän vaihteluun vuoden eri aikoina. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan asutuskunnista lähes 30 % (28,6) on mökkitalouksia. Suhteessa väestöön erityisen paljon mökkejä on Rääkkylässä ja Heinävedellä, joissa näitä on enemmän kuin vakituisesti asuttuja asuntoja. Pohjois-Karjalan vapaa-ajan asuntojen omistajista 29 % asuu maakunnan ulkopuolella, ja heidän osaltansa vapaa-ajan asuntojen käyttöaste on keskimäärin 85 päivää vuodessa. (Kattilakoski ym. 2022, 16.)

Vaikka esimerkiksi vapaa-ajan asukkaat moninkertaistavat monen suosituksen mökkikunnan asukasmäärän erityisesti kesäkuukausina, ei monipaikkaisia useinkaan huomioida osana alueiden ja paikkojen kehittämistä. Osaltaan tähän vaikuttaa se, että väestöön ja asukkaisiin liittyvä tietopohja on hyvin kotikuntasidonnaista. Erilaiset tilastot ja rekisterit rakentuvat oletukselle, että ihmiset ovat yksipaikkaisia.

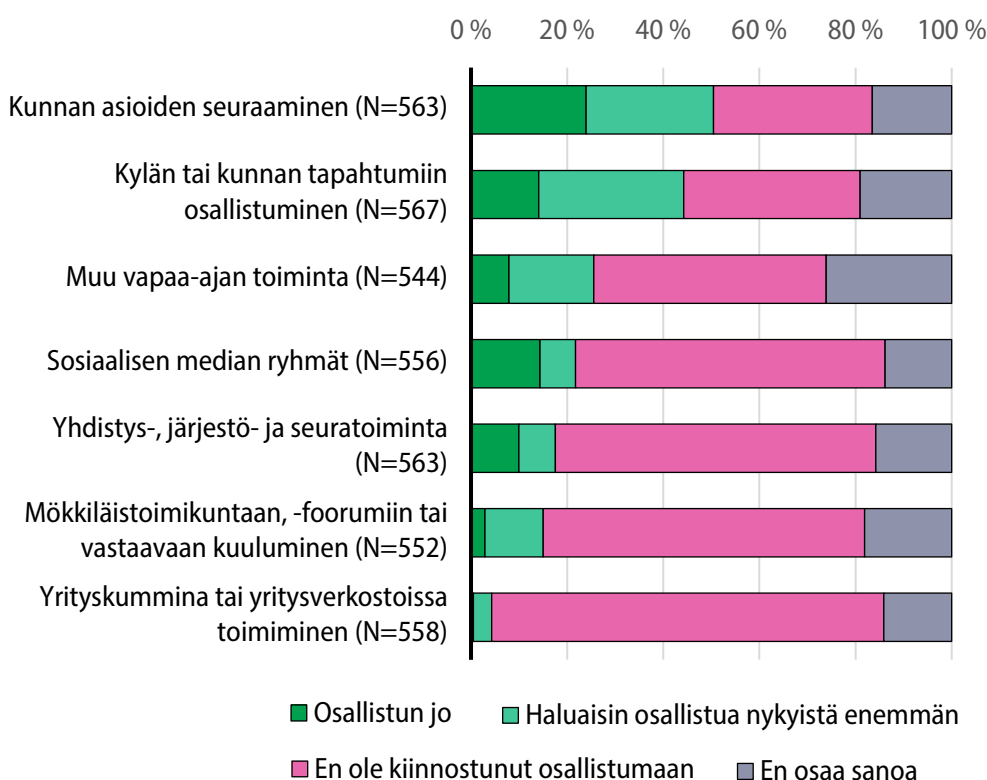
Tai mikäli monipaikkaisuus huomioidaan, tarkastellaan sitä usein vain vapaa-ajan asumiseen tai työntekoon liittyvänä ilmiönä. Vähemmälle huomiolle on jäänyt usein näihin kytkeytyvät muut monipaikkaisuuden ulottuvuudet kuten monipaikkainen hoiva tai monipaikkainen kansalaistoiminta. Tässä artikkelissa keskitymme tarkastelemaan monipaikkaista kansalaistoimintaa, joka on vielä pitkälti tunnistamaton ilmiö, mutta johon kytkeytyy potentiaalia niin paikallisen kansalaistoiminnan kuin kuntien elinvoiman vahvistamisen näkökulmasta. Keskitymme erityisesti vapaa-ajan asumiseen ja vapaa-ajan asukkaiden luomaan potentiaaliin paikalliselle kansalaistoiminnalle ja yhteisölähtöiselle kehittämiselle.

Monipaikkaiset elävöittävät paikallista yhdistystoimintaa

Monipaikkaisuuskeskustelussa korostetaan usein vapaa-ajan asukkaiden merkitystä maaseudun elinkeinoille ja vireydelle paikallisten yritysten asiakkaina ja tapahtumien osallistujina. Keskustelussa jää usein vähemmälle huomiolle monipaikkaisten aktiivinen paikallinen osallistuminen ja toimijuus, eli se, kuinka monipaikkaiset asukkaat osallistuvat – tai haluaisivat osallistua – työ- tai mökkipaikkakuntansa yhteisölliseen toimintaan.

Kyselytutkimus, jossa tarkasteltiin maakunnan ulkopuolella vakituisesti asuvien vapaa-ajan asukkaiden osallistumista ja osallistumishalukkuutta Pohjois-Karjalassa, osoittaa, että näistä vapaa-ajan asukkaista joka kymmenes kuuluu jo johonkin mökkialueensa yhdistykseen. Lisäksi lähes saman verran on heitä, jotka olisivat kiinnostuneita osallistumaan. Näin lähes joka viides vapaa-ajan asukas haluaisi toimia mökkikuntansa yhdistyksissä. (Kattilakoski ym. 2022, 37; ks. Kuvio 2.)

Kuvio 1. Osallistuminen ja halukkuus osallistua nykyistä enemmän mökkiseutunsa erilaiseen toimintaan (n=544–567)

Kyselytutkimuksen tuloksia tukevat myös paikallisten keskustelutilaisuuksien havainnot. Seitsemässä pohjoiskarjalaisessa kunnassa kunta- ja järjestötoimijoille vuonna 2022 järjestetyissä keskusteluilloissa nousi esiin, että monipaikkaisilla asukkailla on jo monissa vähäväkisissä kunnissa ratkaisevan tärkeä rooli muun muassa urheiluseurojen toiminnalle (Kattilakoski ym. 2022, 43). Näin esimerkiksi Ilomantsissa, jossa joukkueiden kokoon saaminen on jo tietyissä urheilulajeissa pitkälti monipaikkaisten varassa. Jopa puolet pelaajista voivat asua toisella paikkakunnalla ja ilman heitä ei joukkueita saataisi enää kasaan. Urheiluseurojen monipaikkaisilla jäsenillä on usein suhde paikkakuntaan omien tai puolison sukujuurien kautta.

Merkittävää monipaikkaisuutta kiinnittyy myös kotiseudun ja kulttuuriperinnön vaalimiseen. Kotiseudun historia, retket ja perinteiset kädentaidot kiinnostavat muualle muuttaneita ja heitä toimii paikoin aktiivisesti erilaisissa kotiseutuyhdistyksissä. Myös kylätoiminnassa on mukana vapaa-ajan asukkaita. Osallistumisellaan he paitsi vahvistavat kylätoimintaa, tukevat myös kyläturvallisuutta.

Käydyissä paikallisissa keskusteluissa monipaikkaiset tunnistettiin myös tärkeiksi ”kulttuurin kuluttajiksi” ja vaalijoiksi. Monipaikkaisia vaikuttaa erilaisissa kulttuuriyhdistyksissä kuten teatteriyhdistyksissä. Myös paikalliset kulttuuri- ja matkailukohteet houkuttelevat vierailijoita niin kotimaasta kuin ulkomailta. Monipaikkaiset kultturellit hahmotetaan vaikkajatyypeiksi, jotka voisivat toimia myös eräänlaisina paikallisen kulttuurin lähettiläinä omissa verkostoissaan ja sosiaalisen median kanavissa. Kulttuuritoimijat tunnistettiin ryhmäksi, jolle voisi tarjota majoitusta tyhjiksi jääneistä asunnoista taitelijaresidenssi ja some-markkinointi mielessä.

Kiinnostavaa on myös monipaikkaisten aktiivinen osallistuminen erityisesti ympäristönsuojeluun liittyvään kansalaistoimintaan. Tällöin kyse ei ole välttämättä kiinnittymisestä paikalliseen perinteiseen yhdistystoimintaan, vaan ennemminkin aktiivisesta toiminnasta oman mökkimaiseman ja ympäristön hyväksi, esimerkiksi mökkiseudun paikallisen vesistön tai norpan suojelemiseksi, metsän ennallistamisesta tai kaivostoiminnan vastustamiseksi.

Mökkikunnan asiat ja aktiivisempi osallisuus kiinnostavat vapaa-ajan asukkaita

Pohjois-Karjalan ulkomaakuntalaisille vapaa-ajan asukaille suunnatulla kyselyllä selvitettiin myös laajemmin vapaa-ajan asukkaiden osallistumista ja osallistumishalukkuutta mökkiseudun paikalliseen ja yhteisölliseen toimintaan. Vapaa-ajan asukkaat olisivat kiinnostuneita seuraamaan mökkikuntansa asioita nykyistä enemmän sekä osallistumaan aktiivisemmin erilaisiin kunnan tai kylän tapahtumiin. Tällä hetkellä noin puolet vapaa-ajan asukkaista seuraa mökkikuntansa asioita ja osallistuu paikallisiin tapahtumiin. Kolmannes haluaisi tehdä tätä nykyistä enemmän. (Kattilakoski ym. 2022, 37.)

Monipaikkaisten parempi tunnistaminen ja heidät huomioivan tiedotuksen kehittäminen tunnistettiin niin kuntien kuin yhdistysten selkeäksi kehittämis-kohteeksi paikallisissa keskustelutilaisuuksissa (. Monipaikkaisten tavoittamiseksi tulisi kehittää monikanavaista viestintää. Tällä hetkellä vapaa-ajan asukkaat saavat tietoa mökkikuntansa asioista ja tapahtumista usein sukulaisuus- ja ystävyys-suhteiden kautta. Toisaalta myös paikallislehdet ja erilaiset sosiaalisen median alustat tunnistetaan tärkeiksi viestinnän foorumeiksi. Osassa kuntia on myös käytäntö, että kesäasukkaille lähetetään kesän kynnyksellä ”kunnan terveiset” sekä paikallislehti tapahtumaliitteineen henkilökohtaisena postina. Tätä pidetään hyvänä käytäntönä.

Jotta monipaikkaiset asukkaat löytävät tietoa paikallisten yhdistysten toiminnasta, on tärkeää, että yhdistykset huolehtivat kotisivujen ajantasaisuudesta ja kehittävät tiedotustaan. Vapaa-ajan asukkaat seuraavat mökkikylänsä asioita usein esimerkiksi

kuntien ja kylien Facebook-sivujen kautta, jos tällaiset löytyvät. Sähköisen viestinnän ohella on tärkeää ylläpitää ja kehittää myös perinteistä kuten postitse, paikallislehtien välityksellä tai ilmoitustaulujen kautta tapahtuvaa viestintää.

Johtopäätökset ja suositukset

Vaikka monipaikkaisuus on ilmiönä entistä laajemmin tunnistettu, ei monipaikkaiseen asumiseen kytkeytyvää potentiaalia ja kehittämistarpeita ole vielä huomioitu riittävästi kuntien strategioissa. Monipaikkaiset vapaa-ajan asukkaat tulisi sanoittaa vahvemmin osaksi kuntien osallisuustyötä, ja ottaa yhdeksi osallisuustyön selkeäksi kohderyhmäksi. Tähän opastaa jo vuonna 2019 kuntalain 22,2 §:ään tehty lisäys.

Myös paikallisissa yhdistyksissä olisi tärkeää huomioida monipaikkaiset ja kehittää viestintää tavoittamaan paremmin myös monipaikkaisia ja näin madaltamaan heidän mahdollisuuksiaan tulla mukaan paikalliseen yhteisölliseen toimintaan. Paikallisissa yhdistyksissä olisi hyvä lähteä miettimään myös konkreettisia keinoja, miten monipaikkaisia saataisiin aktiivisemmin mukaan. Yksi keino on tarjota kokouksiin myös etäosallistumismahdollisuus. Niin ikään voisi lähteä kartoittamaan, minkälaiseen toimintaan monipaikkaiset ovat halukkaita osallistumaan. Monipaikkaisilla asukkailla on monenlaista osaamista ja tämän osaamisen integroiminen osaksi paikallisten yhteisöjen toimintaa voi parhaimmillaan luoda mahdollisuuksia myös aivan uudenlaiseen toimintaan, kuten erilaisten liikuntalajien ohjaustoiminta, kurssien vetäminen tai ympäristönsuojeluun kiinnittyvä aktivismi.

Lähteet

- Kattilakoski, Mari, Pitkänen, Kati & Saukkonen, Pasi (2022) Monipaikkainen Pohjois-Karjala – monipaikkaisen työn, kansalaistoiminnan ja hoivan muodot ja kehittämistarpeet. Spatia-raportteja 4/2022. Itä-Suomen yliopisto, Alue- ja kuntatutkimuskeskus SPATIA.
- Pitkänen, Kati & Strandell, Anna (2018) Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. Maaseudun uusi aika, 26(2–3), 6–23.
- Rannanpää, Sari, Antikainen, Janne, Aro, Rasmus, Huttunen, J., Hovi, S., Pitkänen, Kati & Weckroth, Mikko (2022) Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9.
- Suomen yrittäjät ja Kantar (2023) Kysely suomalaisille työelämässä oleville. Etätyö. Syyskuu 2023. <https://www.sttinfo.fi/files/1624/70041314/28553/fi>
- Tilastokeskus (2023a) Suomen virallinen tilasto (SVT): Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. ISSN=1798–6745. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 2.11.2023]. (stat.fi)

Tilastokeskus (2023b) Suomen virallinen tilasto (SVT): Rakennukset ja kesämökit
[verkkajulkaisu]. ISSN=1798-677X. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 25.10.2023].
(stat.fi)

Voutilainen, O., Korhonen, K., Ovaska, U., & Vihinen, H. (2021) Mökkibarometri 2021.

5.4 Kulttuuri yhteisöresilienssin ja kestävän kansalaisyhteiskunnan rakentajana

Kaisu Kumpulainen, Mervi Luonila ja Mari Kattilakoski

Yhteisöllisellä kansalaistoiminnalla on suomalaisessa yhteiskunnassa pitkät ja vahvat perinteet (Ruuskanen ym. 2020, 25–27). Erilaiset yhdistykset ja yhteisöt ovat tärkeä voimavara sekä demokratiaa ja hyvinvointia tuottava ja ylläpitävä yhteiskunnallisen elämän kenttä. Kuitenkin puhuttaessa esimerkiksi demokratiasta tai yhteiskunnan turvallisuudesta, keskustelut painottuvat usein rakenteellisiin tekijöihin ja vastaavasti kansalaistoiminnan rooli näiden tavoitteiden edistämisessä jää usein varjoon. Erilaisten sosiaalisten verkostojen ja yhteisöjen kautta organisoituvat ja toimivat kansalaiset ovat kuitenkin yhteiskunnan kestävyyttä ja elävää demokratiaa ylläpitävä ja kehittävä voima.

Tällä artikkelilla haluamme nostaa esiin kansalaistoiminnan ja erityisesti tähän kiinnittyvän kulttuurin merkitystä yhteisöjen ja lopulta myös yhteiskunnan resilienssin vahvistajana. Määrittelemme kulttuurin laajasti ihmisten sisäisistä arvoista ja merkityksistä, erilaisista ilmentymistä ja toiminnasta koostuviksi merkitysjärjestelmiksi (Hannerz 1992, 3; Kumpulainen 2016). Kulttuuri voidaan nähdä tekijänä, joka yhdistää ihmisiä ja toimii yhteisöllisen toiminnan liimana (Kumpulainen 2016).

Aluksi avaamme, mitä yhteisöresilienssi tarkoittaa kansalaistoiminnan näkökulmasta. Mitä tarkoittaa, että paikalliset ja vapaaehtoisuuteen perustuvat yhteisöt ovat resilienttejä eli muutosjoustavia yhteiskunnallisia toimijoita. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan, miten yhteisöt ja kulttuuri ovat keskeinen osa demokraattista yhteiskuntaa. Lopuksi esitämme näkemyksiä siitä, mikä on kansalaistoimintaan kytkeytyvän kulttuurin rooli kestävässä kehityksessä.

Yhteisöresilienssi kansalaistoiminnan näkökulmasta

Kansalaistoiminta perustuu yhteisölliseen toimintaan. Kansalaiset vaikuttavat ja toimivat yleensä osana jotakin ryhmää, jonka jäsenet jakavat keskenään samat tavoitteet, arvot ja arvostukset tai mielenkiinnon kohteet. Yhteisöjen toimintaa ja elinvoimaisuutta voidaan tarkastella resilienssin käsitteen avulla.

Resilienssin käsitettä käytetään eri yhteyksissä kuvaamaan eri tasoisia muutosjoustavuuteen liittyviä ilmiöitä. Voidaan puhua esimerkiksi yhteiskunnan, yhteisöjen tai yksilöiden resilienssistä. Yhteisöresilienssillä voidaan viitata niin

isojen kuin pienten yhteisöjen muutosjoustavuuteen (Hyvönen ym. 2019). Kansalaisyhteiskunnan ja paikallisuuden kontekstissa kyse on jälkimmäisestä eli pienistä yhteisöistä kuten kylä-, asukas- ja kaupunginosayhdistyksistä tai erilaisista järjestäytyneistä tai ei-rekisteröityneistä ryhmistä, jotka toimivat paikallisella tasolla. Kaupungeissa puhutaan DIY-urbanismista, neljännessä sektorista ja kaupunki-aktivismista (Mäenpää & Faehle 2021), maaseudulla taas yhteisölähtöisestä kehittämisestä ja kylätoiminnasta (Kumpulainen 2018). Erilaisten asukas- ja kyläyhdistysten lisäksi on myös monia muita yhteisöjä, joiden toiminnalla on huomattavia paikallisia vaikutuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi ympäristönsuojeluun, liikuntaan ja urheiluun tai luovaan toimintaan ja tapahtumien tuotantoon keskittyvät kolmannen ja neljännen sektorin toimijat.

Jotta voidaan määritellä yhteisöresilienssiä, pitää ymmärtää yhteisöjen luonnetta. Jälkimoderneille yhteisöille on tyypillistä sitoutumisen ohuus, väliaikaisuus ja erilaisten yhteisöjen päällekkäisyys ja limittäisyys (Delanty 2003). Toisaalta rekisteröityjen yhdistysten määrässä ei ole tapahtunut Suomessa 2000-luvulla merkittäviä muutoksia. Yksittäisten ihmisten yhdistysjäsenyyksien määrä on jopa kasvanut, mutta yhdistystoiminnan luonne on muuttunut. Kiinnostus yhdistysten luottamustehtäviä ja erityisesti poliittista yhdistystoimintaa kohtaan on hiipunut ja vastaavasti erilaisten elämäntapa- ja elämäntyyliyhdistysten suosio kasvanut. (Ruuskanen ym. 2020, 27–28.) Suomalainen kansalaisyhteiskunta on siis edelleen voimissaan ja kansalaisilla on halua osallistua ja vaikuttaa itseään ja omaa elinympäristöään koskeviin asioihin, mutta osallistumisen ja sitoutumisen tavat ovat erilaisia kuin aikaisemmin. Mikäli halutaan tukea kansalaisten aktiivisuutta ja yhteisöllistä toimintaa, täytyy ymmärtää miten nykypäivän yhteisöt rakentuvat ja toimivat.

Yhteisöjen merkittävin piirre on kuuluminen (belonging). Kuuluminen tarkoittaa sekä symbolista yhteenkuuluvuuden tunnetta että ihmisten välistä kommunikaatiota. (Delanty 2003, 4.) Paikallisissa yhteisöissä kuuluminen tarkoittaa myös paikkaan kuulumista ja paikkaan liittyviä tunnesiteitä (Kumpulainen 2018). Kuulumiseen liittyy myös osallisuuden kokemus. Yhteisöjen resilienssi pohjautuu samoihin rakennuspalikoihin kuin itse yhteisöjenkin. Resilienttien yhteisöjen toiminnassa on myös strategisuutta eli tietoista kehittämis- ja tulevaisuusorientaatiota (Kattilakoski & Rantamäki 2020). Yhteisö ei toimi pelkästään tässä hetkessä, vaan tulevaisuusorientaatiolla pyritään huolehtimaan myös tulevien haasteiden selättämisestä.

Yhteisöresilienssiä ei voida ohjata ylhäältäpäin vaan se rakentuu ihmisten ja yhteisöjen jokapäiväisissä käytännöissä ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa (Luonila ym. 2023). Se ei myöskään tarkoita pelkästään yhteisön kykyä ja vahvuutta sopeutua erilaisiin muutoksiin ja uhkiin, vaan myös aktiivista ja strategista

toimijuutta muuttuvissa olosuhteissa. Yksinkertaistettuna resilientti yhteisö on aktiivinen yhteisö, jossa sitoudutaan toimintaan kohti yhteisiä tavoitteita (kuten kylän elinvoimaisuuden säilyttäminen).

Kuvio 2. Yhteisöresilienssin ominaisuudet

Mitä enemmän yhteisössä on aktiivisia jäseniä, sitä resilientimpi se on. Myös toimijoiden heterogeenisuus, eli mitä enemmän osallistujissa on eri väestöryhmien edustajia, vahvistaa resilienssiä (Hyvönen ym. 2019). Toisaalta tähän liittyy myös haasteita, kuten miten yhdistää erilaiset näkökulmat ja arvostukset. Tämän vuoksi kommunikaatio onkin keskeistä yhteisöresilienssin muodostumiselle sen luoden edellytyksiä muotoilla yhteisesti jaettuja tavoitteita tai visiota. Suomessa on kehitetty viime aikoina myös erilaisia menetelmiä, joilla voidaan lisätä erilaisten ryhmien välistä dialogisuutta myös silloin kun näkemykset vaihtelevat. Esimerkki tällaisesta on Sitran kehittämä erätaukomenetelmä.

Aktiivisten osallistujien vähäinen määrä ja uusien toimijoiden mukaan saaminen on kuitenkin yleinen haaste erilaisissa paikallisissa yhteisöissä, kuten kyläyhdistyksissä (Kumpulainen 2012). Tällöin korostuu erilaisten yhteisöllisten matalan kynnyksen toimintojen, kuten kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnan sekä erilaisten yhteisten tapahtumien merkitys yhteisöresilienssin vahvistajana. Vapaaehtoisuuteen perustuvassa toiminnassa sitoutuminen perustuu yksilöiden arvomaailmaan eli siihen,

että toiminta nähdään itselle mielekkäänä ja merkityksellisenä (Kumpulainen 2016). Kulttuuri tuottaa luontevasti näitä merkityksiä ja luo yhteyksiä yhteisön muihin jäseniin.

Yhteisön ja yhteisöresilienssin rakentumisessa korostuu kulttuurin keskeinen rooli. Ihmisiä yhdistävän kiinnostuksen kohteet ja kuulumisen tunne ovat kulttuurisia elementtejä, jaettuja arvostuksia ja merkityksiä (Siivonen 2008; Hannerz 1992, 3; Williams 1982, 208–209). Paikallisesti toimivissa tai paikkoihin liittyvissä yhteisöissä (esimerkiksi kaupunginosa- ja kyläyhdistykset tai sosiaalisen median ryhmät) paikkaan sitovat tekijät ovat vahvasti kulttuurisia: jaettua identiteettiä, kokemuksia, arvostuksia, kulttuuriperintöä ja historiaa. Yhteisöresilienssin strateginen ulottuvuus edellyttää puolestaan sitoutumista paikan ja/tai yhteisön tulevaisuuden rakentamiseen.

Kulttuuri ja yhteisöt demokratian rakentajina

Yhdistyksissä, yhteisöissä ja erilaisissa ryhmissä tapahtuva omaehtoinen kansalais-toiminta on demokraattisen yhteiskunnan tärkeä kivijalka. Edustuksellinen demokratia, kuten äänestäminen ja puoluepoliittinen toiminta, on vain pieni osa kenttää, jolla kansalaiset pyrkivät vaikuttamaan demokratian ylläpitoon ja yhteiskunnan kehittämiseen, tai saamaan aikaan yhteiskunnallista muutosta. Mitä enemmän demokratiaa tarkastellaan ruohonjuuritasolta eli kansalaisten joka-päiväisen toiminnan näkökulmasta, sitä keskeisempään rooliin nousee ihmisten omaan arkeen ja elinympäristöön kiinnittyvä kansalaistoiminta.

Kansalaistoimintaa tarkastellaan yleensä rekisteröityneen yhdistystoiminnan kautta. Kansalaistoimintaa tapahtuu kuitenkin merkittävässä määrin myös järjestötoiminnan ulkopuolella ja nykyään puhutaankin paljon myös ns. neljännessä sektorista erityisesti kaupunkeihin kiinnittyvänä uutena kansalaisaktiivismin muotona. Mäenpää ja Faehlen (2021) mukaan ”kaupungeissa kytee uusi demokratia”, kun erityisesti digitalisaatio luo mahdollisuuksia uudenaikaiseen sosiaalisen median kautta järjestäytyvään aktivismiin ja itseorganisoituvien verkostojen rakentamiseen. Neljännen sektorin toimintaa ilmentää muun muassa erilaiset kaupunkilaisten aloitteesta nousevat paikalliset tapahtumat sekä uudenlaiset jakamis- ja alustatalouden muodot kuten REKO-renkaat, ravintolapäivät sekä asunnon tai auton vertaisvuokraus (Mäenpää & Faehnle 2021, 202). Näistä voidaan puhua toimintana myös joukkoistamisen tai vertaistuotannon käsitteiden alla. Neljännen sektorin toiminnan idealle ja kuvatuille käsitteille yhteistä on erilaisten kollektiivisten tuotanto- ja jakelumallien ja toimintatapojen kehittyminen, joissa hyödynnetään yhteisön jäsenten osaamista yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi (esim. Halonen 2014; myös Mäenpää ym. 2016).

Vaikka neljännen sektorin toimintaa sanoitetaan vahvasti kaupunkiaktivismiin muodoksi, on tällä vahvat perinteet ja toisaalta uudet muodot myös maaseutu-kontekstissa. Maaseudulla neljännen sektorin perinteistä toimintaa ilmentävät ennen kaikkea naapuriapu sekä kylien talkooperinne. Maaseudulla neljäs sektori toimii monella tavoin kolmannen sektorin ”kyljessä”, ja näitä onkin osin vaikea erottaa toisistaan. Maaseudun neljännen sektorin toiminta eroaa kuitenkin luonteeltaan kaupunkiaktivismista, ainakin osittain. Myös maaseudulla neljännen sektorin toiminnassa hyödynnetään sosiaalisen median kanavia ja jakamistalouden muotoja, mutta vastoin kaupunkiaktivismia toiminta kiinnittyy useammin yhteisöl-lisesti tunnistettuihin hyvinvointivajeisiin kuten palvelujen, liikkumisen ja turvalli-suuden kysymyksiin. (Kattilakoski ym. 2022.) Tällaisia neljännen sektorin muotoja ovat muun muassa kyyti- ja asiointiapu, naapuriapu sekä kylien pelastusryhmät.

Toisaalta myös maaseudulla erilaisten tapahtumien järjestäminen ja maaseutu-kulttuurin vaaliminen vetävät puoleensa uusia vapaamuotoisesti organisoituvia toimijaryhmiä. Maaseudulla järjestettävissä tapahtumissa, kuten sadonkorjuu-juhliissa tai festivaaleissa, keskeistä roolia näyttelee kaupungeissa järjestettävien tapahtumien tapaan ennen kaikkea yhteinen tahtotila järjestää kokoontumisia, nostaa esiin ja juhlistaa yhteisiä arvoja, perinteitä sekä elämäntapaa ja -tyyliä (Falassi, 1987; Luonila, 2016). Kokoontumisten ja tapahtumien yhteisöllinen tuotantotapa on itsessään yhteisöjen kulttuurin ilmentymä, ja samanaikaisesti yhteisöllisyyden ja osallistuvan demokratian rakennusaine.

Kulttuurin eri muotoihin kiinnittyvä kansalaistoiminta toteuttaa ja ruokkii parhaim-millaan myös kansalaisyhteiskunnan ihanteita (Eskelinen & Lundbom 2022). Demokraattinen yhteiskunta edellyttää toimivan päätöksenteon ohella myös keskustelun foorumeita ja moniäänisyyttä. Esittävän kulttuurin erilaiset muodot ja ihmisiä yhteen kokoavat tapahtumat luovat luontevia areenoita itseilmaisuu-n ja julkiseen keskusteluun. Kansalaisyhteiskunnan tärkeänä tehtävänä on toimia myös politiikan vahtikoirana ja tarvittaessa hätäjarruna. Ihmisten organisoituessa ajamaan tai ilmentämään tärkeäksi katsomiaan päämääriä ja asioita, nostavat he samalla esille myös yhteiskunnan mahdollisia kipupisteitä. Kansalaistoiminta edistää myös jo itsessään aktiivista ja osallistuvaa kansalaisuutta. Se kytkee yksi-löitä ympäröivään yhteiskuntaan ja kasvattaa heistä aktiivisen osallisuuden kautta kriittisiä kansalaisia toimimaan demokratian omanatuntona. Kulttuurin ja taiteen mahdollisuudet demokratian, kansalaisten hyvinvoinnin ja kansalaisyhteiskunnan edistämässä on tunnistettu suomalaisissa politiikkatoimissa aina 1960-luvulta alkaen. Taiteen ja kulttuurin rooli on koettu tärkeänä hyvinvointivaltion rakenta-misessa ja kulttuuripolitiikalla on pyritty edistämään demokratiaa ja kansalaisten osallisuutta. Sen sijaan, että politiikkatoimissa olisi keskitytty yksinomaan taide- ja

taiteilijapolitiikkaan, on tavoitteeksi asetettu kaikkien kansalaisten mahdollisuus tulla osaksi kulttuuritoimintaa luomalla Suomeen valtion ja kuntien tuottamia julkisia kulttuuripalveluita (Kangas, 1999, 159–162.)

Tällä hetkellä opetus- ja kulttuuriministeriö linjaa strategiassaan, että *”kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja ihmisten osallisuus lähiyhteisöihinsä ja koko yhteiskuntaan lisää osallistumista kulttuuriin, mikä puolestaan vahvistaa demokratiaa”* (OKM 2017, 16). Strategiassa kulttuurin vaikutusten nähdään säteilevän laajasti yhteiskuntaan ja ihmisten hyvinvointiin. Kulttuuripolitiikan yhdeksi tavoitteeksi asetetaan, että Suomessa tuetaan luovan, demokraattisen ja menestyvän yhteiskunnan kehittymistä tukemalla kansalaisyhteiskuntaa ja yhteiskunnan demokraattista kehitystä (OKM 2017, 42).

Osallistumisella voidaan viitata myös yksittäisten kansalaisten ja paikallisyhteisöjen osallistumiseen erilaisten yhteiskunnallisten palveluprosessien kehitystyöhön (Kattilakoski 2022). Osallistuminen voi siis olla joko yksilöllistä tai kollektiivista (Matthies, 2013). Siisiäinen (2010) kuvaa osallistumismuotojen olevan moninaisia käsittäen esimerkiksi talkoot, sosiaalisen median erilaiset muodot, kulutusboikotit tai muut kulutukseen liittyvät mielenilmaukset, kansalaisaloitteet, vaalit, yhteiskunnalliset liikkeet tai yhdistys- ja järjestötoiminnan. Edellä kuvatusti myös yhteisöllisen toiminnan, kuten kulttuuritapahtumien järjestäminen on konkreettinen ja kansalaisten arjessa vaikuttava osallistumisen muoto (Matthies 2013; Virolainen 2015; ks. myös Luonila ym., 2020).

Kulttuurin roolia yhteiskunnallisen osallistumisen rakentamisessa voi tarkastella myös syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta. Erilaiset kulttuuriin ja vapaa-aikaan liittyvät toiminnot ovat usein niitä pienen askeleen osallistumisia, joilla esimerkiksi yksinäisiä tai syrjäytymisvaarassa olevia ihmisiä saadaan motivoitua osallistumaan yhteisölliseen toimintaan. Esimerkiksi nuorten kohdalla kulttuuriin osallistumisen kautta pystytään vahvistamaan yhteiskunnallista osallistumista laajemminkin. Lisäksi kulttuuri on tärkeä itseilmaisun väylä, mikä taas lisää itseluottamusta ja sitä kautta myös hyvinvointia. (Kumpulainen & Husu 2020.) Kulttuuri yhdistää ihmisiä sekä positiivisessa että negatiivisessa mielessä. Esimerkiksi jengikulttuureissa rap-musiikki toimii keskeisenä identiteetin ja yhteisöllisyyden rakentajana (Woods 2021). Kulttuurin merkitystä kuulumisen ja kommunikaation välineenä ja rakentajana voi myös viedä eri ryhmiä etäämmälle toisistaan.

Kulttuuri kestävän siirtymän edistäjänä

Paikallisiin yhteisöihin kiinnittyvä aktiivinen kansalaistoiminta on siis merkittävä paikallinen ja yhteiskunnallinen resurssi ja muutosvoima. Kansalaistoiminnan voidaan katsoa muodostavan sillan yhteiskunnan jäsenten ja poliittisyhteiskunnallisen järjestelmän välille ja näin kansalaistoiminnan kautta voidaan paikallistaa järjestelmän puutteita ja tunnistaa tarvittavia korjausliikkeitä (Eskelinen & Lundbom 2022.). Kansalaistoiminnalla voidaan vauhdittaa muutosprosesseja, kuten kestävyysmurrosta, sekä toimia ei toivottua politiikkaa korjaavana vastademokratiana protestin ja tekemisen demokratian kautta (Rosanvallon 2008; Kattilakoski 2022).

Kestävän kehityksen tavoitteet ja vaatimukset ovat vahvistuneet sekä kansainvälisissä että kansallisissa ja alueellisissa keskusteluissa. Ei puhuta enää pelkästään kestävyysmurroksen edistämisestä, vaan kestävyysmurroksen ja vihreän siirtymän toteuttamisesta. Ei siis riitä, että edistetään hieman vihreitä arvoja, vaan eri sektoreiden toiminnan on sopeuduttava kunnianhimoisiin tavoitteisiin ilmastomuutoksen ja luontokadon pysäyttämiseksi. Tämä vaikuttaa myös kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Esimerkiksi erilaiset järjestöjen avustukset ja hankerahoitus ovat yhä tiukemmin sidottuja kestävän kehityksen tavoitteisiin.

Kestävyysmurrosta edistettäessä tärkeässä roolissa ovat aktiiviset ja muutosjoustavat eli resilientit yhteisöt ja niiden jokapäiväinen toiminta. Suomessa on lukuisia asukas- ja kyläyhdistyksiä sekä muita aktiivisia yhdistyksiä ja toimijaryhmiä, jotka pyrkivät vaikuttamaan toiminnallaan asuin- ja toimintaympäristönsä kehitykseen. Osa jo toteuttaa kestävyysmurrosta kehittämällä erilaisia kestäviä ratkaisuja esimerkiksi paikalliseen energiantuotantoon tai jakamistalouteen.

Sekä poliittisissa tavoitteissa että tieteellisissä keskusteluissa oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset on nostettu keskeisiksi, esimerkiksi tasa-arvoon, hyvinvointiin ja sosiaalisiin oikeuksiin liittyvät tavoitteet. Koska yhteisöt ovat niitä, joiden kautta kansalaiset kuuluvat, osallistuvat, kommunikoivat ja vaikuttavat, myös vihreän siirtymän oikeudenmukaisuuden toteutumisen näkökulmasta niiden rooli on keskeinen. Resilientit yhteisöt eivät vain sopeudu ylhäältä asetettuihin kestävyystavoitteisiin, vaan osallistuvat muutoksen suunnan määrittelyyn.

Kestävyysmurroksen oikeudenmukaisuus tarkoittaa paikallisyhteisöjen näkökulmasta sitä, että niiden on päästävä itse määrittelemään murroksen sisältöjä jokapäiväisten arjen käytäntöjensä lähtökohdista. Metropolialueilla ja maaseudulla asuvien ihmisten näkemykset murroksen toteuttamisen tavoista voivat erota huomattavasti. Kaupungeissa on keskeistä esimerkiksi yksityisautoilun

vähentäminen, kun taas maaseudulla se on edelleen välttämätöntä. Maaseudulla kestävyysmurrosta voidaan toteuttaa sen sijaan vahvistamalla kiertotaloutta sekä energia- ja ruokaomavaraisuutta. Sekä kaupunki- että maaseutupolitiikassa on sisäistetty kestävän kehityksen tavoitteet ja pyritään erilaisten ohjelmien ja hankkeiden avulla ohjaamaan paikallista toimintaa kestävämpään suuntaan.

Maaseutualueilla kestävyysmurrosta ja kestävää elämäntapaa edistetään myös maaseutupoliittisen verkostotyön kautta. Verkostomaisen toiminnan tavoitteena on nostaa esiin maaseudun mahdollisuuksia ja uusia innovaatioita kestäväan elämäntapaan. Kestävän kehityksen viikko -verkostohanke nostaa esiin maaseudun edelläkävijöitä ja pyrkii innostamaan paikallisia yhdistyksiä, kuntia ja yrityksiä sekä etenkin nuoria tuomaan esiin käytännön kestävyystekoja maakunnallisten tapahtumien kautta. Suomen Kylät ry toimii verkostohankkeen yhteistyökumppanina ja tuo toimintaan laajan verkoston kyläyhdistyksiä ympäri maata. Useat maakunnalliset ja paikalliset kyläyhdistykset ovat mukana toteuttamassa Kestävän kehityksen viikkoa nostaen esille kylissä tehtävää käytännön työtä ja samalla vahvistaen maaseudun kansalaisyhteiskuntatoimijoiden näkyvyyttä ja osallisuutta kestävyyssiirtymässä. (Kestävän kehityksen viikko – maaseutu edelläkävijänä -verkostohanke, maaseutupolitiikka.fi.)

Parhaillaan on käynnissä myös Ympäristöministeriön koordinoima Kestävä kaupunki -ohjelma. Sen tarkoituksena on edistää kaupunkien ja kuntien kestävää kehitystä käytännön kaupunkikehittämisen ja strategisen johtamisen tasolla. Ohjelman tavoitteeksi on asetettu kestävän kehityksen toteutuminen kaupunkien ja kuntien kaikessa toiminnassa. Ohjelma on kumppanuuslähtöinen ja tavoitteita toteutetaan valtion, kaupunkien ja kuntien yhteistyönä. Sen mahdollistamana toteutetaan esimerkiksi erilaisia vähähiilisyys- tai sosiaaliseen kestävyysliittymiä projekteja, joissa julkishallinnollisten tahojen kumppaneina ovat erilaiset yhdistykset ja paikallisyhteisöt. Esimerkiksi Yhteisöllistä vertikaaliviljelyä -projektissa on kehitetty kestäviä ja yhteisöllisiä kaupunkiasumisen mahdollisuuksia luomalla kaupunkitiloja, joissa asukkaat voivat viettää aikaa yhdessä viljelysten parissa. (Kestävä kaupunki, 2023.)

On hyvä tunnistaa maaseudun ja kaupunkiympäristön erityisyydet kestävyysmurroksen toteuttamisessa. Toisaalta on tärkeää, ettei rakenneta vastakkainasetteluja maaseutu- ja kaupunkialueiden kehittämisessä. Molemmilla alueilla aktiiviset yhteisöt sekä kansalaistoimijoiden ja julkisen sektorin yhteistyö ovat avainasemassa, jos halutaan että toiminnalla on vahvaa vaikuttavuutta. Erilaiset kulttuuritoiminnot ja -yhteisöt ovat usein myös keskeisessä asemassa kestävien alueiden, kyläyhteisöjen ja kaupunkien kehittämisessä (Jeannotte & Duxbury, 2015; Kyrönviita & Wallin 2022). Esimerkiksi erilaiset ympäristönsuojeluun liittyvät

tapahtumat kokoavat ihmisiä yhteen ja rakentavat jaettua ymmärrystä ja tahtotilaa paikalliseen toimintaan. Kulttuuri on toiminnassa ja tapahtumissa usein se kiva juttu, joka yhdistää ja houkuttelee ihmisiä paikalle. Koska kestävyystalkoisiin osallistuminen edellyttää yksilöiden omaa motivaatiota ja vapaaehtoista yhteisölliseen toimintaan osallistumista, on tärkeää, että ymmärretään millä tätä motivaatiota voidaan herättää.

Lopuksi

Yhteisöresilienssi ja kulttuurin merkitys muutosjoustavuuden kehittämisessä ja kehittämisessä sekä käynnissä olevissa kehityssuunnissa, kuten kestävän kehityksen keskusteluissa, ansaitsevat enemmän huomiota yhteiskunnan eri politiikkasektoreilla. Hallinnossa ja päätöksenteossa tulisi tunnistaa ja tukea enemmän sellaista yhteisöllistä ja kulttuurista toimintaa, joka vahvistaa aktiivista kansalaisyhteiskuntaa ja edistää oikeudenmukaista kestävyysmurrosta.

Kansalaisyhteiskunnalle ja yhteisöille sanoitetaan entistä enemmän yhteiskunnallista vastuuta ikääntyvän hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitämiseksi. Olisi tärkeää kuitenkin muistaa, että vapaaehtoistoiminnan ytimenä on, että osallistujilla on kivaa ja toiminta koetaan mielekkääksi. Ihmiset eivät sitoudu erilaisiin ryhmiin enää samoin kuin ennen ja vapaa-ajalla halutaan tehdä asioita, jotka tuovat virkistystä ja vastapainoa työelämän haasteille. Tämä heijastuu kansalaistoimintaan muun muassa siten, että kiinnostus virallisiin luottamustehtäviin on vähentynyt.

Jotta aktiivisuutta ja yhteisöllisyyttä voidaan tukea, täytyy ymmärtää nykyisen kansalaistoiminnan luonnetta. Mikä saa ihmiset liikkeelle? Yksi tärkeä vastaus on yhteisöjen rakentumisen peruselementtien eli kommunikaation ja kuulumisen tunteen tarve. Keskeistä on näiden tukeminen ja vahvistaminen. Erilaiset tapahtumat ja paikallisen kulttuurin vaaliminen ovat tässä tärkeässä roolissa. Jos halutaan vahvistaa kansalaistoimintaa ja yhteisöjen aktiivisuutta, on kulttuurin rooli keskeinen. Kulttuuri on ollut historiallisesti yhteisöjen kehityksen perusta (ks. esim. UNESCO, 2012; 2016; 2021). Se on toimintaa, joka tarjoaa mahdollisuuksia omaehtoiseen ja mielekkääseen yhteisölliseen toimintaan, ja mahdollistaa osallisuuden kokemusta yhteisöissä (Kangas ja Sokka, 2015) ja laajemmin yhteiskunnassa (Jeannotte, 2003).

Lähteet

- Delanty, Gerard (2003) *Community*. Routledge: London.
- Eskelinen, Teppo & Lundbom, Pia (2022) Kansalaisyhteiskunnan ihanteet ja uhkakuvat. *Politiikasta* 11.12.2022 (politiikasta.fi)
- Falassi, Alessandro (1987) Festival: Definition and morphology. In Alessandro Falassi, (ed.), *Time out of time: Essays on the festival*, 1–10. Albuquerque, NM: University of New Mexico Press.
- Halonen, Katri (2014) Tapahtumajohtajasta yhteisömanageriksi. Teoksessa Luonila, Mervi (toim.) *Tapahtumakaupungin hyvät käytännöt. Keskustelua suomalaisista tapahtuma- ja festivaalikaupungeista* (s. 51–55). Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 16. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia.
- Hannerz, Ulf (1992) *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization on Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Hyvönen, Ari-Elmeri, Juntunen, Tapio, Mikkola, Harri, Käpylä, Juha, Gustafsberg, Harri, Nyman, Markku, Rättilä, Tiina, Virta, Sirpa & Liljeroos, Johanna (2019) Kokonaisresilienssi ja turvallisuus: tasot, prosessit ja arvioinnit. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17/2019. (valtioneuvosto.fi)
- Jeannotte, M. Sharon (2003) Singing alone? The contribution of cultural capital to social cohesion and sustainable communities. *International Journal of Cultural Policy*, 9(1), 35–49.
- Jeannotte, M. Sharon & Duxbury, Nancy (2015) Advancing Knowledge through Grassroots Experiments: Connecting Culture and Sustainability. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 45(2), 84–99.
- Kangas, Anita (1999) Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Teoksessa Anita Kangas & Juha Virkki (toim.) *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*, 156–176. Jyväskylä: Sophi.
- Kangas, Anita, & Sokka, Sakarias (2015) Cultural access and activation: Civic participation in local sustainable communities. In book Svetlana Hristova, Milena Dragicevic, Šešić, & Nancy Duxbury (eds.) *Culture and Sustainability in European Cities: Imagining Europolis*, 141-153. Routledge. Routledge Studies in Culture and Sustainable Development.
- Kattilakoski, Mari (2022) Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies. Publications of the University of Eastern Finland*.
- Kattilakoski, Mari, Korhonen, Seija & Kurikka, Päivi (2022) Maaseudun neljäs sektori – jotain uutta vai vanhaa? Teoksessa M. Tapio & A. Wevelsiep (toim.) *Kansalaiset, toimikaa! Kansalaistoiminta 2020-luvulla*. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi.
- Kattilakoski, Mari & Rantamäki, Niina (2020) Hyvinvointia paikallistamassa – Maaseudun paikallisten hyvinvointijärjestelmien teoreettinen tulkintamalli. *Janus*, 28 (4), 374–391.

- Kestävä kaupunki [Sustainable city]. (2023) <https://kestavakaupunki.fi/etusivu>. Accessed 16th of March 2023.
- Kestävän kehityksen viikko – maaseutu edelläkävijänä -verkostohanke (2023) (maaseutupolitiikka.fi)
- Kumpulainen, Kaisu (2012) Kylätoiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kumpulainen, Kaisu (2016) Kulttuuri elinvoimaisten maaseutuyhteisöjen rakentajana. Janus. Teemanumero 4/2016 Kestävä hyvinvointi ja eriarvoisuus.
- Kumpulainen, Kaisu (2018) Kylät tulevaisuuden paikallisyhteisöinä. Maaseudun Uusi Aika (26)2–3, 55–65. Maaseutupolitiikan antologian juhlanumero.
- Kumpulainen, Kaisu & Husu, Hanna-Mari (2020) Nuorten yhteiskunnallinen osallistaminen kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnan kautta. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2020 Vol 5/nro 1, 26–45.
- Kyrönviita, Mikko & Wallin, Antti (2022) Building a DIY skatepark and doing politics hands-on. City 26(4), 646–663.
- Luonila, Mervi (2016) Festivaalituotannon merkitysten verkosto ja johtaminen – Tapaustutkimuksia suomalaisista taidefestivaaleista. Studia Musica 70. Taideyliopiston Sibelius-Akatemia.
- Luonila, Mervi, Kumpulainen, Kaisu, Leppänen, Aino, Koskinen-Koivisto, Eerika, & Ruokolainen, Olli (2023) Community resilience and cultural sustainability in two Finnish urban neighbourhoods. *Frontiers in Political Science*, 5, Article 1213240.
- Luonila, Mervi, Ruusuvirta, Minna Renko, Vappu, Ruokolainen, Olli, Toivanen, Mia, Rausmaa, Salla, Haila, Katri, Korhonen, Satu, Hämäläinen, Mirja & Kilpi, Jenni (2020) Suomi 100 -juhlavuoden vaikutukset: osa 2. Teema: Osallistuminen ja osallisuus. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2020:12.
- Matthies, Aila-Leena (2013) Osallistuminen ja palvelut. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Niina Rantamäki (toim.) Hyvinvointitalkoot – Miten kuntalaisten osallistuminen tukee palveluita. Hyvinvointipalvelujen kehittäminen kansalaisosallistumisen ja yhteisöllisyyden pohjalta maaseudulla, 11–14. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Mäenpää, Pasi, Faehnle, Maija, Schulman, Harry (2016) Kaupunkiaktivismi, jakamistalous ja neljäs sektori. Teoksessa Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) Kansalaiset kaupunkia kehittämässä (s. 239–259). Tampere: Tampere University Press.
- Mäenpää, Pasi, & Faehnle, Maija (2021) 4. sektori: Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Vastapaino.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö kulttuuripolitiikan strategia 2025. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017/20.
- Rosanvallon, Pierre (2008) Vastademokratia: Poliittikaepäluulon aikakaudella. Tampere: Vastapaino.

- Ruuskanen, Petri, Jousilahti, Julia, Faehnle, Maija, Kuusikko, Kirsi, Kuittinen, Outi, Virtanen Johanna & Strömberg Lisbeth (2020) Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan julkaisuja. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Siisiäinen, Martti (2010) Osallistumisen ongelma. Kansalaisyhteiskunta, 1(1), 8–40.
- Siivonen, Katriina (2008) Saaristoidentiteetit merkkien virtoina: varsinais-suomalaisten arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Virolainen, Jutta (2015) Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämässätiö Cuporen verkkojulkaisuja 26/2015.
- UNESCO (2012) Culture: a driver and an enabler of sustainable development Thematic Think Piece. UN System Task Team on the Post-15 UN Development Agenda. Accessed 10 September 2021.
- UNESCO (2016) Culture, Urban, Future. Global Report on Culture for Sustainable Urban Development. Accessed 10 September 2021.
- UNESCO (2021) Cities, Culture, Creativity: Leveraging Culture and Creativity for Sustainable Urban Development and Inclusive Growth
- Williams, Raymond (1982) The Sociology of Culture. Chicago: The University of Chicago Press.
- Woods, Orlando (2022) From roadman to royalties: Inter-representational value and the hypercapitalist impulses of grime. Crime, media, culture, 18(3), 412-429.

6 Johtopäätökset ja suositukset

Julkaisun puheenvuoroista ja artikkeleista hahmottuu suuntaviivoja, jotka rakentavat polkuja tulevaisuuden kansalaistoiminnan vahvistamiseen. Yhteiskunnalliset muutokset kuten yhteiskunnan digitalisoituminen, väestön ikääntyminen sekä järjestötoiminnan valtionavun leikkaukset haastavat yhteisöllistä kansalaistoimintaa uudella tavalla. Samalla kansalaistoiminta itsessään on murrosvaiheessa. Tavot, joilla halutaan osallistua, ovat muutoksessa ja näin myös yhdistys- ja järjestökentän on uudistuttava vastaamaan kansalaisten odotuksia ja uudenlaisia tapoja toimia.

Aktiivinen kansalaisuus ja elävä kansalaisyhteiskunta edellyttävät kokemusta ja uskoa siihen, että omalla toiminnalla voi vaikuttaa. Vahvistamalla kansalaisten osallisuutta eli mahdollisuuksia osallistua heitä itseään, omaa elinympäristöään ja yhteiskuntaa koskeviin asioihin vahvistetaan samalla kasvua aktiiviseen kansalaisuuteen. Osallisuuden kokemus ja aidot mahdollisuudet vaikuttaa edellyttävät **osallisuusrakenteiden ja -käytäntöjen määrätietoista ja pitkäjänteistä kehittämistä niin kunnissa, hyvinvointialueilla kuin valtionhallinnossa**. Osallisuus ei synny ylhäältä päin tai Pop Upeissa, vaan se vaatii määrätietoista työtä ja aitoa pyrkimystä vuoropuheluun ja edelleen tätä kautta rakentuvan ymmärryksen ja tiedon hyödyntämiseen.

Jotta osallisuus voi vahvistua ja on vaikuttavaa, tulee sitä myös johtaa. Tällä viittaamme siihen, että **osallisuustyö ja siihen liittyvät rakenteet tulee integroida osaksi kuntien, hyvinvointialueiden sekä valtion ohjelma- ja strategiatyötä.** Tällöin osallisuutta ja demokratian tilaa on mahdollista myös seurata, arvioida ja kehittää.

Ajassa, jossa osallisuus on kasautuvaa ja myös kansalaistoiminnan edellytykset eriytyvät alueellisesti on entistä tärkeämpää **tunnistaa osallistumisen kapeikkoja ja vahvistaa määrätietoisesti niiden väestöryhmien ja alueiden osallisuutta, joiden ääni ei tällä hetkellä riittävästi kuulu ja toimintaedellytykset ovat muita heikkommat.**

Vahva kansalaisyhteiskunta on hyvinvoivan yhteiskunnan perusta. Tämä vaatii **järjestöjen ja yhdistysten resurssien turvaamista** ja merkityksen ja **vaikuttavuuden tunnistamista** paitsi yksilöiden ja paikallisyhteisöjen hyvinvoinnille myös koko hyvinvointiyhteiskunnan toiminnalle. Resurssien ja toiminnan turvaaminen niin kuntien, hyvinvointialueiden kuin valtion tasolta edellyttää ymmärrystä kansalaistoimijoiden työn laajuudesta ja merkityksestä.

Kansalaisjärjestöjen toiminnalla kuten vapaaehtois- ja talkootyöllä on merkittävää yhteiskunnallista ja taloudellista arvoa ja kaikki tämä tulisi tehdä nykyistä näkyvämmäksi ja antaa sille sen ansaitsema arvostus. Yhdistykset tarjoavat kanavia ja alustoja aktiiviseen kansalaistoimintaan ja kasvualustan elävälle ja uudistuvalla kansalaisyhteiskunnalle.

Kansalaistoimijoiden kyky uudistua muuttuneessa toimintaympäristössä on välttämätöntä. Kansalaisjärjestöjen ja paikallisten yhdistysten **onnistuneissa sukupolvenvaihdoksissa** näköala- ja tekemisen paikkoja on tärkeä antaa myös uusille ja nuorille toimijoille. Kansalaistoiminta muuttuu siinä missä maailmakin ja muutos on aina mahdollisuus. Yhdistyksissä ja järjestöissä on hyvä tunnistaa ja tunnustaa **uudet tavat toimia.** Työn jatkajien lisäksi on uudistajia, mullistajia, kehittäjiä ja soveltajia. Tilaa uudelle täytyy olla, jotta toiminta pysyy elinvoimaisena. **Vastaanottavat yhteisöt** kylissä ja kaupungeissa vahvistavat kansalaisyhteiskunnan ja loppu viimein koko yhteiskunnan resilienssiä.

7 Kirjoittajat

Kirjoittajat ja kirjoittajien affiliaatio kirjoitushetkellä.

Backlund Nora, erityisasiantuntija, Svenska lantbrukssällskapens förbund (Pro Agria) / Maaseutupolitiikan Kestävän kehityksen viikko – maaseutu edelläkävijänä (KEHÄ) -verkosto

Harilahti-Juola Virpi, kehittämispäällikkö / erityisasiantuntija, Maaseudun Sivistysliitto / Maaseutupolitiikan Hyvän elämän edellytysten varmistaminen maaseutualueilla (HYMY) -verkosto

Jurmu Liisa, projektipäällikkö, Kuntaliitto

Kattilakoski Mari, tutkijatohtori / erityisasiantuntija, Itä-Suomen yliopisto / Maaseutupolitiikan Hyvän elämän edellytysten varmistaminen maaseutualueilla (HYMY) -verkosto

Kervinen Kaisa, kansalaistoiminnan asiantuntija / erityisasiantuntija, Maaseudun Sivistysliitto / Maaseutupolitiikan Hyvän elämän edellytysten varmistaminen maaseutualueilla (HYMY) -verkosto

Kilpeläinen Arja, toiminnanjohtaja, Lapin ensi- ja turvakoti ry

Koivisto Aleksi, toiminnanjohtaja, Suomen Kylät ry

Lukkari Tarja, erityisasiantuntija, Kajaanin ammattikorkeakoulu / Maaseutupolitiikan Hyvän elämän edellytysten varmistaminen maaseutualueilla (HYMY) -verkosto

Kumpulainen Kaisu, yliopistonlehtori / kulttuuripolitiikan dosentti
erikoistumisalana yhteisötutkimus, Jyväskylän yliopisto

Kurikka Päivi, erityisasiantuntija, Kuntaliitto

Lahdenperä Sini, hankepäällikkö, Vapaa! - Fri! -hanke, Oikeusministeriö

Lepistö Jari, pelastusylitarkastaja, Sisäministeriö

Luonila Mervi, erikoistutkija, Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

Nousiainen Marko, erikoistutkija, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Pitkänen Kati, erikoistutkija, Suomen ympäristökeskus

Rannikko Anni, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto

Saaresranta Tiina, erityisasiantuntija, Maaseutupolitiikan Skärgård och landsbygd i samverkan (SALT) -verkosto

Virri-Hanhijärvi Leena, puheenjohtaja, Lantulan seudun kyläyhdistys ry

Maa- ja metsätalousministeriö

Hallituskatu 3 A, Helsinki
PL 30, 00023 Valtioneuvosto
mmm.fi

ISBN: 978-952-366-741-9 PDF

ISSN: 1797-397X PDF